

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Διεθνείς σχέσεις: Ευρωπαϊκές σπουδές και διπλωματία

**Η Φιλελεύθερη Θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων στον Μεσοπόλεμο:
Περιεχόμενο και δυναμική**

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή: Λαδένης Μάριος

A.M.: MAD21025

Επιβλέπων Καθηγητής: Κυριάκος Μικέλης

Ιούνιος, 2023

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής διατριβής αποτελεί η κριτική μελέτη και προσέγγιση του φιλελευθερισμού – ως προς τους ιδεολογικούς του άξονες, τις πολιτικοκοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις του και τη δυναμική του – κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1919-1936). Η διεθνής βιβλιογραφία έχει καταλήξει πως ο Φιλελευθερισμός, όπως καλλιεργήθηκε στο δεδομένο χρονικό διάστημα, αποζητούσε την ενίσχυση του πνεύματος συνεργασίας, την αποτελεσματική λειτουργία των διεθνών οργανισμών και την προώθηση της δημοκρατίας και της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Ωστόσο, η αδυναμία της Κοινωνίας των Εθνών να χειριστεί ζωτικής σημασίας - για τα ανεπτυγμένα και μη κράτη – ζητήματα και συμφέροντα, η άνοδος φασιστικών και ναζιστικών κινημάτων, οι οικονομικές δυσκολίες και ο συνεχώς εντεινόμενος φόβος για το ξέσπασμα ενός Β' Παγκοσμίου Πολέμου, προέβαλαν επιτακτικά την άμεση ανάγκη επανεκτίμησης αυτών των ιδανικών και την μετάβαση σε πιο ρεαλιστικές προοπτικές και πρακτικές, σε μία απεγνωσμένη, και τελικά αποτυχημένη προσπάθεια αποφυγής ενός νέου καταστροφικού πολέμου μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Με κύριο εργαλείο τη συγκριτική μελέτη της διεθνούς, ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης, εργογραφίας, στόχος της εργασίας είναι η παράθεση μιας ολοκληρωμένης κριτικής επισκόπησης του περιεχομένου και της δυναμικής της φιλελεύθερης ιδεολογίας κατά την εφαρμογή της στις Διεθνείς Σχέσεις της περιόδου του Μεσοπολέμου.

Λέξεις-κλειδιά: Φιλελευθερισμός, Διεθνείς Σχέσεις, Μεσοπόλεμος, Ευρώπη, Ελλάδα

Abstract

The object of this diploma thesis is the critical study and approach of liberalism - in terms of its ideological axes, its political, social and economic ramifications and its dynamics - during the interwar period (1919-1936). International literature has concluded that Liberalism, as it was cultivated in the given period of time, sought to strengthen the spirit of cooperation, the effective functioning of international organizations and the promotion of democracy and economic interdependence. However, the inability of the League of Nations to handle vital - for developed and non-developed states - issues and interests, the rise of fascist and Nazi movements, economic difficulties and the ever-increasing fear of the outbreak of a Second World War, made imperative the immediate need to reassess these ideals and move to more realistic perspectives and practices, in a desperate, and ultimately failed, attempt to avoid another catastrophic war within such a short period of time. With the main tool being the comparative study of international, Greek- and foreign-language, ergography, the aim of the paper is to present a comprehensive critical overview of the content and dynamics of liberal ideology during its application in International Relations of the interwar period.

Keywords: Liberalism, International Relations, Interwar, Europe, Greece

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	2
Abstract	3
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ	10
2.1. Οι απαρχές του Φιλελευθερισμού	10
2.2. Κεντρικοί ιδεολογικοί άξονες και τύποι του Φιλελευθερισμού.....	13
2.3. Το φιλελεύθερο κράτος	15
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....	18
3.1. Η εφαρμογή του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις.....	18
3.2. Οι πυλώνες και οι υποθέσεις των θεωριών του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις.....	24
3.3. Η κανονιστική εφαρμογή του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις.....	30
3.4. Η κρίση του φιλελεύθερου Διεθνισμού.....	36
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ.....	39
4.1. Η περίοδος του Μεσοπολέμου: ιστορικό πλαίσιο	39
4.2. Η επίδραση φιλελεύθερων ιδεολογιών στις Διεθνείς Σχέσεις της μεσοπολεμικής Ευρώπης.....	41
4.3. Η αποτελεσματικότητα των Διεθνών Σχέσεων του Μεσοπολέμου υπό το πρίσμα του Φιλελευθερισμού	48
5 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ	53
6 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος του Μεσοπολέμου, που εκτείνεται από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1918 έως την αρχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1939, σημείωσε σημαντικές αλλαγές στις Διεθνείς Σχέσεις και την εμφάνιση διαφόρων ιδεολογικών προοπτικών. Η φιλελεύθερη άποψη των Διεθνών Σχέσεων κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου χαρακτηριζόταν από ένα σύνολο πεποιθήσεων και δυναμικών που έδιναν έμφαση στη συνεργασία, στους διεθνείς θεσμούς και στην προώθηση της δημοκρατίας και της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Μέσα από μία συνοπτική επισκόπηση του περιεχομένου και της δυναμικής της φιλελεύθερης θεώρησης των Διεθνών Σχέσεων στον Μεσοπόλεμο προκύπτουν οι παρακάτω ιδεολογικοί πυλώνες (Lawson, 2015: 159):

- **Συνεργασία και Ειρήνη.** Οι φιλελεύθεροι στοχαστές πίστευαν στη δυνατότητα διατήρησης της ειρήνης και πρόληψης των συγκρούσεων μέσω της συνεργασίας και της διπλωματίας. Υποστήριζαν ότι τα κράτη θα μπορούσαν να επιτύχουν τους στόχους τους πιο αποτελεσματικά συνεργαζόμενοι αντί να καταφεύγουν σε στρατιωτική επιθετικότητα.
- **Διεθνείς θεσμοί.** Οι Φιλελεύθεροι υποστήριζαν τη δημιουργία και την ενίσχυση διεθνών θεσμών για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας, της διαπραγματεύσεως και της επίλυσης διαφορών μεταξύ των κρατών. Η Κοινωνία των Εθνών, που ιδρύθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός τέτοιου θεσμού. Οι φιλελεύθεροι πίστευαν ότι αυτοί οι θεσμοί θα μπορούσαν να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο στην πρόληψη των συγκρούσεων και στην προώθηση της συλλογικής ασφάλειας.
- **Κράτος Δικαίου και Διπλωματία.** Οι Φιλελεύθεροι τόνισαν τη σημασία της τήρησης του διεθνούς δικαίου και των κανόνων, καθώς και της χρήσης διπλωματικών διαπραγματεύσεων για την επίλυση συγκρούσεων. Πίστευαν ότι μια διεθνής τάξη βασισμένη σε κανόνες θα παρείχε σταθερότητα και προβλεψιμότητα, μειώνοντας την πιθανότητα πολέμου.
- **Δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα.** Οι φιλελεύθεροι στοχαστές πίστευαν ότι η δημοκρατική διακυβέρνηση και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν ουσιαστικής σημασίας για την προώθηση της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας. Υποστήριζαν ότι οι δημοκρατίες ήταν λιγότερο

πιθανό να πολεμήσουν μεταξύ τους και ήταν πιο επιρρεπείς στην επίλυση διαφορών με ειρηνικά μέσα.

- **Οικονομική αλληλεξάρτηση.** Οι Φιλελεύθεροι είδαν την οικονομική αλληλεξάρτηση και την ανάπτυξη του εμπορίου ως παράγοντες που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ειρήνη. Η ιδέα ήταν ότι όταν οι χώρες συνδέονται οικονομικά, το κόστος της σύγκρουσης γίνεται υψηλότερο λόγω πιθανών οικονομικών διαταραχών.

Η δυναμική της φιλελεύθερης θεώρησης απέναντι σε άλλα ιδεολογικά κινήματα της εποχής εντοπίζεται συνοπτικά στα εξής σημεία (Lawson, 2015: 20-25):

- **Ιδεαλισμός εναντίον Ρεαλισμού.** Η περίοδος του Μεσοπολέμου χαρακτηρίστηκε από μια ένταση μεταξύ του ιδεαλισμού, όπως αντιπροσωπεύεται από τη φιλελεύθερη άποψη, και του ρεαλισμού. Ενώ οι φιλελεύθεροι στοχαστές πίστευαν στη δυνατότητα διεθνούς συνεργασίας και στον θρίαμβο του διεθνούς δικαίου, οι ρεαλιστές ήταν πιο σκεπτικιστές, δίνοντας έμφαση στην πολιτική εξουσίας και στην επιδίωξη των εθνικών συμφερόντων.
- **Προκλήσεις στον ιδεαλισμό.** Η αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών να αποτρέψει συγκρούσεις όπως οι κρίσεις της Μαντζουρίας και της Αβησσυνίας, καθώς και η άνοδος επιθετικών δυνάμεων όπως η ναζιστική Γερμανία και η милитарιστική Ιαπωνία, αμφισβήτησαν την αποτελεσματικότητα της φιλελεύθερης προσέγγισης. Αυτά τα γεγονότα τόνισαν τους περιορισμούς των διεθνών θεσμών απέναντι σε κράτη που είναι πρόθυμα να αψηφήσουν τους κανόνες και το διεθνές δίκαιο.
- **Οικονομικές δυσκολίες.** Η περίοδος του Μεσοπολέμου χαρακτηρίστηκε επίσης από οικονομικές δυσκολίες, συμπεριλαμβανομένης της Μεγάλης Ύφεσης. Αυτές οι οικονομικές δυσκολίες υπονόμισαν την πίστη στην οικονομική αλληλεξάρτηση ως εγγύηση για την ειρήνη και τη σταθερότητα, οδηγώντας ορισμένους να αμφισβητήσουν τις φιλελεύθερες υποθέσεις σχετικά με τα οφέλη του διεθνούς εμπορίου.
- **Στροφή προς τον ρεαλισμό.** Καθώς η δεκαετία του 1930 προχωρούσε και ο πόλεμος γινόταν όλο και πιο πιθανός, υπήρξε μια στροφή προς πιο ρεαλιστικές προοπτικές, οι οποίες έδιναν έμφαση στην ισχύ, την ασφάλεια και

την ισορροπία δυνάμεων. Η αποτυχία της διπλωματίας και η άνοδος των επιθετικών επεκτατικών κρατών συνέβαλαν σε αυτή τη στροφή.

Η σοβαρή και ξαφνική κρίση της φιλελεύθερης δημοκρατίας που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο επηρέασε επίσης την ίδια την πολιτική θεωρία του φιλελευθερισμού. Η αισιοδοξία που αντλούσαν οι Δυτικοί Σύμμαχοι από τη νίκη τους επί των μοναρχιών διαλύθηκε σύντομα στις μεταπολεμικές αναταραχές. Όπως αποδείχθηκε, ούτε η διεθνής ειρήνη των Βερσαλλιών ούτε τα νεοσύστατα δημοκρατικά κράτη μπόρεσαν να επιφέρουν την επιθυμητή ειρήνευση της πολιτικής ζωής. Οι πλουραλιστικές φιλελεύθερες αξίες της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας βρέθηκαν να αγωνίζονται για νομιμότητα και ήταν ευάλωτες τόσο στην επίθεση της επαναστατικής αριστεράς όσο και στις επιθέσεις μιας ριζοσπαστικής δεξιάς που απέρριπτε τη συντηρητική πίστη στις παρελάσεις του παρελθόντος (Blagden, D. W., Levy, J. S., & Thompson, W. R., 2011: 198-200)

Η αυξανόμενη πίεση στα πολιτικά κόμματα των οποίων οι φιλελεύθερες ή σοσιαλδημοκρατικές πεποιθήσεις τα οδήγησαν να υπερασπιστούν την κοινοβουλευτική τάξη, επηρέασε επίσης τους πολιτικούς στοχαστές που κατηγορήθηκαν ότι υποστήριζαν ένα ξεπερασμένο πολιτικό μοντέλο. Υπήρχε μια ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι ο ευρωπαϊκός κοινοβουλευτικός φιλελευθερισμός είχε εμφανιστεί πριν το 1914. Οι πολιτικοί λόγοι που αναπτύχθηκαν στην υπεράσπισή του έχουν μέχρι σήμερα εξεταστεί γενικά υπό την πτυχή της φιλελεύθερης αδυναμίας και της παράδοσης. Ακόμη και οι φιλελεύθεροι πλήττονταν από αμφιβολίες για τη λειτουργικότητα του κομματικού-πολιτικού πλουραλισμού (Palmer, 1980: 350).

Πέρα από αυτό, υπήρχε μια τάση να αγνοείται ο περίπλοκος αν και ομολογουμένως περιθωριακός φιλελεύθερος λόγος αναζήτησης θέσης που συνδύαζε τη φιλελεύθερη αυτοδιόρθωση και το άνοιγμα στη μεταρρύθμιση με μια σθεναρή κριτική στον αντιφιλελευθερισμό. Αυτές οι νέες πολιτικές θεωρίες που δημιουργούνται ως απάντηση στην κρίση και τις διαδικασίες κοινωνικού εκσυγχρονισμού αξίζουν προσοχής και ανάλυσης για διάφορους λόγους (Lawson, 2015: 162-166). Πρώτον, εξακολουθούν να εμφανίζονται ως εκδηλώσεις κοινής λογικής σε εποχές που κυριάρχησαν από τον πολιτικό παραλογισμό και τον ουτοπισμό. Δεύτερον, όσον αφορά τον προσδιορισμό της ουσίας της σοσιαλιστικής δημοκρατίας η οποία ήταν το διαρκές αποτέλεσμα της ολοκληρωτικής εποχής, οι

διανοητικές συζητήσεις εκείνων των χρόνων φθάνουν σε ένα επίπεδο που σπάνια συγκρίθηκε αργότερα. Τρίτον, και αυτό παραμένει σχετικό στην εποχή μας, η επιρρεπής στην κρίση φύση του φιλελεύθερου καπιταλισμού αντιπροσώπευε το κεντρικό θέμα μιας θεωρητικής εξερεύνησης που συζητούσε τον πολιτικό περιορισμό με όρους ισότητας και αναδιανομής. Και τέλος, αυτή η περίοδος είδε τις πρώτες ενδελεχείς αναλύσεις των προβλημάτων της μαζικής δημοκρατίας καθώς αντιμετώπιζε το καθήκον του επαναπροσδιορισμού της αρχής της εκπροσώπησης, της διασφάλισης ενός ενοποιημένου πολιτικού συστήματος και της επίδειξης πολιτικής ανταπόκρισης (Recchia & Urbinati, 2009: 21)

Οι συζητήσεις μεταξύ συνταγματικών εμπειρογνομόνων, κοινωνιολόγων, πολιτικών οικονομολόγων και άλλων πολιτικών στοχαστών που αναπτύχθηκαν γύρω από αυτό το φάσμα θεμάτων στις δεκαετίες του 1920 και του 1930 από πολλές απόψεις παρείχαν το υπόβαθρο και την έμπνευση για τη δεύτερη μεταπολεμική εποχή μετά το 1945. Για την πολιτική σκέψη, ήταν κρίσιμο ότι η εμπειρία της μάθησης συνοδεύτηκε από μια προσπάθεια για συνέχεια. Πολλά από αυτά που επινοήθηκαν στο σύντομο διάλειμμα της μεσοπολεμικής εποχής έπρεπε να περιμένουν την εμφάνιση του προστατευόμενου δυτικοευρωπαϊκού χώρου του Ψυχρού Πολέμου. Η κριτική της υφέρπουσας περιθωριοποίησης του κοινοβουλευτισμού βασίστηκε επίσης σε ιδέες που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου (Afshin, 2008: 67).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η εργασία αυτή έχει ως στόχο να ανακαλύψει εκ νέου έναν Φιλελευθερισμό που βασίζεται σε προβλήματα, βασίζεται σε αξίες και αναζητά ορθολογισμό, ικανό να ενισχύσει αυτό που εξακολουθεί να είναι μια ημιτελής φιλελεύθερη πολιτική θεωρία. Η εργασία αναλύει εις βάθος τις έννοιες του Φιλελευθερισμού και των Διεθνών Σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα εξετάζει την μεταξύ τους σχέση και επικεντρώνεται στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Η εργασία συνεχίζει με το δεύτερο κεφάλαιο στο οποίο αναλύεται ο Φιλελευθερισμός από τις απαρχές της ιστορικής του εμφάνισης μέχρι σήμερα, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται πιο συγκεκριμένα η πρακτική ένταξη και εφαρμογή των φιλελεύθερων θέσεων στο πεδίο της Διεθνολογίας και της Διπλωματίας. Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με το κυρίως θέμα της εργασίας, την μελέτη του Φιλελευθερισμού επί των Διεθνών Σχέσεων κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, επικεντρώνοντας την προσοχή χωρικά στις ευρωπαϊκές πολιτικές και διπλωματικές σχέσεις. Στη συνέχεια στο πέμπτο

κεφάλαιο εξετάζεται πιο ειδικά ο Φιλελευθερισμός στην Ελλάδα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου ενώ τέλος παρέχονται τα συμπεράσματα.

Βασισμένοι στην κύρια θέση του Φιλελευθερισμού πως το διεθνές περιβάλλον μπορεί να είναι αναρχικό, αλλά παρ' όλα αυτά αρμόζει να ρυθμίζεται από κανόνες και θεσμούς, οι οποίοι θα αποσκοπούν στην συνεργασία μεταξύ των κρατών μέσω της σύστασης διεθνών οργανισμών, την εξάπλωση της δημοκρατίας και του ελεύθερου εμπορίου (Bull, 2012: 38), η παρούσα διατριβή καλείται να επιβεβαιώσει ή να αναιρέσει τη δυναμική και την αποτελεσματικότητα αυτής της ιδεολογίας, μέσα από την επισκόπηση των διεθνολογικών δεδομένων της εποχής. Χρήσιμα εργαλεία σε αυτή την προσπάθεια μπορούν να καταστούν οι σπουδές του λόγου και της ιστορίας των ιδεών, τα οποία προσεγγίζουν τις σχέσεις θεωρίας και πράξης καθώς και τις διεθνολογικές ιδέες, πώς δηλαδή αντιλαμβάνεται η κοινωνία και τα πολιτειακά συστήματα το διεθνές (Μικέλης, 2016: 138).

Είναι αναντίρρητο πως η διεθνής κοινωνία, τότε και τώρα μπορεί να εξελιχθεί και να αλλάξει προς την κατεύθυνση της ειρήνης και της συνεργασίας ή τελικά κλίνει να είναι μια ουτοπία; Ο πλουραλισμός του Φιλελευθερισμού τείνει να λαμβάνει υπόψιν του την πολυπλοκότητα του διεθνούς περιβάλλοντος και επομένως η άποψη του για την δυνατότητα αλλαγής στον διεθνή χώρο είναι πολύ πιο πειστική σε σχέση με άλλες ιδεολογίες, όπως εκείνες του Ρεαλισμού σχετικά με την αμεταβλητότητα του. Ωστόσο, ο Φιλελευθερισμός δεν λαμβάνει υπόψιν παράγοντες όπως η ταξική σύγκρουση, η ταυτότητα και η υποκειμενικότητα, αφήνοντας έτσι κάποιους πολύ σημαντικούς παράγοντες έξω από την θεωρία του. Τα πρώτα κεφάλαια της εργασίας έχουν στόχο να δημιουργήσουν το γενικό πλαίσιο ανάπτυξης του Φιλελευθερισμού, ώστε να κατανοηθεί στο μέγιστο η καταλληλότητα μιας τέτοιας ιδεολογίας σε ένα τόσο εύθραυστο πολιτικό περιβάλλον (Bull, 2012: 44, 88, 105).

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

2.1. Οι απαρχές του Φιλελευθερισμού

Ο Φιλελευθερισμός προέρχεται από τη λέξη liberty που σημαίνει ελευθερία. Πρόκειται για μια πολιτική φιλοσοφία, ένα κίνημα, μια πνευματική παράδοση και ένας συγκεκριμένος κλάδος σκέψης και δράσης με ιστορία από τον δέκατο έβδομο αιώνα (Afshin, 2008: 17). Οι αντίθετοι όροι του φιλελευθερισμού είναι τυραννία, αυταρχισμός, μονοπώλιο, δικτατορία, συγκεντρωτισμός, επεμβατική οικονομία (Bordeaux, 1998: 26). Οι απαρχές του φιλελευθερισμού εντοπίζονται στον δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα. Προέκυψε με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και έγινε ιδιαίτερα ισχυρή με την ανάπτυξη μιας βιομηχανικής μεσαίας τάξης από τη δεκαετία του 1750 και μετά. Οι Voltaire, Montesquieu και Adam Smith, θεωρήθηκαν όλοι από τους φιλελεύθερους του δέκατου ένατου αιώνα που αναζητούσαν πνευματικούς προγόνους ως πρώτοι φιλελεύθεροι, αν και οι ίδιοι δεν θα είχαν χρησιμοποιήσει ποτέ έναν τέτοιο όρο. Πριν, κατά τη διάρκεια και σε κάποιο βαθμό μετά τους Αγγλικούς Εμφυλίους Πολέμους, υπήρξε αναταραχή στις πολιτικές εικασίες και συζητήσεις από τις οποίες προέκυψαν μια σειρά από θεωρίες που εισήχθησαν στον φιλελευθερισμό (Recchia και Urbinati, 2009: 20).

Μεταξύ αυτών ήταν η ιδέα, που διατυπώθηκε εύγλωττα από τον Locke (1690), ότι η κοινωνία βασίζεται σε ένα κοινωνικό συμβόλαιο. Η εξουσία εκχωρήθηκε στην κυβέρνηση με τη συγκατάθεση των κυβερνώμενων να διατηρούν την τάξη και τη δικαιοσύνη και να προστατεύουν τα βασικά δικαιώματα, όπως αυτά της ιδιοκτησίας. Ακολούθησε η άποψη ότι οι πολίτες έχουν δικαίωμα να επαναστατήσουν εάν το κράτος καταχραστεί τα δικαιώματα του πολίτη όπως περιλαμβάνονται στο κοινωνικό συμβόλαιο. Μια άλλη φιλελεύθερη αξία που προτάθηκε από τον Locke (1690), ήταν αυτή της θρησκευτικής ανοχής (Braudel, 1972: 28).

Πράγματι, πολλοί συγγραφείς και στοχαστές του δέκατου έβδομου αιώνα, όπως οι Hobbes, Milton, και Spinoza απηύθυναν όλοι έκκληση για μια συζήτηση για τις θρησκευτικές αρχές και την παροχή ενός βαθμού ανεκτικότητας που συνδυάζεται με την κοινωνική τάξη και την πίστη. Στο βαθμό που αυτές οι ιδέες βρήκαν πρακτική έκφραση, το έκαναν μέσω του Κόμματος των Whigs, που αναδείχθηκε ως η κυρίαρχη πολιτική δύναμη τον δέκατο όγδοο αιώνα. Για τους Whigs, τα δικαιώματα ίσχυαν για

όλους τους ελεύθερους Άγγλους. Αυτά τα δικαιώματα ενσωματώθηκαν στην Πράξη Διακανονισμού (1688) και στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (1689) που καθιέρωσαν μια μοναρχία που περιοριζόταν από τα δικαιώματα και τα προνόμια του Κοινοβουλίου (Braudel, 1972: 51).

Αυτό ήταν το αποτέλεσμα της Ένδοξης Επανάστασης του (1688), ένα αποτέλεσμα που οι Whigs θεώρησαν ως οριστική κατάληξη των πολιτικών αγώνων του δέκατου έβδομου αιώνα. Κυριαρχούμενοι από μερικές πλούσιες αριστοκρατικές οικογένειες, οι Whigs ήταν στην πραγματικότητα λιγότερο ριζοσπαστικοί. Πολλά από τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία του αγώνα μετανάστευσαν στις αμερικανικές αποικίες. Καθώς ήταν επηρεασμένοι από την εισροή ιδεών από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και από περαιτέρω κύματα από τη Βρετανία, παρείχαν τις πνευματικές βάσεις για την Αμερικανική Επανάσταση και το επακόλουθο σύνταγμα της (Braudel, 1972: 60-62).

Η Γαλλική Επανάσταση (1789) επρόκειτο να έχει αντίκτυπο στην ανάπτυξη του φιλελευθερισμού εισάγοντας στην επικρατούσα ροή του ένα πιο οξύ, πιο ριζοσπαστικό στοιχείο. Ο Paine, στα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1791-92) και στην Εποχή του Λόγου (1794), διακήρυξε ένα ριζοσπαστικό φιλελεύθερο πρόγραμμα. Ο Paine έχοντας λάβει μέρος στην Αμερικανική Επανάσταση, ανέλαβε την υπόθεση της Γαλλικής Επανάστασης. Η παθιασμένη πίστη του στην ανθρώπινη λογική, η αισιόδοξη άποψή του για την ανθρώπινη φύση και ο ισχυρός αθεϊσμός του επηρεάστηκαν πολύ από τον κλασικό Φιλελευθερισμό. Επιτέθηκε επίσης στη μοναρχική και κληρονομική κυβέρνηση και επέμεινε στη λαϊκή κυριαρχία, τον ρεπουμπλικανισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Borchard, 1924: 107). Προσέβαλε σχεδόν όλους, συμπεριλαμβανομένης της βρετανικής κυβέρνησης, των Γάλλων Επαναστατών και των Αμερικανών Ριζοσπαστών, αλλά παρείχε τη βάση για πολλές φιλελεύθερες και σοσιαλιστικές ιδέες του δέκατου ένατου αιώνα. Το 1812 εμφανίστηκε η πρώτη επίσημη χρήση του όρου «Φιλελευθερισμός» στα αγγλικά. Στην Ισπανία, οι Φιλελεύθεροι ήταν η πρώτη ομάδα που καλλιέργησαν το επίσημο προφίλ του «Φιλελεύθερου» σε πολιτικό πλέον πλαίσιο. Είναι πολύ δύσκολο να εκφραστεί με ακρίβεια και περιεκτικότητα ο Φιλελευθερισμός ως κίνημα σκέψης και πολιτικής. Ως ιδεολογία, μπορεί να περιγραφεί με ακρίβεια ως μια στάση απέναντι στη ζωή και τα ζητήματά της που επιβεβαιώνει αξίες όπως η ελευθερία για τα άτομα, τις μειονότητες και τα έθνη (Borchard: 111).

Κατά την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενός καταστροφικού πολέμου πλήρους κλίμακας την ήττα και την αναποτελεσματικότητα της Κοινωνίας των Εθνών, αρκετοί μελετητές των Διεθνών Σχέσεων χρησιμοποίησαν την αρχή της εξουσίας ως κέντρο της θεωρίας τους. Η θεωρία του ρεαλισμού, αντί των αρχών των ιδεαλιστών, όπως η αισιοδοξία και η ανάγκη της διεθνούς συνεργασίας για την επίτευξη ειρήνης και σταθερότητας, εισήγαγε την αρχή της αύξησης της ισχύος των εθνών για την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των κυβερνήσεων και κατά συνέπεια για την επίτευξη σταθερότητας στη διεθνή σκηνή. Ωστόσο, ο φιλελευθερισμός και οι θεμελιώδεις αρχές του δεν έχουν ποτέ αποκλειστεί εντελώς από τις μελέτες Διεθνών Σχέσεων(Long, 1996: 75). Η Σοβιετική Ένωση, η Κίνα, η Βρετανία, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες κέρδισαν τον πόλεμο. Το Ανατολικό Μπλοκ (Κίνα και Σοβιετική Ένωση) μαστίζονταν από τις ιδεολογικές διαφορές και την οικονομική αναταραχή εν καιρώ πολέμου. Στο μεταξύ, για να επιβιώσει και να λύσει τα οικονομικά της προβλήματα, η Σοβιετική Ένωση έγειρε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, παρά τις θεμελιώδεις αντι-δυτικές αρχές της, και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να είναι ιδεολογικά ισχυρή στις διεθνείς σχέσεις(Long, 1996: 77).

Παρά τον ισχυρό σχεδιασμό της θεωρίας του Ρεαλισμού, οι σημαντικές δομές και αποφάσεις που υιοθετήθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι οποίες ηγήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν επηρεαστεί από τις φιλελεύθερες ιδέες, ιδιαίτερα από τον αμερικανικό φιλελευθερισμό. Τη στιγμή που στο δυτικό μπλοκ, η Γαλλία και η Βρετανία πάλευαν με τις οικονομικές συνέπειες των πολέμων, ο ισχυρός νικητής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έμοιαζε να είναι οι ΗΠΑ, οι οποίες εισήλθαν δυναμικά έως και μονοπωλιακά στις οικονομίες και στη διεθνή, εσωτερική και εξωτερική, πολιτική των εθνών, ενώ ιδεολογικά διέδωσαν τη σχολή του νεοφιλελευθερισμού. Η αμερικανική σχολή φιλελευθερισμού του 21ου αιώνα εξακολουθεί να είναι κυρίαρχη και ανώτερη από άλλες σχολές λόγω του σημαντικού ρόλου των Ηνωμένων Πολιτειών στη δημιουργία των διεθνών οργανισμών και της επεξεργασίας και έγκρισης του μανιφέστου τους καθώς και της τακτικής παρουσίας των Αμερικανών στοχαστών στον χώρο των Διεθνών Σχέσεων (Luban, 1980: 168-170).

2.2. Κεντρικοί ιδεολογικοί άξονες και τύποι του Φιλελευθερισμού

Ο Φιλελευθερισμός έχει προσεγγισθεί ως μια συλλογή στάσεων, πολιτικών και ιδεολογικών, οι οποίες κατά κύριο λόγο στοχεύουν μέχρι και σήμερα στην διασφάλιση μεγαλύτερης ελευθερίας και ασφάλειας σε ένα άτομο σε όλους τους τομείς. Ο φιλελευθερισμός ως εκ τούτου είναι μια από τις βασικές δεξαμενές πολιτικής φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων στην νεοτερικότητα (Μακρής, 2007: 281). Στην πραγματικότητα, ο φιλελευθερισμός θα πρέπει να θεωρείται ως μια πτυχή του μοντερνισμού, με άλλα λόγια, είναι η ουσία και η ιδεολογία της νεοτερικότητας (Luban, 1980: 25). Έτσι, τα κύρια χαρακτηριστικά και οι πνευματικές συνιστώσες του σύγχρονου πολιτισμού συνοψίζονται στον Φιλελευθερισμό. Η επικρατούσα θεωρία μεταξύ των δύο πολέμων ήταν ο ιδεαλισμός, θεωρούμενος ως η ακραία μορφή Φιλελευθερισμού. Όντας αισιόδοξος για τις Διεθνείς Σχέσεις, υποστήριξε ότι η ειρήνη και η σταθερότητα θα μπορούσαν να επιτευχθούν με την εγκατάλειψη της άκαμπτης κυριαρχίας, και με τη δημιουργία συνεργασίας και συμμετοχής κυβερνήσεων στους οικονομικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς και ακόμη και στρατιωτικούς τομείς (Luban, 1980: 29).

Θεμελιώδης αξία της φιλελεύθερης ιδεολογίας ήταν η πίστη στο δικαίωμα στην εκπροσώπηση που ενσωμάτωσε την έννοια της ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων κλάδων της κυβέρνησης, όπως είναι η νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία. Αυτό ταίριαζε απόλυτα με την ιδέα, που προέρχεται από τη φυσική του Νεύτωνα, που εντόπισε μια φυσική ισορροπία δυνάμεων στο σύμπαν. Ο Φιλελευθερισμός προσδιόρισε παρομοίως μια σειρά από πολιτικούς νόμους της φύσης, όπως μια ισορροπημένη κοινωνία, την οικουμενικότητα των πολιτικών νόμων και την προστασία της ανθρώπινης φύσης. Η κοινωνική αρμονία και η κοινωνική συνοχή θα μπορούσαν, σύμφωνα με την άποψη των Φιλελεύθερων να επιτευχθούν εάν τα άτομα καθιέρωναν το θεμελιώδες κοινό τους συμφέρον ώστε να κρατήσουν την κοινωνία ενωμένη (Palmer, 1980: 357-360).

Ο Φιλελευθερισμός μοιάζει με ένα οικογενειακό πορτρέτο αρχών και θεσμών, που αναγνωρίζονται από ορισμένα χαρακτηριστικά όπως η ατομική ελευθερία, η πολιτική συμμετοχή, η ιδιωτική ιδιοκτησία και η ισότητα ευκαιριών - που όλες οι φιλελεύθερες δημοκρατικές κοινωνίες, εξ ορισμού, μοιράζονται σε κάποιο βαθμό. Οι πολιτικοί θεωρητικοί ταυτίζουν τον φιλελευθερισμό με μια ουσιαστική αρχή, τη

σημασία της ελευθερίας του ατόμου. Πάνω απ' όλα, αυτή είναι μια πίστη στη σημασία της ηθικής της ελευθερίας, του δικαιώματος στη μεταχείριση και στο καθήκον να αντιμετωπίζονται οι άνθρωποι μεταξύ τους ως ηθικά υποκείμενα και όχι ως αντικείμενα ή μόνο ως μέσα (Palmer, 1980: 357-360).

Η ιδανική εκδοχή του φιλελευθερισμού χαρακτηρίζεται από μια κοινή δέσμευση σε τέσσερις βασικούς θεσμούς (Recchia & Urbinati, 2009: 6-9). Πρώτον, οι πολίτες διαθέτουν νομική ισότητα και άλλα θεμελιώδη αστικά δικαιώματα όπως η ελευθερία της θρησκείας και του τύπου. Δεύτερον, οι αποτελεσματικοί κυρίαρχοι του κράτους είναι αντιπροσωπευτικά νομοθετικά σώματα που αντλούν την εξουσία τους από τη συναίνεση του εκλογικού σώματος και ασκούν την αντιπροσωπευτική τους εξουσία χωρίς περιορισμό, εκτός από την απαίτηση διατήρησης των βασικών πολιτικών δικαιωμάτων. Το πιο σημαντικό, για την επίδραση του φιλελευθερισμού στις εξωτερικές υποθέσεις, είναι ότι το κράτος δεν υπόκειται ούτε στην εξωτερική εξουσία άλλων κρατών ούτε στην εσωτερική εξουσία ειδικών προνομίων που έχουν, για παράδειγμα, μονάρχες ή στρατιωτικοί στην εξωτερική πολιτική (Garando, 2005: 111). Τρίτον, η οικονομία βασίζεται στην αναγνώριση των δικαιωμάτων της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, συμπεριλαμβανομένης της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής. Η ιδιοκτησία δικαιολογείται με ατομική απόκτηση ή με κοινωνική συμφωνία ή κοινωνική χρησιμότητα. Αυτό αποκλείει τον κρατικό σοσιαλισμό ή τον κρατικό καπιταλισμό, αλλά δεν χρειάζεται να αποκλείει τον σοσιαλισμό της αγοράς ή διάφορες μορφές μικτής οικονομίας. Τέταρτον, οι οικονομικές αποφάσεις διαμορφώνονται κυρίως από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, και είναι απαλλαγμένες από αυστηρό έλεγχο από τη γραφειοκρατία (Garando, 2005: 113).

Ο Φιλελευθερισμός έχει τρεις κύριους τομείς, συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού, της πολιτικής και της οικονομίας. Ο πολιτιστικός φιλελευθερισμός, προασπίζει τις ατομικές και κοινωνικές ελευθερίες, όπως η ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης, η επέκταση των ελεύθερων ευκαιριών, η ηθική ευελιξία, η θρησκευτική ελευθερία και άλλα. Για παράδειγμα, η ηθική αντιμετωπίζει τον φιλελευθερισμό ως ανεκτική, υπομονετική και ανήθικη διδασκαλία. Σύμφωνα με αυτό το δόγμα, πολλές συμπεριφορές και πράξεις δεν έχουν άλλο κανόνα πέρα από την ανηθικότητα. Ο φιλελευθερισμός δεν πιστεύει σε σταθερούς, ενιαίους, απόλυτους

και αμετάβλητους κανόνες, αλλά στην πραγματικότητα πιστεύει στην ηθική σχετικότητα(Palmer, 1980: 344-346).

Ο οικονομικός Φιλελευθερισμός ή η ελευθερία χρησιμοποιείται συχνά για να εκφράσει την ελευθερία του καπιταλιστικού εμπορίου και της αγοράς και του ανταγωνισμού. Οργανώνεται σε μεμονωμένες γραμμές, πράγμα που σημαίνει ότι ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός οικονομικών αποφάσεων λαμβάνονται από άτομα ή νοικοκυριά και όχι από συλλογικά ιδρύματα ή οργανισμούς. Ένα άτομο θα πρέπει να συμμετέχει σε επιχειρηματικές δραστηριότητες χωρίς πολιτικό έλεγχο και να αγωνίζεται για προσωπικό κέρδος όσο το δυνατόν περισσότερο. Στην πραγματικότητα, αυτός ο τύπος Φιλελευθερισμού σημαίνει διατήρηση της οικονομικής ελευθερίας και υπεράσπιση της ιδιωτικής ζωής της ιδιωτικής και καπιταλιστικής ιδιοκτησίας και προώθηση μιας ελεύθερης και ανταγωνιστικής αγοράς που μπορεί να δει κανείς στα καπιταλιστικά συστήματα (Palmer, 1980: 345-348)

Γενικά, ο οικονομικός φιλελευθερισμός είναι συνώνυμος με τον καπιταλισμό, εντούτοις ενθαρρύνει τα άτομα να αντισταθούν στην κυριαρχία του κράτους. Σύμφωνα με τα ευρήματα, ο φιλελευθερισμός βασίζεται σε ουμανιστικά, κοσμικά και ορθολογιστικά θεμέλια που υποστηρίζουν αξίες όπως η ελευθερία και η ισότητα. Στην πολιτική εκπαίδευση, ο φιλελευθερισμός επιδιώκει να εκπαιδεύσει έναν πολιτικό πολίτη που πιστεύει στη δημοκρατία χωρίς θρησκεία. Η δημοκρατία και το πολιτικό σύστημα παρέχουν τα περισσότερα υλικά οφέλη και ευχαρίστηση για την πλειοψηφία(Palmer, 1980: 346-349). Ο Φιλελευθερισμός βρίσκεται στη σφαίρα της κοινωνίας και ανιχνεύει το πραγματικό της νόημα και εκδηλώνεται αντικειμενικά στις σχέσεις ενός ατόμου με τους συνανθρώπους του. Συνεπώς, ο Φιλελευθερισμός είναι ταυτόχρονα η πολιτική θεωρία και η στρατιωτική τεχνική καθώς και ένα σύνολο πολιτικών πεποιθήσεων, καθώς και η πολεμική μηχανή του καπιταλισμού που αγνοεί ή αλλάζει σύνορα συνεχώς (Lawson, 2015: 170).

2.3. Το φιλελεύθερο κράτος

Στο πλαίσιο της φιλελεύθερης σκέψης, τα ατομικά δικαιώματα, οι ελευθερίες και η νομική προστασία της ζωής και της ιδιοκτησίας έπρεπε να διασφαλίζονται στους πολίτες των κοινωνιών. Τα κράτη που θεωρούνταν τα καταλληλότερα για την

προστασία αυτών των πολύτιμων αλλά εύθραυστων κοινωνιών θεωρήθηκε ότι ήταν εκείνα που ενσωματώνουν αντιπροσωπευτικές αρχές, συνταγματικούς περιορισμούς στην άσκηση της εξουσίας, κακή διάκριση εξουσιών, τακτικές εκλογές και κράτος δικαίου. Η πεποίθηση ότι μόνο οι φιλελεύθερες κοινωνίες των πολιτών ήταν ικανές να εξαλείψουν τη βία συνδυάστηκε με το όχι εντελώς απροβλημάτιστο τεκμήριο ότι τα φιλελεύθερα και δημοκρατικά κράτη που τις προστατεύουν θα συμπεριφέρονταν ειρηνικά(Cavallar, 1999: 38).

Η σημαντική υπόθεση πίσω από αυτήν την άποψη ήταν ότι η διεθνής ειρήνη ήταν συνάρτηση της εσωτερικής κοινωνικής δομής. Όπως το εξέφρασε πρόσφατα ο Rawls (1999), οι άνθρωποι που ζουν κάτω από φιλελεύθερες συνταγματικές δημοκρατίες δεν υποκινούνται από δύναμη ή δόξα, ή υπερηφάνεια της διακυβέρνησης. Δεν έχουν κανένα ενδιαφέρον για τη θρησκευτική μεταστροφή άλλων κοινωνιών και στην πραγματικότητα δεν έχουν τίποτα για να πολεμήσουν. Αυτή η υπόθεση συνδυάζεται με την άποψη ότι μόνο αφού υπάρξει μια παγκόσμια μετάβαση σε κράτη με βάση την εκπροσώπηση, τα δικαιώματα και τις ισχυρές οικονομίες της αγοράς, θα είναι εφικτή η διεθνής ειρήνη(Ikenberry, 2001: 52-54).

Οι φιλελεύθερες πολιτικές σέβονται τη λαϊκή γνώμη, αναζητούν συμβιβασμό, διαπραγμάτευση ή διαμεσολάβηση λόγω των εσωτερικών τους διευθετήσεων που καθορίζουν το φάσμα των επιλογών από τις οποίες μπορούν να επιλέξουν οι κυβερνήσεις κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Για τους φιλελεύθερους θεωρητικούς, λοιπόν, τα φιλελεύθερα και αντιπροσωπευτικά κράτη εκδηλώνουν ειρηνική συμπεριφορά στις σχέσεις τους τουλάχιστον με άλλα φιλελεύθερα κράτη(Keohane, 1984: 22).Ο Kant ήταν μια διαμορφωτική προσωπικότητα στην ιστορία της σύγχρονης διεθνούς σχέσης στην προσπάθεια ανάπτυξης ενός πλαισίου κανόνων και αξιών ικανών να διατηρήσουν μια διεθνή ειρήνη.

Ο Kant αναγνωρίζεται επομένως ως θεωρητικός μιας διεθνούς ειρήνης που βασίζεται σε φιλελεύθερα και δημοκρατικά πρότυπα. Οι δημοκρατικοί κανόνες θεωρήθηκαν από τους θαυμαστές του ως απόδειξη ότι ο Kant πρέπει να είχε δίκιο. Ο Fukuyama υποστηρίζει, για παράδειγμα, ότι ακόμη και η θεαματική αποτυχία των πραγματικών ενσαρκώσεων της καντιανής ιδέας, όπως η Κοινωνία των Εθνών, ήταν σοβαρά ελαττωματικά απλώς και μόνο επειδή δεν ακολούθησαν σωστά τις εντολές του ίδιου του Kant (Ikenberry, 2001: 44).Με άλλα λόγιατέτοιοι θεσμοί δεν θα

στόχευαν στην παγκόσμια ειρήνη μεταξύ κρατών, αλλά μόνο μεταξύ κρατών με ρεπουμπλικανικά συντάγματα, τα οποία ο Fukuyama αντιλαμβάνεται ως φιλελεύθερες δημοκρατίες (Luban, 1980: 179).

Ωστόσο ο Alfred Zimmern είχε την πεποίθηση ότι η Κοινωνία των Εθνών είχε ένα κάπως ανεπαρκές όνομα. Κατά την άποψή του, ο γαλλικός τίτλος "La Société des Nations" ενσωμάτωσε καλύτερα την πραγματική ουσία ενός οργανισμού που στηρίζεται σε μια κοινή δέσμευση στην κοινωνική συνεργασία (Zimmern, 1936: 2). Ο Zimmern ήταν της άποψης ότι η «διεθνοποίηση» της σύγχρονης ζωής, που χαρακτηρίζεται από την εμβάθυνση της ολοκλήρωσης της παγκόσμιας οικονομίας, την επέκταση των υπερεθνικών προσωπικών δικτύων και την εμφάνιση διεθνών κυβερνητικών φορέων μαζί με μια πολιτική κοινότητα με έδρα τη Γενεύη, παρουσίασε μια απaráμιλλη πρόκληση στην πολιτική θεωρία και την πολιτική ηγεσία.

Στην προσπάθειά του να κατανοήσει τη φύση, την εξουσία και το σκοπό αυτού του καινοτόμου πειράματος στη διεθνή διακυβέρνηση, ο Zimmern βασίστηκε στη γλώσσα, τις έννοιες και τα ιδανικά της κλασικής δημοκρατικής παράδοσης στην πολιτική σκέψη (Zimmern, 1928: 10). Το σημαντικό έργο του, «Η Ελληνική Κοινοπολιτεία» (1911), εξυμνούσε τον πολιτικό ουμανισμό της αρχαίας Αθήνας. Στον απόηχο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Zimmern αντιλήφθηκε την ευκαιρία να εφαρμόσει τις αθηναϊκές πολιτικές αρχές στο βαθιά μεταμορφωμένο τοπίο της διεθνούς πολιτικής.

Ο Zimmern οραματίστηκε το διεθνές σύστημα, με πυρήνα την ΚτΕ, ως μια εκκολαπτόμενη κλασική δημοκρατία στο πνεύμα του πολιτικού ουμανισμού. Αυτή ήταν μια πολιτική κοινότητα που χαρακτηριζόταν από έναν συνεκτικό, δεσμευμένο και «πατριωτικό» πολίτη, ο οποίος επέδειξε βαθιά κοινωνική συνείδηση και αίσθημα ευθύνης απέναντι στη συλλογική ευημερία της διεθνούς κοινότητας. Το όραμά του για μια ειρηνική παγκόσμια τάξη εξαρτιόταν από την προσαρμογή των διεθνοποιημένων ερμηνειών των δημοκρατικών αρχών των πολιτών, ιδίως της ιθαγένειας, της αρετής των πολιτών και του κοινού καλού.

Τα γραπτά του Zimmern υποδηλώνουν ότι η εμφάνιση διεθνών οργανισμών μετά το 1918 σηματοδότησε μια σημαντική συγκυρία στην ιστορία της αγγλόφωνης

ρεπουμπλικανικής σκέψης. Υπογραμμίζουν επίσης την ύπαρξη μιας σημαντικής παράδοσης που επιδόθηκε στη θεωρητικοποίηση του ρεπουμπλικανισμού πέρα από τα όρια των μεμονωμένων εθνών-κρατών(Rosock, 1975).

3^οΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

3.1.Η εφαρμογή του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις

Η σύγχρονη μελέτη για τον Φιλελευθερισμό και τις Διεθνείς Σχέσεις ανατρέχει σε τρεις ξεχωριστές παραδόσεις του Φιλελευθερισμού, που αποδίδονται σε τρεις ομάδες θεωρητικών, τον Locke, τον μεγάλο ιδρυτή του σύγχρονου φιλελεύθερου ατομικισμού, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι τα κράτη έχουν τα ίδια δικαιώματα που προέρχονται από τα ατομικά δικαιώματα στη ζωή και την ελευθερία, την πολιτική ανεξαρτησία και την ιδιοκτησία (εδαφική ακεραιότητα), παρέχοντας έτσι τα φιλελεύθερα θεμέλια του διεθνούς δικαίου. Η φιλελεύθερη δημοκρατική παράδοση, ενώ ενσωματώνει σε κάποιο βαθμό τόσο τον φιλελεύθερο ατομικισμό όσο και τον εμπορικό φιλελευθερισμό, έχει ασκήσει τη μεγαλύτερη επιρροή στη σύγχρονη φιλελεύθερη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Υποστηρίζει ότι η φιλελεύθερη δημοκρατία αφήνει μια συνεκτική διεθνή κληρονομιά στις εξωτερικές υποθέσεις, μια ξεχωριστή ειρήνη. Τα φιλελεύθερα κράτη είναι ειρηνικά μεταξύ τους, αλλά είναι επίσης επιρρεπή να κάνουν πόλεμο εναντίον μη φιλελεύθερων κρατών(Luban, 1980).

Οι αναφορές σε μια φιλελεύθερη παράδοση της θεωρίας των διεθνών σχέσεων είναι σχεδόν τόσο διάχυτες όσο εκείνες του ρεαλισμού(Schmidt, 1998: 210-215). Δεδομένου ότι οι νεοφιλελεύθεροι ή οι νεοφιλελεύθεροι θεσμικοί συχνά παρουσιάζονται ως η πιο πρόσφατη διανοητική πρόκληση στον νεορεαλισμό, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι πολλοί αισθάνονται υποχρεωμένοι να στηρίζουν την προσέγγισή τους σε μια παλαιότερη ιστορική παράδοση. Ωστόσο, όπως η ρεαλιστική παράδοση, οι λογαριασμοί της φιλελεύθερης παράδοσης ποικίλλουν σημαντικά.Ακόμη και ο Doyle (1983: 330-333), ο οποίος είναι ένας από τους κύριους υποστηρικτές της διεθνούς φιλελεύθερης θεωρίας, παραδέχεται ότι δεν υπάρχει κανονική περιγραφή του φιλελευθερισμού.

Ενώ η διαμάχη σχετικά με το ουσιαστικό νόημα του φιλελευθερισμού συνεχίζεται, οι ερευνητές των διεθνών σχέσεων έχουν, ωστόσο, αποδώσει μια σειρά από βασικές θεωρητικές γνώσεις σε αυτή τη συγκεκριμένη παράδοση σκέψης. Ο Waltz (1979) υποστήριξε ότι η διεθνής σύγκρουση είναι μία συνέπεια ελαττωμάτων στην εσωτερική οργάνωση των κρατών. Για να εξηγήσει ο συγγραφέας αυτή του την άποψη στράφηκε στην πολιτική σκέψη των φιλελεύθερων του 19ου αιώνα. Χρησιμοποιώντας τις ιδέες των φιλελεύθερων πολιτικών θεωρητικών, όπως Bentham, ο και ο Kant, ο Waltz(1979) άντλησε αρκετές θεωρητικές υποθέσεις που καθόρισαν την ουσία της φιλελεύθερης άποψης των διεθνών σχέσεων.

Αυτές οι παραδοχές ήταν οι ακόλουθες. Αρχικά, ο συγγραφέας υπέθεσε, ότι υπήρχε αντικειμενική αρμονία συμφερόντων τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή κοινωνία. Δεύτερον, ο Waltz είχε μια πίστη στις εγγενώς ειρηνικές τάσεις των δημοκρατικών μορφών κράτους και τρίτον ο συγγραφέας θεωρούσε ότι την πίστη στην παγκόσμια κοινή γνώμη ως αποτελεσματική κύρωση για τη διασφάλιση της ειρήνης (Waltz, 1979: 80). Μετά τον Waltz, έγιναν αρκετές προσπάθειες ώστε να εξηγηθούν τα βασικά χαρακτηριστικά της φιλελεύθερης παράδοσης της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με τον συγγραφέα υποστηρίζεται ότι ο φιλελευθερισμός έχει πράγματι μια συνεκτική κληρονομιά στις εξωτερικές υποθέσεις.

Η ουσία αυτής της κληρονομιάς, η οποία έχει γίνει η βάση της αναπτυσσόμενης βιβλιογραφίας για τη δημοκρατική ειρήνη, είναι ότι τα φιλελεύθερα κράτη είναι διαφορετικά και ότι πρόκειται για έναν κόσμο που αποτελείται από ομοϊδεάτες ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ειρηνική διεθνή τάξη. Ο Owen(1994: 89) έχει υποστηρίξει την άποψη ότι οι φιλελεύθερες ιδέες είναι η πηγή πίσω από τις διακριτές εξωτερικές πολιτικές των φιλελεύθερων δημοκρατιών. Οι ιδέες που αναφέρει ο Owen(1994: 89)περιλαμβάνουν μια αρμονία συμφερόντων, ελευθερία, ανάγκη συνεργασίας και ανοχή. Οι Zacher και Matthew (1992) υποστηρίζουν ότι υπάρχει μια πλούσια βιβλιογραφία, η οποία εκτείνεται σε τρεις αιώνες, την οποία οι περισσότεροι μελετητές συνδέουν με τη φιλελεύθερη διεθνή θεωρία.

Ενώ αναγνωρίζουν ότι ο Φιλελευθερισμός είναι μια πολύπλευρη παράδοση, διαπιστώνουν ότι είναι δυνατό να εντοπιστούν τρία κεντρικά θεωρητικά στοιχεία της φιλελεύθερης διεθνούς θεωρίας. Το πρώτο στοιχείο υποστηρίζει την ιδέα της

προόδου και συγκεκριμένα την ιδέα ότι η διεθνής σφαίρα κινείται προς την κατεύθυνση της ειρήνης, της ευημερίας και της δικαιοσύνης. Η δεύτερη θέση υποστηρίζει ότι η ειρήνη και η δικαιοσύνη επιτυγχάνονται μέσω της ανάπτυξης της διεθνούς συνεργασίας. Τέλος, η φιλελεύθερη διεθνής θεωρία υποθέτει ότι οι διεθνείς σχέσεις μετασχηματίζονται από τη διαδικασία εκσυγχρονισμού που προέκυψε από την επιστημονική επανάσταση (Zacher και Matthew, 1992: 35).

Μια άλλη πρόσφατη προσπάθεια προσδιορισμού των θεωρητικών υποθέσεων της φιλελεύθερης διεθνούς θεωρίας παρέχεται από τον Moravcsik. Όπως οι περισσότεροι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων, ο συγγραφέας θεωρεί τον φιλελευθερισμό ως τον ισχυρότερο υπονήφιο για ένα αντίπαλο παράδειγμα του ρεαλισμού. Ο Moravcsik υποστηρίζει ότι από τους πιο συνεπείς επικριτές του ρεαλισμού τους τελευταίους δύο αιώνες ήταν οι φιλελεύθεροι φιλόσοφοι, οικονομολόγοι και δημοσιογράφοι (1993: 128). Το κοινό νήμα που ενώνει τους φιλελεύθερους στοχαστές είναι ότι μοιράζονται ένα σύνολο διακριτών αναλυτικών υποθέσεων σχετικά με την ταυτότητα και τα συμφέροντα των θεμελιωδών κοινωνικών παραγόντων και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν. Σύμφωνα με την κεντρική αντίληψη του Moravcsik η φιλελεύθερη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων είναι ότι τα κράτη είναι ενσωματωμένα στην εγχώρια και διεθνή κοινωνία, η οποία περιορίζει αποφασιστικά τα υποκείμενα κρατικά συμφέροντα στα οποία βασίζεται η εξωτερική πολιτική (1993: 131).

Στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει τον Φιλελευθερισμό ως θετική θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, ο Moravcsik αντλεί τρεις μη ουτοπικές υποθέσεις. Πρώτον, ότι οι θεμελιώδεις παράγοντες στην παγκόσμια πολιτική είναι άτομα και ιδιωτικά συγκροτημένες ομάδες με ιδιοτελή συμφέροντα και προτιμήσεις που αποστρέφονται τον κίνδυνο, δεύτερον ότι οι εθνικές κυβερνήσεις είναι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί, των οποίων οι πολιτικές αντικατοπτρίζουν κάποιο υποσύνολο κοινωνικών συμφερόντων και τρίτον ότι η συμπεριφορά του κράτους διαμορφώνεται κυρίως από τη διαμόρφωση των κυβερνητικών συμφερόντων, παρά από τους πόρους, τους θεσμούς ή άλλους εξωτερικούς πολιτικούς περιορισμούς (Moravcsik, 1993: 140-149).

Σύμφωνα με τους Φιλελεύθερους, οι Διεθνείς Σχέσεις ορίζονται ως η τέχνη της καλής επικοινωνίας ή της καλής διακυβέρνησης. Ο Φιλελευθερισμός πιστεύει ότι τα ανθρώπινα όντα έχουν την ικανότητα να μαθαίνουν και να εκπαιδεύονται και ως

εκ τούτου μπορούν να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους. Έτσι, πρέπει να αλλάξουν την ανήθικη συμπεριφορά σύμφωνα με τα ηθικά και ανθρώπινα πρότυπα και να ασκήσουν κανονική και ηθική συμπεριφορά. Από αυτή την άποψη, ορισμένες προσεγγίσεις, όπως η επικοινωνιακή προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις βασίζονται στον φιλελευθερισμό. Για παράδειγμα, δανειζόμενη από τον φιλελευθερισμό που διδάσκεται και χρησιμοποιώντας την έννοια της επικοινωνίας, η επικοινωνιακή προσέγγιση στις Διεθνείς Σχέσεις έχει τρεις σημαντικές επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις (Luban, 1980).

Πρώτον, η επικοινωνιακή προσέγγιση δεν θεωρεί πλέον την εξουσία ως θεμελιώδη μεταβλητή στην εξήγηση των πολιτικών φαινομένων. Από αυτή την άποψη, η ουσία της πολιτικής σχετίζεται με την ύπαρξη μιας ασφαλούς αρμονίας μεταξύ των προσπαθειών και των προσδοκιών των ανθρώπων για την επίτευξη των στόχων της κοινωνίας. Δεύτερον, δίνεται μεγάλη έμφαση στην εμπειρική φύση των εννοιών και έχει επιχειρηθεί να λειτουργήσουν όλες οι έννοιες μέσω μέτρησης και χαρτογράφησης. Οι θεωρητικοί της επικοινωνίας επισημαίνουν εξίσου όλους τους τύπους επικοινωνιών. Τρίτον, η επικοινωνιακή προσέγγιση δεν περιορίζεται σε οποιοδήποτε επίπεδο ανάλυσης. Για παράδειγμα, οι Cobb και Alder παρουσίασαν ένα μοντέλο για να εξετάσουν τη διεθνή συνεργασία με βάση την επικοινωνιακή προσέγγιση (Rawls, 1999: 70-74). Αυτό το μοντέλο συνδέει αφενός τη δημιουργία αμοιβαίων σχέσεων συμπεριφοράς μεταξύ δύο εθνών μέσω των ανταλλαγών και των αλληλεπιδράσεών τους και αφετέρου των επιπέδων της διεθνούς συνεργασίας από την άλλη. Αυτό το μοντέλο έχει δοκιμαστεί πειραματικά σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Αν και όλες οι φιλελεύθερες θεωρίες συμφωνούν ότι η ιδέα της συνεργασίας και όχι του πολέμου έχει γίνει πιο διαδεδομένη στα διεθνή συστήματα, κάθε φιλελεύθερη θεωρία προσφέρει διαφορετική κατεύθυνση για την αύξηση της συνεργασίας στη διεθνή σκηνή (Maliniak, 2011: 437-464).

Το πιο βασικό στρώμα της φιλελεύθερης σκέψης εκφράζει ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση είναι ένας παράγοντας που κάνει τις κυβερνήσεις απρόθυμες να χρησιμοποιήσουν βία η μία εναντίον της άλλης, καθώς ο πόλεμος απειλεί την ευημερία και την ευτυχία κάθε εμπλεκόμενου μέρους (Luban, 1980). Στο επόμενο στρώμα της φιλελεύθερης σκέψης, τον εικοστό αιώνα, αναδύθηκε μια πολύ πιο πλήρης αίσθηση φιλελεύθερου διεθνισμού, κατανοητή ως ένα σύνολο συνταγών για

την οργάνωση και τη μεταρρύθμιση του κόσμου με τέτοιο τρόπο που να διευκολύνει την επιδίωξη της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Ξεκινώντας με τον Wilson (1919), ο φιλελεύθερος Διεθνισμός εμφανίστηκε ως ατζέντα για την οικοδόμηση ενός τύπου μέσα στον οποίο οι φιλελεύθερες δημοκρατίες μπορούσαν να ζήσουν και να επιβιώσουν (Walzer, 1977: 202).

Το τρίτο στρώμα της φιλελεύθερης σκέψης υποστηρίζει ότι οι διεθνείς θεσμοί, συμπεριλαμβανομένου του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μπορούν να συμβάλουν στη μείωση της εγωιστικής συμπεριφοράς των κυβερνήσεων. Ειδικότερα, αυτοί οι θεσμοί ενθαρρύνουν τις κυβερνήσεις να παραιτηθούν από βραχυπρόθεσμα και άμεσα οφέλη σε αντάλλαγμα για πιο σημαντικά οφέλη που μπορούν να επιτευχθούν μακροπρόθεσμα μέσω συνεχούς συνεργασίας. Αντίστοιχα, ο φιλελευθερισμός στον τομέα του διεθνισμού πιστεύει ότι λόγω τριών μεγάλων διαδικασιών στη διεθνή σκηνή, τα έθνη κινούνται προς μεγαλύτερη και ισχυρότερη συνεργασία (Palmer, 1980: 355).

Πρώτον, είναι η διαδικασία αλληλεξάρτησης των εθνών, ειδικά στον οικονομικό και εμπορικό τομέα, που τους οδήγησε να επωφεληθούν από τη συνεργασία. Δεύτερον, η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση οδηγεί στην εμφάνιση και τη δημιουργία μιας σειράς διεθνών κανόνων και θεσμών που έχουν δημιουργηθεί για να διευκολύνουν την συνεργασία των εθνών. Τρίτον, η διαδικασία του διεθνούς εκδημοκρατισμού, κατά την οποία οι κυβερνήσεις γίνονται πιο δημοκρατικές, μειώνει τις συγκρούσεις και αυξάνει τη συνεργασία (Milner & Moravcsik, 2009: 68-72).

Ο νεοφιλελευθερισμός με την σειρά του ήταν μια θεωρητική προσπάθεια συμφιλίωσης φιλελευθερισμού και ρεαλισμού. Ο νεοφιλελευθερισμός έχει πολλά κοινά με τον νεορεαλισμό. Οι νεοφιλελεύθεροι θεσμικοί, όπως και οι νεορεαλιστές, αναγνωρίζουν το ρόλο των εθνών και τη δύναμή τους στο διεθνές σύστημα. Τα έθνη θεωρούνται επίσης ως σοφοί παράγοντες που επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα συμφέροντά τους. Το πιο σημαντικό είναι ότι θεωρούν επίσης το διεθνές σύστημα άναρχο σύστημα που στερείται κεντρικής εξουσίας. Αλλά σε αντίθεση με τον νεορεαλισμό, ο νεοφιλελεύθερος θεσμός πιστεύει στον επικοδομητικό ρόλο των διεθνών θεσμών και στη διεθνή πολιτική ανεξάρτητα από την κατανομή της εξουσίας μεταξύ των εθνών (Krasner, 1995: 116-118).

Οι νεοφιλελεύθεροι πιστεύουν στο στοιχείο της ασυμβατότητας και της σύγκρουσης στη συνεργασία και το βλέπουν ως αναπόσπαστο μέρος της απόδοσης των κυβερνήσεων και δεν πιστεύουν σε αυτό που επιδιώκουν οι κλασικοί φιλελεύθεροι. Ο νεοφιλελευθερισμός, με βάση το διεθνές σύστημα και τα χαρακτηριστικά του, εξηγεί τη συνεργασία σε διεθνές επίπεδο. Η διεθνής αναρχία δημιουργεί ένα σημαντικό εμπόδιο στη διεθνή συνεργασία δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα δυσπιστίας και αυξανόμενης εξαπάτησης. Αλλά σύμφωνα με όσους πιστεύουν σε αυτή τη θεωρία, η αναρχία και η αταξία δεν είναι ίσες και συνώνυμες με τη μη συνεργασία (Milner και Moravcsik, 2009: 45).

Η έλλειψη πληροφόρησης μπορεί να αποκατασταθεί με τη χρήση μηχανισμών και στρατηγικών για τη μείωση του επιπέδου δυσπιστίας που προκύπτει και την αύξηση του κόστους της απάτης, καθώς είναι επίσης δυνατή η δημιουργία διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των εθνών. Η βασική πεποίθηση του νεοφιλελεύθερου θεσμού είναι ότι οι κυβερνήσεις είναι ακτιβιστές που προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα απόλυτα μοναδικά τους επιτεύγματα και αδιαφορούν για τα επιτεύγματα των άλλων. Έτσι, εάν η συνεργασία τους αποφέρει περισσότερο κέρδος, τότε θα το αποκομίσουν. Σημασία δεν έχει τι πετυχαίνουν οι άλλοι, αλλά τι επιτυγχάνουν οι ίδιοι. Ως αποτέλεσμα, το μεγαλύτερο εμπόδιο στη συνεργασία μεταξύ ορθολογικών και εγωκεντρικών κυβερνήσεων είναι το ζήτημα της απάτης (MacMillan, 2006: 127).

Η υιοθέτηση στρατηγικών αλληλεπίδρασης μεταξύ των εθνών και η θεματική σύνδεση αφενός, και η ίδρυση διεθνών θεσμών και καθεστώτων στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι προαναφερθείσες στρατηγικές, αφετέρου, μπορεί να υπερνικήσει κάθε εξαπάτηση και παραβίαση συνθήκης. Μέσω της διεθνούς αλληλεπίδρασης, ενισχύεται η πιθανότητα αντιποίνων, γεγονός που αυξάνει το κόστος της εξαπάτησης. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι φορείς θα θυσιάσουν τα βραχυπρόθεσμα οφέλη από την παραβίαση της σύμβασης και την εξαπάτηση στα μεγαλύτερα οφέλη της μακροπρόθεσμης συνεργασίας, με βάση την ανάλυση κόστους-οφέλους, και θα ξεκινήσουν και θα συνεχίσουν τη συνεργασία. Η θεματική σύνδεση επιτρέπει επίσης στα κράτη-εταίρους να εφαρμόσουν μια στρατηγική αποζημίωσης και αντιποίνων. Έτσι, ένα έθνος που έχει εξαπατηθεί και ζημιωθεί σε μια θεματική περιοχή είναι σε θέση να ανταποδώσει σε μια άλλη θεματική περιοχή. Όσον αφορά το ενδεχόμενο

αντιποίνων σε διάφορους τομείς, αυξάνεται και το κόστος αθέτησης συμβολαίου και εξαπάτησης (Maliniak, 2011: 444).

3.2.Οι πυλώνες και οι υποθέσεις των θεωριών του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις

Ο φιλελεύθερος Διεθνισμός συνίσταται, στο πιο θεμελιώδες επίπεδό του. Οι κλασικοί Ρεαλιστές περιέγραψαν μια διεθνή κατάσταση πολέμου που θα μπορούσε να μετριαστεί, αλλά όχι να ξεπεραστεί. Οι κλασικοί Φιλελεύθεροι, με σημαντικές παραλλαγές, ανακοίνωσαν τη δυνατότητα μιας κατάστασης ειρήνης μεταξύ ανεξάρτητων, κυρίαρχων κρατών. Η σύγχρονη μελέτη για τον φιλελευθερισμό και τις διεθνείς σχέσεις ανατρέχει σε τρεις ξεχωριστές παραδόσεις του φιλελευθερισμού, που αποδίδονται σε τρεις ομάδες θεωρητικών, τον Locke-ο μεγάλος ιδρυτής του σύγχρονου φιλελεύθερου ατομικισμού, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι τα κράτη έχουν τα ίδια δικαιώματα που προέρχονται από τα ατομικά δικαιώματα στη ζωή και την ελευθερία (πολιτική ανεξαρτησία) και ιδιοκτησία (εδαφική ακεραιότητα), παρέχοντας έτσι τα φιλελεύθερα θεμέλια του διεθνούς δικαίου (MacMillan, 2006).

Οι Smith, Baron Montesquieu, και Schumpeter ήταν λαμπροί εξηγητές του εμπορικού φιλελευθερισμού και αυτού που έβλεπαν ως το φυσικό του αποτέλεσμα. Τέλος, οι Kant και Mazzini ήταν φιλελεύθεροι ρεπουμπλικάνοι που θεώρησαν ότι ο διεθνισμός θεσπίζει την ειρήνη μεταξύ των φιλελεύθερων δημοκρατιών. Η φιλελεύθερη δημοκρατική παράδοση, ενώ ενσωματώνει σε κάποιο βαθμό τόσο τον φιλελεύθερο ατομικισμό όσο και τον εμπορικό φιλελευθερισμό, έχει ασκήσει τη μεγαλύτερη επιρροή στη σύγχρονη φιλελεύθερη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Υποστηρίζει ότι η φιλελεύθερη δημοκρατία αφήνει μια συνεκτική διεθνή κληρονομιά στις εξωτερικές υποθέσεις, μια ξεχωριστή ειρήνη. Τα φιλελεύθερα κράτη είναι ειρηνικά μεταξύ τους, αλλά είναι επίσης επιρρεπή να κάνουν πόλεμο εναντίον μη φιλελεύθερων κρατών (Goldman, 1988: 1-14).

Στον κρατικό Φιλελευθερισμό, προϋπόθεση είναι η ελευθερία, όχι ο εχθρός της ελευθερίας. Γεγονός είναι ο βαθμός στον οποίο ο φιλελευθερισμός επιβάλλεται στο κράτος. Ο Φιλελευθερισμός θεωρεί το κράτος ως παράγοντα στη διεθνή πολιτική σκηνή και πιστεύει ότι επιδιώκει τα εθνικά συμφέροντα με ορθολογικό τρόπο. Ωστόσο, εκτός από αυτόν τον κύριο παράγοντα, άλλοι διεθνικοί παράγοντες όπως

πολυεθνικοί οργανισμοί, διεθνείς οργανισμοί, ενώσεις, διεθνή καθεστώτα κ.λπ., και, σε αντίθεση με τους ρεαλιστές που δίνουν έμφαση στις προτεραιότητες στρατιωτικής ασφάλειας, επιμένουν στην πολιτική διάσταση. Στη σφαίρα του φιλελευθερισμού, διακρίνονται διάφοροι στοχαστές, όπως ο Smith, ο Locke, ο Kant κ.λπ., οι οποίοι κατάφεραν να επηρεάσουν σημαντικά την εξέλιξη των διεθνών σχέσεων. Από την αρχή της εγκαθίδρυσης της κυριαρχίας και του σχηματισμού των εθνικών κυβερνήσεων, η ανάγκη για κανόνες που θα διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των χωρών κρίθηκε απαραίτητη και έκτοτε το πεδίο εφαρμογής της αυξανόταν συνεχώς (Streit, 1938).

Είναι σαφές ότι οι θεωρίες του φιλελευθερισμού στις διεθνείς σχέσεις έπαιξαν σαφή, σημαντικό και αναντικατάστατο ρόλο στη διάδοση του διεθνούς δικαίου. Γενικά, οι φιλελεύθεροι προσπάθησαν να δημιουργήσουν και να αναπτύξουν διαρκή ειρήνη με διάφορους τρόπους δίνοντας έμφαση στην ειρήνη. Για παράδειγμα, η έμφαση στους διεθνείς θεσμούς και καθεστώτα, το διεθνές δίκαιο, η συλλογική ασφάλεια, η διακυβέρνηση με βάση το νόμο και η δημιουργία διαφόρων οργανισμών και θεσμών, ιδιαίτερα των Ηνωμένων Εθνών, έχουν αντιμετωπίσει πολλά ζητήματα διεθνούς δικαίου και έχουν εκφράσει τον σημαντικό ρόλο του φιλελευθερισμού στην ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, ο ρόλος των ρεαλιστικών θεωριών των διεθνών σχέσεων στον τομέα αυτό είναι έμμεσος και διαφορούμενος (Bordeaux, 1998: 110).

Η θεμελιώδης υπόθεση της φιλελεύθερης θεωρίας στις διεθνείς σχέσεις είναι ότι η σχέση μεταξύ των κρατών και της περιβάλλουσας εγχώριας και διεθνούς κοινωνίας, είναι ότι ενσωματώνεται στη συμπεριφορά του κράτους, επιβάλλοντας τους κοινωνικούς σκοπούς που διέπουν τις κρατικές προτιμήσεις και μπορεί να επαναδιατυπωθεί με τρεις βασικές παραδοχές. Αυτές οι παραδοχές αποτελούν τα κατάλληλα θεμέλια οποιασδήποτε κοινωνικής θεωρίας στις διεθνείς σχέσεις που προσδιορίζει τη φύση των κοινωνικών παραγόντων, το κράτος και το διεθνές σύστημα (MacMillan, 2006).

- **Υπόθεση 1: Η πρωτοκαθεδρία των κοινωνικών δρώντων**

Οι θεμελιώδεις παράγοντες στη διεθνή πολιτική είναι άτομα και ιδιωτικές ομάδες, που είναι κατά μέσο όρο λογικοί και αποστρέφονται τον κίνδυνο και οργανώνουν ανταλλαγές και συλλογικές ενέργειες για την προώθηση διαφοροποιημένων

συμφερόντων υπό περιορισμούς που επιβάλλονται από την έλλειψη υλικού, τις συγκρουόμενες αξίες και τις παραλλαγές στην κοινωνία. Η φιλελεύθερη θεωρία βασίζεται σε μια «από κάτω προς τα πάνω» άποψη της πολιτικής στην οποία οι απαιτήσεις των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων αντιμετωπίζονται με αναλυτικό τρόπο. Η πολιτική δράση είναι ενσωματωμένη στην εγχώρια και διακρατική κοινωνία των πολιτών, κατανοητή ως συνάθροιση οριακά ορθολογικών ατόμων με διαφοροποιημένες προτιμήσεις, κοινωνικές δεσμεύσεις και πόρους.

Τα κοινωνικά διαφοροποιημένα άτομα ορίζουν τα υλικά και ιδεατά τους συμφέροντα ανεξάρτητα από την πολιτική και στη συνέχεια προωθούν αυτά τα συμφέροντα μέσω πολιτικής ανταλλαγής και συλλογικής δράσης. Τα άτομα και οι ομάδες θεωρείται ότι ενεργούν ορθολογικά επιδιώκοντας την υλική και ιδανική ευημερία (MacMillan, 2006). Για τους Φιλελεύθερους η έννοια των συμφερόντων του κοινωνικού παράγοντα είναι θεωρητικά κεντρική. Η φιλελεύθερη θεωρία απορρίπτει την ουτοπική αντίληψη ότι υπάρχει μια αυτόματη αρμονία συμφερόντων μεταξύ ατόμων και ομάδων στην κοινωνία. Η σπανιότητα και η διαφοροποίηση εισάγουν ένα αναπόφευκτο μέτρο ανταγωνισμού.

Όπου γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχουν κοινωνικά κίνητρα για ανταλλαγή και συλλογική δράση, τα άτομα και οι ομάδες τα εκμεταλλεύονται. Συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερα είναι τα αναμενόμενα οφέλη, τόσο ισχυρότερο είναι το κίνητρο για δράση. Κατά την επιδίωξη αυτών των στόχων, τα άτομα αποστρέφονται κατά μέσο όρο τον κίνδυνο. Αυτό σημαίνει ότι υπερασπίζονται σθεναρά τις υπάρχουσες επενδύσεις, αλλά παραμένουν πιο προσεκτικοί ως προς την ανάληψη κόστους και κινδύνου στην επιδίωξη νέων κερδών. Αυτό που ισχύει για τους ανθρώπους κατά μέσο όρο, ωστόσο, δεν ισχύει απαραίτητα σε κάθε περίπτωση. Με άλλα λόγια ορισμένα άτομα σε οποιαδήποτε δεδομένη κοινωνία μπορεί να αποδέχονται τον κίνδυνο ή να είναι παράλογα (Banks, 1986: 5-27).

Η φιλελεύθερη θεωρία επιδιώκει να γενικεύσει τις κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες η συμπεριφορά των ιδιοτελών παραγόντων συγκλίνει προς τη συνεργασία ή τη σύγκρουση. Οι συσχετισμένες κοινωνικές απαιτήσεις και η προθυμία να ασκηθεί καταναγκασμός για την επιδίωξή τους συνδέονται με διάφορους παράγοντες, τρεις από τους οποίους σχετίζονται με αυτήν τη συζήτηση και είναι οι αποκλίνουσες θεμελιώδεις πεποιθήσεις, η σύγκρουση για σπάνια υλικά αγαθά και οι

ανισότητες στην πολιτική εξουσία. Οι βαθιές, ασυμβίβαστες διαφορές στις πεποιθήσεις σχετικά με την παροχή δημόσιων αγαθών, όπως τα σύνορα, ο πολιτισμός, οι θεμελιώδεις πολιτικοί θεσμοί και οι τοπικές κοινωνικές πρακτικές, προάγουν τη σύγκρουση, ενώ οι συμπληρωματικές πεποιθήσεις προάγουν την αρμονία και τη συνεργασία (Bruce, 1922).

Η ακραία σπανιότητα τείνει να επιδεινώνει τις συγκρούσεις σχετικά με τους πόρους αυξάνοντας την προθυμία των κοινωνικών παραγόντων να αναλάβουν το κόστος και τον κίνδυνο για την απόκτησή τους. Η σχετική αφθονία, αντίθετα, μειώνει την τάση για σύγκρουση παρέχοντας την ευκαιρία να ικανοποιηθούν επιθυμίες χωρίς αναπόφευκτη σύγκρουση και δίνοντας σε ορισμένα άτομα και ομάδες περισσότερα για να υπερασπιστούν. Τέλος, όπου οι ανισότητες στην κοινωνική επιρροή είναι μεγάλες, η σύγκρουση είναι πιο πιθανή (Carr, 1964: 88-90).

- **Υπόθεση 2: Εκπροσώπηση και κρατικές προτιμήσεις**

Στη φιλελεύθερη αντίληψη της εσωτερικής πολιτικής, το κράτος δεν είναι ένας δρών, αλλά ένας αντιπροσωπευτικός θεσμός που υπόκειται συνεχώς σε σύλληψη και ανακατάληψη, κατασκευή και ανασυγκρότηση από συνασπισμούς κοινωνικών παραγόντων. Τα αντιπροσωπευτικά ιδρύματα και οι πρακτικές αποτελούν την κρίσιμη ζώνη μετάδοσης μέσω της οποίας οι προτιμήσεις και η κοινωνική δύναμη ατόμων και ομάδων μεταφράζονται σε κρατική πολιτική. Τα άτομα στρέφονται στο κράτος για να επιτύχουν στόχους που η ιδιωτική συμπεριφορά δεν είναι σε θέση να επιτύχει αποτελεσματικά (Recchia&Urbinati, 2009).

Συνεπώς, η κυβερνητική πολιτική περιορίζεται από τις υποκείμενες ταυτότητες, τα συμφέροντα και τη δύναμη ατόμων και ομάδων, εντός και εκτός του κρατικού μηχανισμού, που συνεχώς πιέζουν την κεντρική απόφαση να ακολουθήσουν πολιτικές συνεπείς με τις προτιμήσεις τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να υιοθετεί μια στενά πλουραλιστική άποψη της εσωτερικής πολιτικής στην οποία όλα τα άτομα και οι ομάδες έχουν ίση επιρροή στην κρατική πολιτική. Καμία κυβέρνηση δεν βασίζεται σε καθολική ή αμερόληπτη πολιτική εκπροσώπηση και κάθε κυβέρνηση εκπροσωπεί ορισμένα άτομα και ομάδες πληρέστερα από άλλες (Ferguson&Mansbach: 1988: 98-101).

Σε μια ακραία υποθετική περίπτωση, η αντιπροσώπευση μπορεί να εξουσιοδοτήσει μια στενή γραφειοκρατική τάξη ή ακόμα και ένα μεμονωμένο

τυραννικό άτομο, όπως έναν Στάλιν. Μεταξύ των θεωρητικών άκρων της τυραννίας και της δημοκρατίας, υπάρχουν πολλοί αντιπροσωπευτικοί θεσμοί και πρακτικές, καθένας από τους οποίους ευνοεί συγκεκριμένες απαιτήσεις. Ως εκ τούτου, η φύση των κρατικών θεσμών, παράλληλα με τα ίδια τα κοινωνικά συμφέροντα, είναι καθοριστικός παράγοντας για το τι κάνουν τα κράτη διεθνώς. Η αντιπροσώπευση, κατά τη φιλελεύθερη άποψη, δεν είναι απλώς μια τυπική ιδιότητα των κρατικών θεσμών, αλλά περιλαμβάνει άλλα σταθερά χαρακτηριστικά της πολιτικής διαδικασίας, τυπικά ή άτυπα, που επηρεάζουν συγκεκριμένα κοινωνικά συμφέροντα(Recchia&Urbinati, 2009: 28-30)

Τα πελατειακά αυταρχικά καθεστώτα μπορεί να διακρίνουν όσους έχουν οικογενειακούς, γραφειοκρατικούς ή οικονομικούς δεσμούς με την κυβερνητική ελίτ από αυτούς που δεν έχουν. Ακόμη και όταν οι κυβερνητικοί θεσμοί είναι τυπικά δίκαιοι και ανοιχτοί, μια σχετικά άνιση κατανομή περιουσίας, κινδύνου, πληροφοριών ή οργανωτικών ικανοτήτων μπορεί να δημιουργήσει κοινωνικά ή οικονομικά μονοπώλια ικανά να κυριαρχήσουν στην πολιτική. Ομοίως, ο τρόπος με τον οποίο ένα κράτος αναγνωρίζει τα ατομικά δικαιώματα μπορεί να διαμορφώσει ευκαιρίες για δικαίωμα λόγου σε κάθε ενεργό πολίτη (Knutsen, 1992: 74).

Ορισμένες εγχώριες διαδικασίες εκπροσώπησης μπορεί να τείνουν να επιλέγουν ως ηγέτες άτομα, ομάδες και γραφειοκρατίες που έχουν κοινωνικοποιηθεί με ιδιαίτερη στάση απέναντι στις πληροφορίες, τον κίνδυνο και την απώλεια. Τέλος, οι οικονομικά αποδοτικές επιλογές εξόδου, όπως η μετανάστευση, η μη συμμόρφωση ή η μεταφορά περιουσιακών στοιχείων σε νέες δικαιοδοσίες ή χρήσεις, στο βαθμό που περιορίζουν τις κυβερνήσεις, μπορεί να θεωρηθούν ως υποκατάστατα της επίσημης εκπροσώπησης(Milner&Moravcsik, 2009: 91-95).

• **Υπόθεση 3: Η αλληλεξάρτηση και το διεθνές σύστημα**

Η διαμόρφωση των αλληλεξαρτημένων προτιμήσεων των κρατών καθορίζει τη συμπεριφορά του κράτους. Για τους Φιλελεύθερους, η συμπεριφορά του κράτους αντανακλά ποικίλα πρότυπα κρατικών προτιμήσεων. Τα κράτη απαιτούν έναν σκοπό, ένα αντιληπτό υποκείμενο διακύβευμα, προκειμένου να προκαλέσουν σύγκρουση, να προτείνουν συνεργασία ή να αναλάβουν οποιαδήποτε άλλη σημαντική δράση εξωτερικής πολιτικής. Η ακριβής φύση αυτών των διακυβεύσεων καθοδηγεί την

πολιτική. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε κράτος απλώς ακολουθεί την ιδανική πολιτική του, αγνοώντας τους άλλους (Lawson, 2015: 318-320).

Αντίθετα, κάθε κράτος επιδιώκει να πραγματοποιήσει τις ιδιαίτερες προτιμήσεις του κάτω από ποικίλους περιορισμούς που επιβάλλονται από τις προτιμήσεις άλλων κρατών. Έτσι, η φιλελεύθερη θεωρία απορρίπτει όχι μόνο τη ρεαλιστική υπόθεση ότι οι κρατικές προτιμήσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν φυσικά συναφείς, αλλά εξίσου τη θεσμική υπόθεση ότι πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν να συγκλίνουν εν μέρει, θέτοντας σε κίνδυνο ένα πρόβλημα συλλογικής δράσης. Αντίθετα, οι φιλελεύθεροι προκαλούν προνομιακές διαφορές στη διαμόρφωση των κρατικών προτιμήσεων, ενώ αντιμετωπίζουν τις συνθέσεις των δυνατοτήτων και των πληροφοριών σαν να ήταν περιορισμοί στις κρατικές προτιμήσεις (Recchia & Urbinati, 2009: 22-26).

Η κρίσιμη θεωρητική σύνδεση μεταξύ των κρατικών προτιμήσεων, αφενός, και της συμπεριφοράς ενός ή περισσότερων κρατών, αφετέρου, παρέχεται από την έννοια της αλληλεξάρτησης των πολιτικών. Η αλληλεξάρτηση των πολιτικών ορίζεται εδώ ως το σύνολο του κόστους και των οφελών που δημιουργούνται για τις ξένες κοινωνίες όταν οι κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες σε μια κοινωνία επιδιώκουν να συνειδητοποιήσουν τις προτιμήσεις τους, δηλαδή το μοτίβο των διακρατικών εξωτερικών επιπτώσεων που προκύπτουν από προσπάθειες επιδίωξης εθνικών διακριτικών σκοπών (Waltz, 1979). Η φιλελεύθερη θεωρία υποθέτει ότι το πρότυπο των αλληλεξαρτημένων κρατικών προτιμήσεων επιβάλλει έναν δεσμευτικό περιορισμό στη συμπεριφορά του κράτους.

Όπου, αντίθετα, οι υποκείμενες κρατικές προτιμήσεις είναι μηδενικού αθροίσματος ή αδιέξοδες, δηλαδή όταν μια προσπάθεια από κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες σε μια χώρα να συνειδητοποιήσουν την προτίμησή τους μέσω κρατικής δράσης επιβάλλει αναγκαστικά κόστος και αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις στις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες σε άλλες χώρες, τότε οι κυβερνήσεις πρέπει να εμπλακούν σε ένα διαπραγματευτικό παιχνίδι με λίγα αμοιβαία κέρδη και μεγάλες δυνατότητες διακρατικής έντασης και σύγκρουσης (Doyle, 2006: 40-48). Η αποφασιστική προϋπόθεση για δαπανηρές απόπειρες καταναγκασμού, για παράδειγμα, δεν είναι ούτε μια συγκεκριμένη διαμόρφωση ισχύος, όπως υποστηρίζουν οι ρεαλιστές, ούτε η αβεβαιότητα, όπως θεωρούν οι θεσμικοί, αλλά

είναι μια διάταξη προτιμήσεων που θεωρούνται αρκετά σημαντικές στην παρακίνηση της προθυμίας αποδοχής υψηλού κόστους και ρίσκου.

Με άλλα λόγια, η έντονη σύγκρουση απαιτεί ένα επιτιθέμενο ή ρεβιζιονιστικό κράτος να προωθήσει απαιτήσεις στις οποίες άλλα κράτη δεν είναι πρόθυμα να υποταχθούν. Οι ρεβιζιονιστικές προτιμήσεις - υποκείμενα, κοινωνικά θεμελιωμένα συμφέροντα για την αναθεώρηση του status quo - διαφέρουν από τις ρεβιζιονιστικές στρατηγικές, δηλαδή την ανάγκη αλλαγής του status quo για την προστασία διαρκών συμφερόντων υπό νέες στρατηγικές συνθήκες. Οι φιλελεύθεροι επικεντρώνονται στο πρώτο, οι ρεαλιστές και οι θεσμικοί στο δεύτερο (Cavallar, 1999). Ως εκ τούτου, ενώ και οι δύο θεωρίες προβλέπουν τη σχέση ασφάλειας, το κάνουν υπό διαφορετικές συνθήκες. Για παράδειγμα, στις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες ως απάντηση στη συσσώρευση όπλων ενός αντιπάλου είναι μια αλλαγή στρατηγικής με καθορισμένες προτιμήσεις σύμφωνες με τον ρεαλισμό. Η αύξηση των δαπανών που ξεκίνησε από μια νέα κυρίαρχη ελίτ, ιδεολογικά προσηλωμένη στην εδαφική διεύρυνση είναι μια αλλαγή στρατηγικής που προκαλείται από προτιμήσεις, σύμφωνα με τον Φιλελευθερισμό (Dickinson, 1926: 145).

3.3. Η κανονιστική εφαρμογή του Φιλελευθερισμού στις Διεθνείς Σχέσεις

Μεταξύ των πολλών προσπαθειών να προσφέρει μια τέτοια εξήγηση, αυτή του Doyle (1986) είναι η πιο εξελιγμένη θεωρητικά υπεράσπιση του επιχειρήματος ότι τα συνταγματικά ασφαλή φιλελεύθερα κράτη δεν πολεμούν με άλλα φιλελεύθερα κράτη και ότι ένας σταθερά αυξανόμενος αριθμός φιλελεύθερων κρατών παγκοσμίως δείχνει ότι η φιλελεύθερη ζώνη ειρήνης, μια ειρηνική ένωση, έχει διατηρηθεί και έχει επεκταθεί. Ωστόσο, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα φιλελεύθερα κράτη δεν επιδιώκουν απαραίτητα ειρηνικά μέσα στις συναλλαγές τους με μη φιλελεύθερα κράτη και ως εκ τούτου η ένωση της ειρήνης εκτείνεται στο βαθμό που το επιτρέπουν οι σχέσεις μεταξύ των φιλελεύθερων κρατών (Waltz, 1979).

Ο Doyle (2006) βασίζει τη θέση του στην τελεολογική περιγραφή του Kant για την εμφάνιση μιας ειρηνικής ομοσπονδίας δημοκρατικών κρατών που χαρακτηρίζεται από έναν μοναδικό συνδυασμό αρχής και ιδιοτελούς συμφέροντος. Ο Kant υποστηρίζεται ότι συνειδητοποίησε όχι απλώς την κανονιστική υπεροχή των φιλελεύθερων δημοκρατικών κρατών, αλλά ότι είχε επίσης αναγνωρίσει ότι ήταν

πολύ πιθανό να ασχοληθούν τα φιλελεύθερα κράτη πλήρως με το εμπόριο και με άλλα έθνη, αποκτώντας έτσι μεγαλύτερο πλούτο και οικονομική δύναμη από άλλα κράτη.

Κατά συνέπεια, η μεγάλη πολυπλοκότητα και η ποικιλομορφία των οικονομικών δεσμών μεταξύ φιλελεύθερων, δημοκρατικών κρατών εμποδίζει οποιαδήποτε σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ τους να κυριαρχήσει και να επιδεινώσει τη συνολική σχέση. Στις σχέσεις με μη φιλελεύθερα κράτη, ωστόσο, η ίδια η έλλειψη σχέσεων τους με οικονομικά ισχυρά φιλελεύθερα-ρεπουμπλικανικά κράτη προκαλεί ακριβώς αυτού του είδους τα προβλήματα. Τέτοιες σχέσεις είναι πιθανό να διαρρήξουν και να οδηγήσουν σε πόλεμο όταν αναπτυχθεί σύγκρουση συμφερόντων και καμία άλλη κερδοφόρα σχέση δεν μπορεί να αντισταθμίσει την επερχόμενη ένταση. Ωστόσο, η οικονομική επιτυχία των φιλελεύθερων κρατών δεν αποκλείει τους δικούς της κινδύνους, δεδομένου ότι μπορεί να οδηγήσει σε επιθετικές πολιτικές προς αδύναμα μη δημοκρατικά κράτη για την προστασία των εμπορικών συμφερόντων(Walzer, 1977: 32-35).

Κατά συνέπεια, ενώ ο φιλελευθερισμός γνώρισε σημαντική επιτυχία στην εξάλειψη του πολέμου μεταξύ ομοίως ανεπτυγμένων φιλελεύθερων κρατών, ο Doyle (2006: 28-33) παραδέχεται ότι οι συναλλαγές μεταξύ αυτών και των λιγότερο ανεπτυγμένων ανελεύθερων κρατών ήταν λιγότερο ειρηνικές, τόσο ως φορείς της ειρήνης όσο και ως δυνητικά πολεμικά όργανα της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό το δίλημμα έχει δημιουργήσει δύο εντελώς διαφορετικές προσπάθειες οι οποίες προσπαθούν να εξηγήσουν τις υποτιθέμενες ειρηνικές τάσεις του φιλελεύθερου κράτους. Η μία αναφέρεται ρητά σε μια κανονιστική βάση φιλελεύθερης ειρήνης, ενώ η δεύτερη αναφέρεται σε μια σύγκρουση στη προσπάθεια εκτίμησης της δημιουργίας ειρήνης μέσω του πολέμου(Luban, 1980: 181).

Υποστηρίζεται, ωστόσο, ότι ακόμη και εκεί όπου γίνεται προσπάθεια να αποφευχθεί μια κανονιστική εξήγηση, οι σύγχρονοι φιλελεύθεροι θεωρητικοί βασίζονται στην υπόθεση ότι τα φιλελεύθερα κράτη έχουν κανονιστική υπεροχή έναντι των μη φιλελεύθερων κρατών. Ανιχνεύοντας την ειρηνικότητα των φιλελεύθερων κρατών και των κοινωνιών των πολιτών σε αυτήν την κανονιστική υπεροχή, μια σιωπηρή αντίληψη του πολιτισμού διατηρείται στον φιλελεύθερο λόγο, συχνά χωρίς αναγνώριση. Αυτή η ρητά κανονιστική εξήγηση είναι δημοφιλής γιατί

απευθύνεται στη φιλελεύθερη πίστη ότι τα φιλελεύθερα και αντιπροσωπευτικά κράτη επιζητούν τα αληθινά συμφέροντα των πολιτών τους και ως εκ τούτου είναι ειρηνικά και αξιόπιστα, ενώ τα μη φιλελεύθερα κράτη θεωρούνται επικίνδυνα επειδή επιδιώκουν άλλους σκοπούς, όπως την κατάκτηση ή τη λεηλασία(Streit, 1938: 40).

Τώρα το πρόβλημα που έχουν συνειδητοποιήσει οι φιλελεύθεροι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων όπως ο Doyle(2006: 29) είναι ότι οι ισχυρισμοί που θεωρούν ότι τα φιλελεύθερα κράτη είναι εγγενώς ειρηνικά, είναι εγγενώς προβληματικοί. Μακριά από την περίοδο των πολέμων, τα φιλελεύθερα κράτη έδειξαν μία προθυμία να εμπλακούν σε πόλεμο, ιδιαίτερα εναντίον κρατών και λαών που θεωρούνται μη φιλελεύθερα ή ανελεύθερα. Επιπλέον, αντί να λειτουργούν ως τροχοπέδη στην εχθρότητα και τον πόλεμο, οι αντιπροσωπευτικοί και δημοκρατικοί θεσμοί μπορούν εξίσου εύκολα να παράσχουν θετικά κίνητρα για τον πόλεμο τα οποία με την σειρά τους δείχνουν ότι μια δημοκρατία δεν μπορεί να διεξάγει πόλεμο με οποιοδήποτε αντιδημοκρατικό κράτος. Κατά συνέπεια, οι πιο εξελιγμένοι υπερασπιστές της φιλελεύθερης ειρήνης έχουν στραφεί στη δεύτερη εξήγηση με επίκεντρο τη σύγκρουση ότι ο πόλεμος μεταξύ κρατών θα ευνοήσει τον θρίαμβο των φιλελεύθερων έναντι των ανελεύθερων κρατών, επισπεύδοντας μια παγκόσμια ειρήνη των φιλελεύθερων κρατών (Olson&Onuf, 1985: 71).

Ακόμη και αυτού του είδους οι εξηγήσεις, ωστόσο, ενσωματώνουν μια βασική υπόθεση της κανονιστικής ανωτερότητας στο βαθμό που τα φιλελεύθερα κράτη πιστεύεται ότι ενσωματώνουν κανόνες και αξίες που είναι πιο πιθανό να θριαμβεύσουν έναντι των άλλων και να οδηγήσουν σε μια τελική παγκόσμια ειρήνη. Έτσι συνάγεται ότι το διεθνές σύστημα κρατών διαιρείται μεταξύ φιλελεύθερων και δημοκρατικών κρατών τα οποία μπορούν να υποστηρίξουν την ειρήνη και σε ανελεύθερα, μη αντιπροσωπευτικά κράτη που δεν αντιμετωπίζουν κανονιστικούς περιορισμούς στην προθυμία τους να διεξάγουν πόλεμο με άλλους (Palmer, 1980: 347-349).

Η διάκριση μεταξύ φιλελεύθερων και ρεαλιστών βασίζεται επομένως, όπως προτείνει ο Doyle(2006: 36)στο γεγονός ότι οι φιλελεύθεροι βλέπουν την παγκόσμια τάξη να αποτελείται από μια ετερογενή κατάσταση ειρήνης και πολέμου, ενώ οι ρεαλιστές ερμηνεύουν την ίδια τάξη ως μια σχετικά ομοιογενή κατάσταση πολέμου. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι ρεαλιστές αντιπροσωπεύουν μια διαρκή κατάσταση

πολέμου μεταξύ κρατών που βασίζεται στη λογική του διακρατικού ανταγωνισμού, στον οποίο οι εγχώριοι φιλελεύθεροι ή δημοκρατικοί θεσμοί και κανόνες ασκούν μικρή επιρροή.

Οι Φιλελεύθεροι, ωστόσο, παρουσιάζονται ως επιμένοντες σε μια διάκριση μεταξύ εγγενώς επιθετικών και εγγενώς ειρηνικών κρατών, μια διάκριση που δεν μπορεί να βασίζεται σε τίποτα άλλο εκτός από την υποτιθέμενη κανονιστική υπεροχή των φιλελεύθερων κρατών. Ο Doyle (2006) αποφεύγει τις απλοϊκές επικυρώσεις αυτού του ισχυρισμού, τον οποίο συσχετίζει με τον φιλελευθερισμό της πρώτης εικόνας ο οποίος εντοπίζει την πηγή της ειρήνης στην παροχή δικαιωμάτων προστασίας και ιδιοκτησίας.

Οι σύγχρονοι πολιτικοί θεωρητικοί και οι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων συχνά απεικονίζουν τον Kant ως τον πρώτο στοχαστή που έχει αφοσιωθεί στη συστηματική κατασκευή ενός μοντέλου διακρατικής ειρήνης. Ωστόσο, αυτού του είδους η ιδέα είχε επικριθεί νωρίτερα από τον Rousseau (1760). Η σχετική αντιστροφή εδώ είναι ότι, όπου ο Rousseau είχε υποστηρίξει ότι η ειρήνη ήταν αδύνατη σε έναν πολιτισμένο κόσμο κυρίαρχων κρατών, ο Kant υποστήριξε ότι ο πόλεμος μεταξύ κυρίαρχων κρατών μπορεί να οδηγήσει στην ειρήνη που ο Rousseau θεωρούσε αδύνατη. Ο αμοιβαίος ανταγωνισμός μεταξύ κρατών που ο Rousseau ένιωθε ότι κορυφώθηκε από τη βία και τη σύγκρουση που ενυπάρχουν στη διαδικασία του πολιτισμού ήταν, για τον Kant, η κινητήρια δύναμη της ειρήνης (Doyle, 1997: 61).

Για τον Kant οι αμοιβαία ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ κρατών στη διεθνή κατάσταση της φύσης, ώθησαν την εκπολιτιστική διαδικασία στην παγκόσμια σκηνή. Ο Kant υποστήριξε, αντίθετα με τον Rousseau (1760), ότι μια αέναη ειρήνη μεταξύ μεμονωμένων κρατών που οδηγείται από αδιάκοπο ανταγωνισμό και βίαιες συγκρούσεις ήταν όχι μόνο επιθυμητή αλλά και δυνατή. Η ώθηση του επιχειρήματος του Kant συνίστατο στον προσδιορισμό μιας διαδικασίας πολιτισμού, ή στην ορολογία του, η οποία πρέπει σταδιακά να εξαπλωθεί και ακόμη και να επηρεάσει τις αρχές της διακυβέρνησης. Ο πόλεμος θα θεωρούνταν όλο και περισσότερο επιζήμιος για όλα τα επαγγέλματα και τις βιομηχανίες, και ειδικά για το εμπόριο, και κυρίως σε αυτό το επιχείρημα βασίστηκε η αντίθεση του Kant στον πόλεμο (Afshin, 2008: 55).

Αντανακλώντας την αντίληψη του Montesquieu (1989) για το εμπόριο ως ειρηνική δραστηριότητα, ο Kant πρότεινε ότι το πνεύμα του εμπορίου δεν θα μπορούσε να συνυπάρξει με τον πόλεμο και ότι τα κράτη πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η δική τους οικονομική δύναμη εξαρτιόταν από την αποτροπή του πολέμου με άλλα εμπορικά κράτη. Ο ισχυρισμός του Kant ήταν ότι τα επιμέρους κράτη στη διεθνή σφαίρα κατείχαν ανάλογη θέση με τα μεμονωμένα ανθρώπινα όντα στην κατάσταση της φύσης. Ακριβώς όπως οι μεμονωμένοι άνθρωποι θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως δημιουργοί μιας κοινωνίας πολιτών για να τερματιστεί η αγωνία της κατάστασης της φύσης, η πρόκληση για τα μεμονωμένα κυρίαρχα κράτη ήταν για τη δημιουργία μιας διεθνούς κοινωνίας των πολιτών.

Τα κράτη, με άλλα λόγια, θα υποχρεώνονταν λόγω αναγκαιότητας και συμφέροντος να πάρουν ακριβώς την ίδια απόφαση με αυτή που ο άνθρωπος αναγκάστηκε να πάρει, εξίσου απρόθυμα, στο άγριο κράτος, την απόφαση να αποκηρύξει την ελευθερία του και να αναζητήσει ηρεμία και ασφάλεια μέσα σε ένα νομοθετικό σύνταγμα. Μια διεθνής κοινωνία των πολιτών θεωρήθηκε ως ένα είδος πρωταθλήματος ή ομοσπονδίας της ειρήνης που, σε αντίθεση με μια παγκόσμια κυβέρνηση, δεν διέθετε εξουσίες καταναγκασμού, και σε αντίθεση με μια απλή συνθήκη που τερματίζει έναν πόλεμο, η ομοσπονδία της ειρήνης επιδίωξε να τελειώσει οριστικά όλους τους πολέμους. Η ομοσπονδία της ειρήνης επεκτάθηκε σταδιακά για να συμπεριλάβει όλα τα κράτη μέσω μιας διαδικασίας αμοιβαίας συμμαχίας, και σε αυτό το πνεύμα κατήγγειλε την αφιλόξενη κατάκτηση των αδύναμων κρατών από τους ισχυρούς (Streit, 1938: 25).

Αλλά το επιχείρημα του Kanteδώ δεν ήταν απλώς ότι τα κράτη και οι κυβερνήτες τους θα παρακινούνταν από την ιδέα της ειρήνης. Μάλλον, η διαδικασία του ανταγωνισμού μεταξύ τους θα οδηγούσε σε ειρήνη επειδή στάθμισε υπέρ του θριάμβου των πολιτισμένων έναντι των απολίτιστων κρατών, λόγω της πιο ασφαλούς οικονομικής εξουσίας των πρώτων. Ο Smith, ο σχεδόν σύγχρονος του Kant, υποστήριξε ομοίως ότι ο καταμερισμός της εργασίας είχε κάνει τον πόλεμο στη σύγχρονη εποχή μια πολύ πιο δαπανηρή δραστηριότητα από ό,τι ήταν προηγουμένως λόγω των σύγχρονων μόνιμων στρατών (Palmer, 1980: 361-364).

Αυτή η κατάσταση ανέτρεψε την ισορροπία υπέρ αυτών των πολιτισμένων εθνών με οικονομίες αγοράς, όχι απλώς λόγω του μεγαλύτερου πλούτου τους αλλά

λόγω της μεγαλύτερης ικανότητάς τους να επενδύσουν αυτόν τον πλούτο στη σύγχρονη στρατιωτική τεχνολογία. Όπως το έθεσε ο Smith, η μεγάλη δαπάνη πυροβόλων όπλων δίνει ένα προφανές πλεονέκτημα στο έθνος που μπορεί να αντέξει καλύτερα αυτές τις δαπάνες και κατά συνέπεια, σε ένα πολυτελές και πολιτισμένο, σε σχέση με ένα φτωχό και βάρβαρο έθνος. Σύμφωνα με τον Macmillan (2006: 65), η ομοσπονδία της ειρήνης του Kant θεωρήθηκε ως μια ένωση όλων των κρατών που συγκεντρώθηκαν λόγω του αμοιβαίου συμφέροντός τους να αποφύγουν τον πόλεμο.

Είναι δύσκολο, ωστόσο, να δούμε τον Kant ως υπέρμαχο μιας άλλης εναλλακτικής μιας και τα επιχειρήματά του βρίσκονται κάπου μεταξύ τους. Ενώ ήταν ξεκάθαρα υπέρμαχος της ειρηνικής φύσης των δημοκρατικών κρατών, η θέση του Kant ενημερωνόταν από μια σιωπηρή θεωρία στην οποία η ομοσπονδία θεωρήθηκε ως μια εξελισσόμενη ή διευρυμένη ένωση ιδιοτελών κρατών, τα οποία ήταν, ή βρίσκονταν στη διαδικασία να γίνουν, δημοκρατικά. Αυτό υπονοούσε μια διαρκή πηγή σύγκρουσης μεταξύ πολιτισμένων και απολίτιστων κρατών (Doyle, 2006: 30-32).

Με άλλα λόγια, καθώς ο Διαφωτισμός αναδυόταν σταδιακά μέσα στις πολιτισμένες κοινωνίες, ο Kant υποστήριξε ότι υπήρχε επίσης μια ανιχνεύσιμη στροφή προς πιο πολιτισμένες πολιτικές μορφές. Αλλά αυτό δεν σήμαινε κάτι σαν μια στροφή προς τα δημοκρατικά συντάγματα, ούτε ότι η μετάβαση θα ήταν καθολική, ομοιόμορφη ή γρήγορη. Αυτό γίνεται σαφές όταν αναλογιστεί κανείς τι εννοούσε ο Kant με τον όρο αντιπροσώπευση. Πολλά έχουν διατυπωθεί για τον ισχυρισμό του Kant ότι τα δημοκρατικά συντάγματα ευνοούσαν την ειρήνη λόγω του γεγονότος ότι βασίζονταν, στην αρχή της αντιπροσώπευσης (Doyle, 2006: 33-35).

Ωστόσο, είναι αρκετά σαφές ότι ο Kant δεν ήταν δημοκράτης. Δεν εννοούσε τη λαϊκή εκπροσώπηση, την οποία θεωρούσε δεσποτική, αλλά την εκπροσώπηση ορισμένων των οποίων τα συμφέροντα συνδέονταν πιο στενά με τη διαδικασία του διαφωτισμού. Ως εκ τούτου, η διαδικασία του διαφωτισμού δεν προχώρησε ομοιόμορφα, και επομένως δεν ήταν όλοι οι άνθρωποι ή τα κράτη συγκρίσιμα προηγμένα στην κλίμακα του πολιτισμού. Στην αναπόφευκτη σύγκρουση μεταξύ πολιτισμένων και απολίτιστων κρατών, τα δημοκρατικά κράτη θα επικρατούσαν τελικά (Braudel, 1976).

Ο Doyle (1983: 324) έχει προτείνει ότι μια τέτοια σύγκρουση που ωστόσο δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ιμπεριαλισμός, γράφοντας ότι ο Kant πίστευε ότι η κατάκτηση ή η αυτοκρατορική παρέμβαση ήταν ακατάλληλες δραστηριότητες για τα φιλελεύθερα κράτη. Η δύναμη αυτού του επιχειρήματος βασίζεται στη άποψη του Kant ότι οι ξένοι αντιμετωπίζονται φιλόξενα και δεν υποβάλλονται σε βία. Σύμφωνα με τον Kant, το φυσικό δικαίωμα της φιλοξενίας ήταν η αρχή με την οποία θα μπορούσε να ενθαρρυνθεί η επαφή μεταξύ των λαών και με την οποία οι απολίτιστοι μπορούσαν να ενταχθούν στην εκπολιτιστική επιρροή πιο προηγμένων εθνών.

Ενώ ο Kant αναγνώριζε ξεκάθαρα τη λιτανεία των κακών που συνόδευε την αφιλόξενη κατάκτηση απολίτιστων εθνών από πολιτισμένα εμπορικά κράτη, το επιχειρήμα του εκμεταλλεύτηκε για άλλη μια φορά σε μεγάλο βαθμό το προσωπικό συμφέρον, γιατί η χειρότερη πτυχή του ήταν ότι τα εμπορικά κράτη δεν ωφελούνται καν από τη βία τους, και ότι όλες οι εμπορικές τους εταιρείες βρίσκονται σε σημείο κατάρρευσης (Doyle, 1983: 327).

3.4. Η κρίση του φιλελεύθερου Διεθνισμού

Ο φιλελεύθερος Διεθνισμός συνδέεται ευρέως με τις εξωτερικές πολιτικές των Ηνωμένων Πολιτειών ιδιαίτερα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Ο φιλελεύθερος Διεθνισμός και η αμερικανική εξωτερική πολιτική, φυσικά, δεν ταυτίζονται. Ορισμένες αμερικανικές κυβερνήσεις, δεν ακολουθούν φιλελεύθερες διεθνιστικές εξωτερικές πολιτικές και οι εξωτερικές πολιτικές άλλων για παράδειγμα, ευρωπαϊκών κρατών μπορεί επίσης να ενταχθούν σε αυτό το πλαίσιο. Ωστόσο, υπάρχει σημαντική επικάλυψη μεταξύ της τρέχουσας συζήτησης για την κρίση του φιλελεύθερου διεθνισμού και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε μεγάλο βαθμό επειδή οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν η κορυφαία φιλελεύθερη δύναμη στην παγκόσμια πολιτική κατά τον εικοστό αιώνα (Ferguson & Mansbach, 1988: 19).

Για να σκιαγραφηθεί η κρίση του φιλελεύθερου διεθνισμού είναι απαραίτητο πρώτα να περιγραφούν τα επιτεύγματά της. Μεταξύ του 1945 και 1989 οι Ηνωμένες Πολιτείες κατάφεραν να εγκαθιδρύσουν μια φιλελεύθερη τάξη στο δυτικό μέρος του κόσμου και ένα φιλελεύθερο διεθνές υποσύστημα. Αυτό το φιλελεύθερο υποσύστημα είχε πέντε διακριτικά χαρακτηριστικά, τις δεσμευτικές ρυθμίσεις ασφαλείας, την διείσδυση στην αμοιβαία ηγεμονία, την ενσωμάτωση κυρίαρχων Μεγάλων Δυνάμεων, το οικονομικό άνοιγμα και την ταυτότητα του πολίτη. Σε αυτό το πλαίσιο,

το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ευνόησε τη δυνατότητα επέκτασης αυτών των χαρακτηριστικών στη διεθνή τάξη γενικότερα(Cavallar, 1999).

Η ευκαιρία να πραγματοποιηθεί μια φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη πραγμάτων που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια, κυριαρχική ισότητα, σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατική ικανότητα λογοδοσίας, ευρέως κοινές οικονομικές ευκαιρίες και σίγαση του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και συλλογικές προσπάθειες για τη διατήρηση της ειρήνης, προάγουν τον κανόνα του δικαίου ώστε να διατηρήσουν μια σειρά διεθνών θεσμών προσαρμοσμένων στην επίλυση και τη διαχείριση κοινών παγκόσμιων προβλημάτων.Αυτό το όραμα, ωστόσο, δεν υλοποιήθηκε, παρά τις σημαντικές προσπάθειες κατά τη δεκαετία του 1990(Long, 1996: 69).

Ενώ ο καπιταλισμός και οι νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές απλώθηκαν με επιτυχία στις κοινωνίες της Ανατολικής Ευρώπης και του αναπτυσσόμενου κόσμου που είχαν προηγουμένως ακολουθήσει το σοβιετικό μοντέλο, δεν προκάλεσαν γενική ευημερία αλλά αντίθετα οδήγησαν σε οικονομικά πολύ επώδυνες μεταβάσεις και αυξανόμενη ανισότητα.Οι συντονισμένες προσπάθειες για την προώθηση της δημοκρατίας μέσω βοήθειας, κυρώσεων και στρατιωτικών παρεμβάσεων οδήγησαν στις περισσότερες κοινωνίεςσε κάποια μορφή ανελεύθερης ή αυταρχικής δημοκρατίας (Bordeaux, 1998: 78-80).

Οι ανθρωπιστικές παρεμβάσεις αναλήφθηκαν επιλεκτικά και εγκαταλείφθηκαν γρήγορα έναντι κόστους, που συχνά αποσταθεροποιεί τις πολιτικές και προκαλεί ακόμη και εμφύλιο πόλεμο.Πολλές από αυτές τις αποτυχίες, υποστήριξαν οι φιλελεύθεροι διεθνιστές ότι είχαν τις ρίζες τους στην αμερικανική εξαιρετικότητα και ύβρι. Όντας γεννημένες φιλελεύθερες με μικρή εμπειρία βίαιης ταξικής πάλης, οι Ηνωμένες Πολιτείες παρέβλεψαν το γεγονός ότι ο καπιταλισμός δημιουργεί κακή διανομή πλούτου, εισοδήματος και ευκαιριών και επομένως απαιτεί δημοκρατικές μορφές αναδιανομής(Cavallar, 1999).

Αντίθετα, επέβαλε τον φονταμενταλιστικό καπιταλισμόμέσω πολιτικών που αύξησαν την ανισότητα, δίχασαν τους πληθυσμούς και υπονόμισαν την υποστήριξη για το ελεύθερο εμπόριο. Ο ακροδεξιός, και ο ακροαριστερός πολλές φορές, δημαγωγικός λαϊκισμός στις ΗΠΑ, βάλλει ,δραστικά εναντίον του Φιλελευθερισμού, άρα και εναντίον της ίδιας της νεωτερικής δημοκρατίας ως ενός μοντέλου κοινωνικής

και πολιτισμικής συγκρότησης των σύγχρονων κοινωνιών(Μακρής, 2017: 507-508). Η μοναδική ιστορική εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών απέκρυψε επίσης το γεγονός ότι η εισαγωγή της δημοκρατίας σε κράτη που χαρακτηρίζονται από διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες τόσο στην Ευρώπη όσο και στα μετα-αποικιακά κράτηείχε οδηγήσει στην ανάπτυξη διαφορετικών μοντέλων δημοκρατίας(Doyle, 2006: 37).

Ο ηγετικός ρόλος επέτρεψε στην Ουάσιγκτον να αγνοήσει το γεγονός ότι αυτά τα μοντέλα δημοκρατίας ήταν, σε πολλά μέτρα, πιο επιτυχημένα από το αμερικανικό που εξήγαγε αδιακρίτως. Η εξαιρετική δύναμη των Ηνωμένων Πολιτειών σε μια μονοπολική φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη πραγμάτων της επέτρεψε επίσης να αγνοήσει τα συμφέροντα και τις ταυτότητες άλλων κρατών, που κάνουν συχνές παρεμβάσεις στις εσωτερικές τους υποθέσεις, ασκούν πολιτική εξουσίας, ακόμη και διεξάγουν επιθετικούς πολέμους. Παρά τη στρατιωτική της ισχύ, η άνοδος της τρομοκρατίας έδειξε ότι οι εξωτερικές πολιτικές των ΗΠΑ αποτυγχάνουν να παρέχουν ασφάλεια ακόμη και σε φιλελεύθερους πολίτες(Milner&Moravcsik, 2009: 121).

ΚΑΙΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ**4.1. Η περίοδος του Μεσοπολέμου: ιστορικό πλαίσιο**

Η περίοδος του Μεσοπολέμου στην Ευρώπη, που εκτείνεται από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1918 έως την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1939, ήταν μια εποχή βαθιάς αναταραχής, όπου τα σημάδια του Μεγάλου Πολέμου έδωσαν τη θέση τους σε ένα τοπίο που χαρακτηριζόταν από μεταβαλλόμενα ιδανικά. οικονομική αναταραχή και την άνοδο των αυταρχικών δυνάμεων. Αυτή η περίοδος υπήρξε μάρτυρας μιας δυναμικής αλληλεπίδρασης των διεθνών σχέσεων, που χαρακτηρίστηκε από προσπάθειες συνεργασίας, την εμφάνιση νέων πολιτικών ιδεολογιών και την αποτυχία να αποτραπεί το ξέσπασμα μιας άλλης καταστροφικής σύγκρουσης (Lawson, 2015: 15-22).

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών, που υπογράφηκε το 1919, προσπάθησε να εγκαθιδρύσει μια νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων βασισμένη στις αρχές της συλλογικής ασφάλειας, των εδαφικών προσαρμογών και της πρόληψης μελλοντικών συγκρούσεων. Αυτή η εποχή γεννήθηκε η Κοινωνία των Εθνών, ένας διεθνής οργανισμός που σχεδιάστηκε για να διευκολύνει τη διπλωματία, τη συνεργασία και τον αφοπλισμό. Οι ιδεαλιστικές ελπίδες για μια ειρηνική παγκόσμια κοινότητα ήταν απτές, καθώς τα έθνη ενώθηκαν για να χαράξουν ένα μονοπάτι μακριά από τον καταστροφικό κύκλο του πολέμου. Ωστόσο, τα τιμωρητικά μέτρα της συνθήκης κατά της Γερμανίας και οι οικονομικές της συνέπειες δημιούργησαν το έδαφος για δυσaréσκεια και αστάθεια (Bull, 2012: 30).

Η δεκαετία του 1920 έγινε μάρτυρας σοβαρών προσπαθειών για διεθνή συνεργασία. Η Κοινωνία των Εθνών συγκάλεσε συνεδριάσεις και διασκέψεις με στόχο την επίλυση διαφορών και την προώθηση του αφοπλισμού. Συνθήκες όπως οι Συνθήκες του Λοκάρνο αποσκοπούσαν στη σταθεροποίηση των συνόρων και στη μείωση του κινδύνου στρατιωτικής επίθεσης. Συγκεκριμένα, το Σύμφωνο Kellogg-Briand του 1928, που υπογράφηκε από πολλά έθνη, απαρνήθηκε τον πόλεμο ως μέσο επίλυσης διαφορών, περικλείοντας το κυρίαρχο πνεύμα ειρηνισμού και αισιοδοξίας για έναν πιο ειρηνικό κόσμο (Baldwin, 1995: 127-131).

Ωστόσο, η Μεγάλη Ύφεση στις αρχές της δεκαετίας του 1930 διέλυσε την οικονομική σταθερότητα και έσπειρε τους σπόρους του πολιτικού εξτρεμισμού. Οι αυταρχικές ιδεολογίες κέρδισαν έλξη, καθώς χαρισματικοί ηγέτες όπως ο Αδόλφος Χίτλερ στη Γερμανία και ο Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία κατέλαβαν την εξουσία. Αυτά τα καθεστώτα απέρριψαν τη μεταπολεμική τάξη, αμφισβητώντας ανοιχτά τις αρχές της διπλωματίας και της συνεργασίας. Η επαναστρατιωτικοποίηση της Ρηνανίας από τη Γερμανία το 1936 και η εισβολή της Ιταλίας στην Αιθιοπία το 1935 έδειξαν μια αυξανόμενη περιφρόνηση για τους διεθνείς κανόνες και μια αποδυνάμωση της Κοινωνίας των Εθνών (Blagden, Levy&Thompson, 2011: 190-193).

Η πολιτική του κατευνασμού, η οποία αποτελεί παράδειγμα της Συμφωνίας του Μονάχου του 1938, έδειξε την επιθυμία να αποφευχθεί η σύγκρουση με κάθε κόστος. Η συμφωνία επέτρεψε στη Ναζιστική Γερμανία να προσαρτήσει τη Σουηδία της Τσεχοσλοβακίας, με την ελπίδα ότι ο κατευνασμός των εδαφικών φιλοδοξιών του Χίτλερ θα διατηρούσε την ειρήνη. Ωστόσο, η Συμφωνία του Μονάχου θα αποδεικνυόταν μια άστοχη και βραχύβια στρατηγική, που ενισχύει τις επιθετικές δυνάμεις και διαβρώνει την αξιοπιστία των διεθνών θεσμών. Καθώς οι εντάσεις συνέχισαν να αυξάνονται, το Σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ του 1939 μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης υπογράμμισε την ευθραυστότητα της διπλωματίας και των συμμαχιών. Αυτή η συμφωνία μη επίθεσης περιείχε ένα μυστικό πρωτόκολλο που χώριζε την Ανατολική Ευρώπη σε σφαίρες επιρροής, θέτοντας το υπόβαθρο για το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Blagden, Levy&Thompson, 2011: 198).

Συμπερασματικά, η περίοδος του Μεσοπολέμου στην Ευρώπη χαρακτηρίστηκε από μια αντιπαράθεση ιδεαλιστικών φιλοδοξιών για ειρήνη και συνεργασία με την ανάδυση αυταρχικών δυνάμεων και τη διάβρωση των διεθνών κανόνων. Η Κοινωνία των Εθνών, που ιδρύθηκε με τις καλύτερες προθέσεις, αγωνίστηκε να αποτρέψει την άνοδο των επιθετικών επεκτατικών κρατών. Η οικονομική αστάθεια, ο πολιτικός εξτρεμισμός και η αποτυχία των πολιτικών κατευνασμού οδήγησαν τελικά στην κατάρρευση της μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων. Η περίοδος του Μεσοπολέμου αποτελεί μια προειδοποιητική ιστορία για τις πολυπλοκότητες και τις προκλήσεις στη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας ενόψει των μεταβαλλόμενων ιδεολογιών και της δυναμικής εξουσίας.

4.2.Η επίδραση φιλελεύθερων ιδεολογιών στις Διεθνείς Σχέσεις της μεσοπολεμικής Ευρώπης

Ο Φιλελευθερισμός, αν και από τη φύση του είναι μια ιδεολογία που απαιτεί πολύ συγκεκριμένες και ευνοϊκές συνθήκες για να εφαρμοστεί – χωρίς να μπορεί να εγγυηθεί κανείς μια επιτυχημένη εφαρμογή – έδειξε ευελιξία και ακολούθησε τις απαιτήσεις της εποχής. Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όλα τα έθνη προσπάθησαν να ανασυγκροτήσουν τις δυνάμεις τους, ενώ άρχισαν να δημιουργούνται πολλές οργανώσεις με στόχο τη μεταξύ τους συνεργασία σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο (Palmer, 1980: 350). Εν τω μεταξύ, η έμφαση στην αρχή του εργαλειακού ορθολογισμού και του ωφελιμισμού στην εξωτερική πολιτική αντικατοπτρίζει τη ζωτικότητα και το δυναμισμό των θεμελίων του φιλελευθερισμού μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αν και ο φιλελευθερισμός επικρίθηκε ευρέως τις δεκαετίες του 1930 και του 1940 και σχεδόν περιθωριοποιήθηκε ως ιδεολογία κατά τη μεταπολεμική περίοδο, εντούτοις μέχρι και σήμερα έχει κατορθώσει να αναζωογονηθεί σοβαρά με νέες μορφές και να αμφισβητήσει την παράδοση του ρεαλισμού (Maliniak, 2011: 440-445).

Για να κατανοήσει κανείς τη μεσοπολεμική ευρωπαϊκή κατάσταση και τις νέες ανάγκες, απαιτείται μια σφαιρική ματιά στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο, στο συμβάν του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως συνολικό γεγονός και στα ερείπια που αυτός άφησε, υλικά, πολιτικά και ιδεολογικά, κάνοντας τους σύγχρονους ιστορικούς να μιλούν ξεκάθαρα για πλήρη παρακμή του δημοσίου δικαίου, η οποία διήπε τις σχέσεις μεταξύ των κρατών της Ευρώπης και εδραίωσε το εθνικιστικό ευρωπαϊκό κράτος μέχρι το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Maliniak, 2011: 455).

Το ευρωπαϊκό κράτος μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αποκτά στο εσωτερικό του ένα μονοπώλιο νόμιμης δύναμης και εδραιώνει τα κοσμικά και πολιτικά θεμέλια των κυβερνητικών του διατάξεων (Milner & Moravcsik, 2009: 228). Εξωτερικά, το κράτος αναγνωρίζεται ως το μόνο νόμιμο υποκείμενο των Διεθνών Σχέσεων με το δικαίωμα να αποφασίζει για θέματα πολέμου και ειρήνης που υπόκεινται μόνο σε συμβάσεις που αφορούν τον πολιτισμένο πόλεμο. Μέσα από την εδραίωση αυτής της διπλής δυναμικής, επιτυγχάνεται μια ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων από την πρώιμη-μοντέρνα εποχή του απολυταρχισμού μέχρι την χρυσή εποχή του κλασικού

διακρατικού συστήματος. Αυτό είναι ένα ακατέργαστο στιγμιότυπο μιας σύνθετης εικόνας. Η εμφάνιση του ευρωπαϊκού δημοσίου δικαίου είναι μια μακρά και άنيση ιστορική διαδικασία, αλλά αποκρυσταλλώνει μια σειρά από εννοιολογικές διακρίσεις που είναι βασικές για τη σύγχρονη συνταγματική θεωρία, όπως είναι οι διακρίσεις μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού, του κράτους και της κοινωνίας. Ο Schmidt προσθέτει μια στοιχειώδη διχοτομία για να συλλάβει την ωμή ιστορική πραγματικότητα του γεωπολιτικού σχηματισμού του και τη σταθερότητά του που εξαρτάται από τη διάκριση μεταξύ θάλασσας και ξηράς (Schmidt, 1998: 295-298).

Σε αυτήν την πρόιμη-σύγχρονη έως τη σύγχρονη περίοδο, μια συγκεκριμένη τάξη που βασίζεται στην ιδιοποίηση της γης και τη διεκδίκηση ριζοσπαστικού τίτλου στο εξωτερικό δημιουργείται από τις ευρωπαϊκές αυτοκρατορικές δυνάμεις, το οποίο εγγυάται τα θεμέλια του σύγχρονου φιλελεύθερου συνταγματικού κράτους στην εποχή της αποικιακής επέκτασης και της εσωτερικής εδραίωσής του. Αυτός ο ευρωκεντρικός άξονας τελείωσε με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι κανόνες της πολιτισμένης προσέγγισης των ζητημάτων απορρίφθηκαν και έγινε φανερό ότι η Ευρώπη δεν ήταν πλέον σε θέση να διατηρήσει μια παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων (MacMillan, 2006: 96).

Η γεωπολιτική ισορροπία τίθεται υπό αμφισβήτηση, ωστόσο όχι μόνο από την παρακμή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και την ανάδειξη των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης ως αντίπαλες παγκόσμιες υπερδυνάμεις, αλλά και από τη μοίρα της Γερμανίας, η οποία για πρώτη φορά αποδυναμώθηκε μετά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και την ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών, που στη συνέχεια χαρακτηρίστηκε από ηγεμονική άνοδο και εσωτερική κάθοδο στον εθνικοσοσιαλισμό και τελικά κατάρρευση και ήττα στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Δεν είναι επομένως μόνο το κλασικό διακρατικό σύστημα που απειλείται, αλλά και το ιδεολογικό προσάρτημα της λαϊκής κυριαρχίας που χαρακτήρισε τον μακρό δέκατο ένατο αιώνα που ξεκίνησε με τις δημοκρατικές επαναστάσεις στη Γαλλία και τις ΗΠΑ (Schmidt, 1998: 239).

Αυτή η εσωτερική, εγχώρια συνταγματική αφήγηση για την κατάρρευση του δημοσίου ευρωπαϊκού δικαίου συμπληρώνει το γεωπολιτικό πλαίσιο. Το Εθνικό Σχίσμα, αν και επίσημα τερματίστηκε με την παρέμβαση της Βρετανίας και της Γαλλίας το 1917, συνεχίστηκε και στα χρόνια που ακολούθησαν καθόρισε το

αποτέλεσμα των εκλογών του 1920 και έδωσε τον τόνο στον πολιτικό αστερισμό του Μεσοπολέμου. Εκτός από τις πολιτικές του πτυχές, το σχίσμα κωδικοποίησε και περιλάμβανε και κοινωνικά στοιχεία, όπως εργατικά και αγροτικά ζητήματα και το προσφυγικό, θέτοντας το πολιτικό σκηνικό του Μεσοπολέμου (MacMillan, 2006: 88).

Οι μελετητές των Διεθνών Σχέσεων όχι μόνο συνδέουν ένα συγκεκριμένο σύνολο ιδεών με τη φιλελεύθερη διεθνή θεωρία, αλλά υποθέτουν επίσης ότι αυτές οι πεποιθήσεις κυριάρχησαν αμέσως μετά τη γέννηση του πεδίου το 1919. Αν και δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην εξέταση της ιστορίας του στον τομέα αυτό, υπάρχει μια διάχυτη υπόθεση ότι η επιστήμη του Μεσοπολέμου χαρακτηριζόταν από την ηγεμονία ενός φιλελεύθερου ή, πιο διαβόητου, ιδεαλιστικού παραδείγματος. Όπως εξηγεί ο Knutsen (1992: 90), τα μέλη της νεογενούς πειθαρχίας των διεθνών σχέσεων υιοθέτησαν μια μάλλον στενή, φιλελεύθερη άποψη για τον πόλεμο και την ειρήνη, ενημερωμένη πιο πολύ από την παράδοση του διεθνούς δικαίου και από τα ιδεαλιστικά ειρηνευτικά οράματα του Βορρά.

Η αντίληψη ότι η περίοδος του Μεσοπολέμου διακρίθηκε από ένα λεγόμενο ιδεαλιστικό παράδειγμα χρησιμεύει ως ένας από τους θεμελιώδεις μύθους του κλάδου. Οι περισσότερες μαρτυρίες εξηγούν την ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων ως ακαδημαϊκό πεδίο έρευνας με όρους μιας σειράς διαδοχικών παραδειγμάτων που ξεκινούν με τον ιδεαλισμό στη δεκαετία του 1920. Ο Vasquez (1983: 43-50), για παράδειγμα, ισχυρίζεται ότι η ιστορία της έρευνας των διεθνών σχέσεων του εικοστού αιώνα μπορεί να χωριστεί χονδρικά σε τρία στάδια, την ιδεαλιστική, ρεαλιστική και συμπεριφορική εξέγερση.

Μελέτες ιστορικών έχουν δείξει ότι υπάρχουν τρία διαδοχικά κύματα θεωρητικής δραστηριότητας του Φιλελευθερισμού, τα ιδεαλιστικά ή προοδευτικά δόγματα που κυριάρχησαν στη δεκαετία του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930, οι ρεαλιστικές ή συντηρητικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν ως αντίδραση σε αυτά, στα τέλη της δεκαετίας του 1930 και του 1940 και οι κοινωνικές επιστημονικές θεωρίες στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και του 1960. Ένα εξίσου δημοφιλές πλαίσιο που χρησιμοποιείται για να απεικονίσει την πρώιμη ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων βασίζεται στην παραδοχή ότι η προέλευση του πεδίου πηγάζει απευθείας από το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, τα εξωγενή γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου

Πολέμου και η υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών διαμόρφωσαν θεμελιωδώς τη φιλοσοφία του Μεσοπολέμου (Schmidt, 1998: 107).

Πράγματι, πολλοί μελετητές που έχουν αναλογιστεί την ιστορία του πεδίου θα συμφωνούσαν με τον ισχυρισμό ότι οι διεθνείς σχέσεις είναι μια αμερικανική εφεύρεση που χρονολογείται από την εποχή μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η αμερικανική πνευματική κοινότητα ανακάλυψε τον κόσμο. Οι Olson και Onuf (1985: 20-40) δύο μελετητές που έχουν αφιερώσει μεγάλη προσοχή στην ιστορία του πεδίου, υποστηρίζουν ότι «αυτό που δεν πρέπει ποτέ να λησμονηθεί κατά την αξιολόγηση της εμφάνισης των Διεθνών Σχέσεων είναι ότι αναπτύχθηκε από μια διακαή επιθυμία να κατανοηθούν και να βρεθούν τρόποι ελέγχου της παγκόσμιας πολιτικής προκειμένου να αποφευχθούν μελλοντικοί πόλεμοι. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν επίσης ότι οι ορθολογιστικές θεωρίες σχετικά με το ανθρώπινο δυναμικό και τις τεχνικές αξιοποίησής τους αντλήθηκαν κατευθείαν από την αγγλοαμερικανική φιλελεύθερη διεθνιστική παράδοση του δέκατου ένατου αιώνα και επενδύθηκαν με θέρμη στην κοινωνία των εθνών (Olson και Onuf, 1985: 45-55).

Πιθανώς καμία άλλη περιγραφή της ιστορίας του πεδίου που χαρακτηριζόταν από μια ιδεαλιστική ή φιλελεύθερη άποψη δεν είχε μεγαλύτερη απήχηση από αυτή που παρείχε ο Carr (1964) στην εργασία του, και ο οποίος βασιζόμενος στην κοινωνιολογία της γνώσης παρατήρησε ότι όπως και άλλες πρώιμες επιστήμες, η επιστήμη της διεθνούς πολιτικής ήταν έντονα και ειλικρινά ουτοπική. Σύμφωνα με τον Carr (1964: 112-115), αυτό ήταν, τουλάχιστον αναμενόμενο σε αρχικό στάδιο. Ο συγγραφέας υποστήριξε ότι όσον αφορά το νέο πεδίο των διεθνών σχέσεων, στήριξε την άνοδό του από έναν μεγάλο και καταστροφικό πόλεμο και ο συντριπτικός σκοπός που κυριάρχησε και ενέπνευσε τους πρωτοπόρους της νέας επιστήμης ήταν να αποφευχθεί η επανάληψη του διεθνούς πολιτικού φορέα.

Ο Carr (1964: 120) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι μελετητές του Μεσοπολέμου είχαν διακριθεί από την ουτοπική τους φιλοδοξία να βρουν μια θεραπεία για την ασθένεια του πολέμου. Το πιο κραυγαλέο πρόβλημα για τον Carr και τους άλλους αυτοπροσδιοριζόμενους ρεαλιστές που άρχισαν να μπαίνουν στο πεδίο στα τέλη της δεκαετίας του 1930 και στις αρχές της δεκαετίας του 1940 ήταν ότι η μελέτη των διεθνών σχέσεων δεν είχε ακόμη αναπτυχθεί πέρα από το αρχικό στάδιο της ουτοπικής σκέψης. Και προτού ο Carr αναλάβει να σκιαγραφήσει τα διακριτικά

γνωρίσματα του ρεαλισμού, προσπάθησε πρώτα να εξηγήσει την προσέγγιση των ιδεαλιστών του Μεσοπολέμου.

Περιγράφοντας τα κύρια χαρακτηριστικά των μελετητών του Μεσοπολέμου, ο Carr (1964) υποστήριξε ότι σχεδόν όλες οι δημοφιλείς θεωρίες της διεθνούς πολιτικής μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων ήταν αντανάκλασεις της φιλελεύθερης σκέψης του δέκατου ένατου αιώνα. Ο συγγραφέας θεωρούσε ότι ήταν μια από τις μεγάλες ειρωνείες της ιστορίας ότι οι παραδοχές του φιλελευθερισμού του δέκατου ένατου αιώνα, οι οποίες στις αρχές του εικοστού αιώνα είχαν απορριφθεί στην εσωτερική σφαίρα, επανεμφανίστηκαν στο νέο πεδίο των διεθνών σχέσεων (Doyle, 2006: 347-349).

Αυτές οι υποθέσεις περιελάμβαναν μια διάχυτη πίστη στη λογική και τον ορθολογισμό, την πίστη στο αλάθητο της κοινής γνώμης, την άποψη ότι ο πόλεμος ήταν παράλογος, ότι ο καλύτερος τρόπος για να τερματιστεί η σύγκρουση ήταν μέσω της εκπαίδευσης, του διεθνούς δικαίου και της παγκόσμιας κυβέρνησης και, τέλος, μια πίστη ότι υπήρχε μια ουσιαστική αρμονία συμφερόντων, η οποία μεταφράστηκε στο διεθνές δόγμα του «ο πόλεμος-δεν πληρώνει». Η συστηματική αποκήρυξη αυτών των ιδεών μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο από τα μέλη της ρεαλιστικής σχολής έχει ερμηνευθεί ότι σηματοδοτεί την πρώτη μεγάλη συζήτηση του πεδίου. Ο Banks (1986) έχει παρατηρήσει ότι από όλες τις συζητήσεις που έχουν γίνει στον τομέα των διεθνών σχέσεων, η συζήτηση ρεαλισμού-ιδεαλισμού είναι η πιο σημαντική γιατί έδωσε δομές και θεσμούς που εξακολουθούν να λειτουργούν. Ο Banks (1986) προσθέτει ότι οι ελεγκτικές ιδέες σήμερα είναι μια κληρονομιά της δεκαετίας του 1940 και του 1950, από την μετάβαση από τον φιλελευθερισμό στον ρεαλισμό.

Οι φιλελεύθερες ιδεολογίες άσκησαν αξιοσημείωτη επιρροή στις Διεθνείς Σχέσεις της Ευρώπης του Μεσοπολέμου, διαμορφώνοντας τόσο τις φιλοδοξίες όσο και τους περιορισμούς της εποχής. Ενώ επικρατούσαν φιλελεύθερα ιδανικά όπως η συνεργασία, η διπλωματία, οι διεθνείς θεσμοί και η επιδίωξη της ειρήνης, ο αντίκτυπός τους μετριάστηκε από τις περίπλοκες πραγματικότητες της εποχής, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής αστάθειας, της πολιτικής εξουσίας και της άνοδος αυταρχικών καθεστώτων (Oslander, 1998: 409-415). Μέσα από μια πιο προσεκτική ματιά στην επιρροή των φιλελεύθερων ιδεολογιών στις διεθνείς σχέσεις

στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου παρατηρούνται και διαμορφώνονται οι εξής κεντρικοί ιδεολογικοί άξονες επιρροής:

- **Κοινωνία των Εθνών και Διπλωματία.** Πρόκειται για έναν οργανισμό ο οποίος λειτούργησε ως βασικός αρωγός και υποστηρικτής της φιλελεύθερης σκέψης και είχε στόχο να αποτρέψει μελλοντικές συγκρούσεις με διπλωματικά μέσα. Η ίδρυσή του ήταν απόδειξη της πίστης στη συλλογική ασφάλεια και τη διεθνή συνεργασία. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα της Συμμαχίας των Μεγάλων Δυνάμεων περιορίστηκε από την απουσία μεγάλων δυνάμεων όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και την αδυναμία της να επιβάλει αποτελεσματικά τις αποφάσεις, όπως αποδείχθηκε σε περιπτώσεις όπως η κρίση της Μαντζουρίας και της Αβησσυνίας.
- **Ελπίδες για μακροχρόνια και σταθερή ειρήνη.** Τα φιλελεύθερα ιδεώδη υποστήριζαν την ελπίδα για έναν κόσμο απαλλαγμένο από πολέμους και συγκρούσεις. Το τραύμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έκανε πολλούς να πιστέψουν ότι μέσω διπλωματικών διαπραγματεύσεων, αφοπλισμού και τήρησης του διεθνούς δικαίου, θα μπορούσαν να αποφευχθούν μελλοντικές συγκρούσεις. Το Σύμφωνο Kellogg-Briand του 1928, το οποίο αποκέρυξε τον πόλεμο ως όργανο εθνικής πολιτικής, εξήγησε αυτό το ιδεαλιστικό αίσθημα.
- **Προσπάθειες αφοπλισμού.** Πολλοί πίστευαν ότι η μείωση των όπλων και των στρατιωτικών δυνατοτήτων θα μπορούσε να συμβάλει στη σταθερότητα και να αποτρέψει μια άλλη παγκόσμια σύγκρουση. Οι διασκέψεις και οι συμφωνίες αφοπλισμού, όπως η Ναυτική Διάσκεψη της Ουάσιγκτον του 1921-1922, αντανάκλουν τη φιλελεύθερη επιθυμία να μειωθεί η πιθανότητα στρατιωτικοποίησης και επιθετικότητας.
- **Οικονομική αλληλεξάρτηση.** Η οικονομική αλληλεξάρτηση, μια άλλη φιλελεύθερη αρχή, θεωρήθηκε ως ένας τρόπος για την προώθηση της ειρήνης. Η καταστροφή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ώθησε ορισμένους να πιστέψουν ότι οι στενότεροι οικονομικοί δεσμοί και η συνεργασία θα οδηγούσαν σε μεγαλύτερα αμοιβαία οφέλη και θα δημιουργούσαν αντικίνητρα για συγκρούσεις. Ωστόσο, οι οικονομικές δυσκολίες κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης αμφισβήτησαν την αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης.

- **Δικαιώματα μειονοτήτων και ανθρώπινα δικαιώματα.** Η έμφαση του φιλελευθερισμού στα ατομικά δικαιώματα και τη δημοκρατία επηρέασε τις συζητήσεις για τα δικαιώματα των μειονοτήτων στον απόηχο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η προστασία των μειονοτικών πληθυσμών και η προώθηση της δημοκρατικής διακυβέρνησης θεωρήθηκαν ως μέσα για την πρόληψη της αστάθειας και των συγκρούσεων. Ωστόσο, αυτά τα ιδανικά συχνά συγκρούονταν με εθνικιστικά αισθήματα και εδαφικές διαμάχες σε διάφορες περιοχές.
- **Όρια και προκλήσεις.** Ενώ οι φιλελεύθερες ιδέες είχαν επιρροή, αντιμετώπισαν σημαντικές προκλήσεις. Οι οικονομικές δυσκολίες της Μεγάλης Ύφεσης αποδυνάμωσαν τις ικανότητες των χωρών να επιδιώξουν συνεργατικές πρωτοβουλίες. Η άνοδος των αυταρχικών καθεστώτων, ιδιαίτερα στη Γερμανία και την Ιταλία, είδε την απόρριψη του φιλελεύθερου διεθνισμού υπέρ της πολιτικής εξουσίας και της εδαφικής επέκτασης.
- **Κατευνασμός και Ρεαλισμός.** Η πολιτική του κατευνασμού, που περιλάμβανε παραχωρήσεις σε επιθετικές δυνάμεις για να αποφευχθεί η σύγκρουση, αντανάκλούσε ένα μείγμα φιλελεύθερων ιδανικών και ρεαλιστικών θεωρήσεων. Αν και είχε τις ρίζες της στην επιθυμία να αποτραπεί ο πόλεμος, ο κατευνασμός ανέδειξε επίσης την προθυμία να συμβιβαστούν οι φιλελεύθερες αρχές για τη διατήρηση της σταθερότητας, ακόμη και όταν αντιμετωπίζουν επιθετικές ενέργειες.

Συνοπτικά, οι φιλελεύθερες ιδεολογίες είχαν ευδιάκριτο αντίκτυπο στις διεθνείς σχέσεις της Ευρώπης του Μεσοπολέμου, διαμορφώνοντας τις φιλοδοξίες για ειρήνη, διπλωματία και συνεργασία. Ωστόσο, οι περίπλοκες και συχνά αντιφατικές πραγματικότητες της εποχής, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών δυσκολιών και της άνοδος του αυταρχισμού, μετριάζουν την πλήρη υλοποίηση αυτών των ιδανικών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των φιλελεύθερων φιλοδοξιών και των περιορισμών της εποχής καταδεικνύει την περίπλοκη αλληλεπίδραση ιδεολογίας και γεωπολιτικής στη διαμόρφωση των Διεθνών Σχέσεων (Schmidt, 1998: 130).

4.3. Η αποτελεσματικότητα των Διεθνών Σχέσεων του Μεσοπολέμου υπό το πρίσμα του Φιλελευθερισμού

Κατά τη δεκαετία του 1920, η νομική θεωρία του κράτους γνώρισε ένα σημαντικό επεισόδιο εννοιολογικής αλλαγής. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου λειτούργησε ως σημαντικός καταλύτης για την αναδιατύπωση της ορθόδοξης θεωρίας του κράτους (Garando, 2005: 70). Οι πολιτικοί επιστήμονες ήταν όλο και πιο δύσπιστοι για τη θεωρητική και εμπειρική συνάφεια της νομικής θεωρίας του κράτους. Υπήρχαν κάποιοι που υποστήριζαν ότι η συμβατική θεωρία του κράτους που υιοθέτησαν οι πολιτικοί επιστήμονες ως πλαίσιο ανάλυσής τους συνέβαλε στην έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η γενική φύση του επιχειρήματος ήταν ότι η μεταφυσική νομική θεωρία του κράτους οδήγησε στην ανευθυνότητα και ανασυγκρότηση του κράτους τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Στην κλασική έρευνα του Merriam (1924) για τον κλάδο της πολιτικής επιστήμης, ισχυρίστηκε ότι η γενιά των πολιτικών επιστημόνων που έγραφαν μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίστηκαν από μια αξιοσημείωτη ανάπτυξη του αντικρατισμού που συγκλείνονταν από πολλά σημεία σε μια επίθεση εναντίον της εγκυρότητας του κράτους (Moravcsik, 1993: 50-65). Η πιο σοβαρή αμφισβήτηση της νομικής ή μονιστικής θεωρίας του κράτους δόθηκε από μια νέα ομάδα μελετητών που πρότειναν συλλογικά τη θεωρία του πλουραλισμού, η οποία μεταμόρφωσε θεμελιωδώς τον λόγο της πολιτικής επιστήμης (Maliniak, 2011). Οι μελετητές των Διεθνών Σχέσεων, με τη βοήθεια των θεωρητικών αντιλήψεων του πλουραλισμού, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προώθηση μιας αναθεωρημένης θεωρίας του κράτους. Υπήρχαν αρκετοί παράγοντες που οδήγησαν τους μελετητές των διεθνών σχέσεων να πιστέψουν ότι η ορθόδοξη θεωρία του κράτους χρειαζόταν απεγνωσμένα αναθεώρηση (Knutsen, 1992: 64-67).

Ένας παράγοντας ήταν η αναγνώριση ότι ήταν η έννοια της κρατικής κυριαρχίας που χρησίμευε ως συστατική αρχή της διεθνούς αναρχίας. Μέχρι το τέλος του Μεγάλου Πολέμου, η ιδέα ότι η κατάσταση της διεθνούς αναρχίας ήταν υπεύθυνη για το γενικό ξέσπασμα των εχθροπραξιών σε ολόκληρη την Ευρώπη έγινε ένα ολοένα και πιο πειστικό επιχείρημα. Η θέση ότι όποτε και όπου υπάρχει η

αναρχία των ένοπλων κρατών, ο πόλεμος γίνεται αναπόφευκτος εκφράστηκε με σαφήνεια. Ο Dickinson (1926: 100-112) υποστήριξε, με τον ίδιο τρόπο όπως οι νεορεαλιστές, ότι η ύπαρξη ανεξάρτητων κυρίαρχων κρατών που δεν αναγνώριζαν καμία ανώτερη αρχή πέρα από τους εαυτούς τους ήταν η μοναδική πιο σημαντική αιτία πολέμου.

Ο Dickinson ξεκίνησε την ανάλυσή του κάνοντας μια σημαντική διάκριση μεταξύ της άμεσης και της υποκείμενης αιτίας του πολέμου. Ο συγγραφέας υποστήριξε ότι πίσω από όλες τις ιδιαίτερες περιστάσεις που συνέβαλαν στον πόλεμο υπάρχει μια γενική κατάσταση που καθιστά βέβαιο ότι ο πόλεμος θα έρθει. Η συνθήκη στην οποία αναφερόταν ήταν η ύπαρξη διεθνούς αναρχίας, η οποία εξήγησε ότι προέκυψε από την αντιπαράθεση ενός αριθμού κρατών, ανεξάρτητων και ένοπλων δυνάμεων. Υποστήριξε ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες, που χαρακτήριζαν την αρχαία Ελλάδα, την Ιταλία της Αναγέννησης και τώρα τη σύγχρονη Ευρώπη, ο πόλεμος ήταν, και θα είναι πάντα, ένα λογικό αποτέλεσμα (Dickinson, 1926: 72).

Ο Dickinson (1926) υποστήριξε ότι από τη στιγμή που τα κράτη βρεθούν σε κατάσταση αναρχίας, ο αγώνας μεταξύ τους θα τείνει να λάβει μια ορισμένη στερεοτυπική μορφή. Ο συγγραφέας εξήγησε ότι ένα κράτος θα προσπαθήσει να αποκτήσει υπεροχή έναντι των άλλων για κίνητρα ταυτόχρονα ασφάλειας και κυριαρχίας. Μία από τις αναλυτικές τεχνικές που χρησιμοποίησε ο Dickinson (1926) για να διασαφηνίσει τα χαρακτηριστικά του προπολεμικού διεθνούς συστήματος ήταν η αναλογία που συνέκρινε τα άτομα στη φυσική κατάσταση με τα κράτη της διεθνούς αναρχίας.

Ο Bryce (1922) ο οποίος ήταν ο τέταρτος πρόεδρος της Αμερικανικής Ένωσης Πολιτικών Επιστημών υποστήριξε ότι η κατανόηση της κατάστασης της φύσης ήταν σημαντική για τους μελετητές που έκαναν το αντικείμενο των διεθνών σχέσεων επίκεντρο της μελέτης τους. Εξήγησε ότι αν και στις πολιτισμένες χώρες κάθε άνθρωπος είναι τώρα υπό νόμο και όχι σε μια κατάσταση της φύσης απέναντι στους συνανθρώπους του, κάθε πολιτική κοινότητα, όποια κι αν είναι η μορφή της, είτε είναι δημοκρατική είτε μοναρχική, βρίσκεται σε ένα κράτος. Αυτή ήταν η βάση πάνω στην οποία ο Bryce (1922: 118) διευκρίνισε το δίλημμα ασφαλείας που αντιμετώπιζε καθένας από τους κρατικούς παράγοντες στο διεθνές σύστημα. Ως μερική λύση σε αυτό το δίλημμα, ο συγγραφέας υποστήριξε την υπόθεση της κοινωνίας των εθνών.

Για όσους είχαν δεσμευτεί στη μελέτη των διεθνών οργανισμών, καθώς και σε αυτούς που ήταν αφοσιωμένοι στη μελέτη του διεθνούς δικαίου, η νομική θεωρία της κρατικής κυριαρχίας έθεσε σημαντικά εμπόδια στην παροχή ακριβούς περιγραφής των πρακτικών που διαμορφώνουν τη διεθνή πολιτική. Η οντολογική περιγραφή των εξωτερικών σχέσεων των κρατών ως μόνιμο προσάρτημα εξατομικευμένων κυρίαρχων οντοτήτων φαινόταν όλο και περισσότερο να έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης.

Ο ισχυρισμός ότι το διεθνές δίκαιο δεν είχε τα βασικά χαρακτηριστικά του δικαίου θεωρήθηκε από πολλούς μελετητές του Μεσοπολέμου όχι μόνο θεωρητικά εσφαλμένος, αλλά αντίθετος με τις συγκεκριμένες πρακτικές που διαμορφώνουν τις διεθνείς υποθέσεις. Αυτές οι κρίσεις, από πολλές απόψεις, παραλληλίζονταν με την κριτική που πρόσφεραν στο νομικό κράτος οι πλουραλιστές συγγραφείς της δεκαετίας του 1920. Η βάση του πλουραλιστικού επιχειρήματος ήταν ότι οι υπάρχουσες πολιτικές συνθήκες ήταν διαφορετικές από αυτές που έθετε η νομική θεωρία της κρατικής κυριαρχίας (Maliniak, 2011: 102).

Αν και δεν αμφισβητείται ότι οι ρεαλιστές ήθελαν να επικεντρωθούν στη διεθνή πολιτική και όχι στη δράση των διεθνών οργανισμών, υποστήριξαν ότι ο ρόλος της εξουσίας ήταν πρωταρχικός στην κατανόηση της δυναμικής των διακρατικών σχέσεων. Η διεθνής πολιτική οριοθετήθηκε από κυρίαρχους κρατικούς φορείς απουσία κεντρικής εξουσίας. Και ενώ πολλοί από τους ρεαλιστές προσπάθησαν να στρέψουν την προσοχή προς την αταξία που εξομοίωσαν με την αναρχία, οι προηγούμενες δεσμεύσεις για την ειρήνη, τη διεθνή οργάνωση, ακόμη και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη διεθνή νομοθεσία, δεν εξαλείφθηκαν εντελώς από τον λόγο των Διεθνών Σχέσεων (Schmidt, 1998: 155).

Η αποτυχία αναγνώρισης της εγκυρότητας των ιδεών των μελετητών του Μεσοπολέμου καθώς και του βαθμού συνέχειας μεταξύ της προσέγγισης και του πλαισίου τους και των ρεαλιστών είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της τεχνητής και αναδρομικής διχοτόμησης που έχει επισημανθεί μεταξύ της προπολεμικής περιόδου. Οι όροι της πρώτης μεγάλης συζήτησης μεταξύ ιδεαλισμού και ρεαλισμού, όπως υποστήριξε ο Banks (1986), δημιούργησαν ένα ανθεκτικό λεξιλόγιο που συνεχίζει να δομεί την κατανόηση τόσο για το παρελθόν όσο και για το παρόν. Η

διάχυτη ιδέα της νίκης των ρεαλιστών επί των ιδεαλιστών, έχει υποβιβάσει τις ιδέες του Μεσοπολέμου.

Όσο ουσιαστική κι αν είναι η διάσωση του Μεσοπολέμου από την κατηγορία του ιδεαλισμού, είναι εξίσου σημαντικό να επισημανθούν ορισμένα από τα μαθήματα που προσφέρει αυτή η περίοδος στη μελέτη των διεθνών σχέσεων σήμερα. Ίσως η πιο σημαντική επίγνωση έγκειται στην έντονη αναγνώριση από τους μελετητές του Μεσοπολέμου της στενής σχέσης μεταξύ των θεωριών της κρατικής κυριαρχίας και της αναρχίας. Σε αντίθεση με την τελευταία συζήτηση για την αναρχία από νεορεαλιστές και νεοφιλελεύθερους, στην οποία η έννοια της κυριαρχίας γενικά αγνοείται και τα κράτη θεωρούνται ως ορθολογικοί παράγοντες που μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα, οι μελετητές του Μεσοπολέμου εκτίμησαν ότι ήταν η αρχή της κρατικής κυριαρχίας που προκάλεσε τη διεθνή αναρχία (Oslander, 1998: 420).

Υπήρχε μια κατανόηση ότι η κυριαρχία και η αναρχία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα και αμοιβαία συστατικά το ένα με το άλλο. Το πρακτικό αποτέλεσμα αυτής της επίγνωσης για τους μελετητές του Μεσοπολέμου ήταν ότι το νόημα και η σημασία της αναρχίας εξαρτιόταν από μια αυθαίρετη επιβολή της κρατικής κυριαρχίας. Αυτό εγείρει μια σειρά από κρίσιμα σημεία σε σχέση με την πιο πρόσφατη συζήτηση για την αναρχία. Η αναλυτική επιτήδευση που έχει αποδοθεί στην έννοια της αναρχίας τόσο από τους νεορεαλιστές όσο και από τους νεοφιλελεύθερους έχει το κόστος της μείωσης του κράτους σε μια απλή μεταβλητή. Η επιθυμία να χρησιμοποιηθεί το οικονομικό μοντέλο και η θεωρία παιγνίων ως μέσο κατανόησης της πολιτικής απουσίας της κεντρικής εξουσίας είχε ως αποτέλεσμα την αποφυγή θεμελιωδών ερωτημάτων που σχετίζονται με την κυρίαρχη ταυτότητα του κράτους (Schmidt, 1998: 161).

Ενώ η έννοια της αναρχίας έχει παράσχει μια λεκτική συνέχεια στην ανάπτυξη του πεδίου, υπήρξε αδιάκοπη διαφωνία ως προς το τι σημαίνει αυτό και γιατί έχει σημασία (Baldwin, 1995: 135-140). Αυτή είναι μια δυναμική που παρέχει ένα όχημα για την κατανόηση της εννοιολογικής αλλαγής στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. Περιοδικές αναθεωρήσεις στη θεωρητική κατανόηση της κυριαρχίας, όπως αποδεικνύεται από τη θεωρία του πλουραλισμού που προέκυψε τη δεκαετία του 1920, έχουν προκαλέσει εναλλακτικές εξηγήσεις για το νόημα και τη σημασία της αναρχίας. Αυτό υποδηλώνει έντονα ότι η έννοια της αναρχίας είναι περισσότερο μια

συνάρτηση εσωτερικής πειθαρχικής συζήτησης παρά ένα αυτοαναφορικό εμπειρικό γεγονός του εξωτερικού κόσμου. Υποδηλώνει, επίσης, ότι υπάρχουν διάφορες έννοιες της αναρχίας με μια πολλαπλότητα διαφορετικών λογικών. Ο λόγος των διεθνών σχέσεων χτίζει συνεχώς τη δική του εικόνα για τη διεθνή πολιτική. Η αναρχία είναι αυτό που κάνουν τα κράτη και η πειθαρχική ιστορία των διεθνών σχέσεων αποκαλύπτει ότι η αναρχία είναι σε μεγάλο βαθμό αυτό που κάνουν οι πολιτικοί επιστήμονες. Ο τρόπος με τον οποίο κατανοείται η κυριαρχία από τους μελετητές παίζει μεγάλο ρόλο στην κατασκευή μιας συγκεκριμένης οντολογίας της διεθνούς πολιτικής (Baldwin, 1995: 135-140).

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η θέση της Ελλάδας για τις Διεθνείς Σχέσεις επηρεάστηκε από διάφορους παράγοντες, όπως η γεωπολιτική της θέση, οι ιστορικές εμπειρίες και οι εγχώριες πολιτικές εκτιμήσεις. Η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες, δεν ήταν μονολιθικά ευθυγραμμισμένη με μια ενιαία ιδεολογική προοπτική, αλλά ορισμένα στοιχεία της φιλελεύθερης άποψης ήταν παρόντα στην προσέγγισή της στις Διεθνείς Σχέσεις (Μακρής, 2013: 40). Ορισμένες βασικές πτυχές της φιλελεύθερης θεώρησης των Διεθνών Σχέσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου ήταν οι εξής (Mikelis, 2015):

- **Εστίαση στη Διπλωματία και το Διεθνές Δίκαιο.** Η Ελλάδα, ως χώρα που είχε βιώσει σημαντικές συγκρούσεις και εδαφικές διαφορές στο παρελθόν, είδε τη σημασία της διπλωματίας και της τήρησης του διεθνούς δικαίου. Η ελληνική κυβέρνηση στόχευε να επιλύσει τις διαφορές με τους γείτονές της, ιδιαίτερα με την Τουρκία, με διπλωματικά μέσα και προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τη διεθνή διαιτησία όταν ήταν δυνατόν.
- **Υποστήριξη Διεθνών Οργανισμών.** Η Ελλάδα ήταν μέλος της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία ήταν χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός διεθνούς θεσμού που είχε τις ρίζες του σε φιλελεύθερα ιδεώδη. Η ελληνική κυβέρνηση πίστευε στις δυνατότητες του Συνδέσμου να βοηθήσει στη μεσολάβηση των συγκρούσεων και στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης.
- **Εδαφική ακεραιότητα και δικαιώματα των μειονοτήτων.** Δεδομένης της δικής της εμπειρίας ως πολυεθνικής χώρας με μειονοτικούς πληθυσμούς, η Ελλάδα υποστήριξε την αρχή της προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων ως μέρος της φιλελεύθερης έμφασης στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατική διακυβέρνηση. Ωστόσο, αυτή η αρχή περιπλέκεται επίσης από τις εσωτερικές προκλήσεις της Ελλάδας και τις συγκρούσεις με τους γείτονές της για τους μειονοτικούς πληθυσμούς.
- **Δημοκρατική Διακυβέρνηση.** Μετά από μια περίοδο πολιτικής αστάθειας και την τελική εγκαθίδρυση μιας δημοκρατίας το 1924, η Ελλάδα πειραματίστηκε με διαφορετικές μορφές διακυβέρνησης κατά τα χρόνια του

Μεσοπολέμου. Κατά καιρούς, τα δημοκρατικά ιδανικά υποστηρίχθηκαν, ευθυγραμμισμένα με τη φιλελεύθερη άποψη ότι οι δημοκρατίες είναι πιο πιθανό να αναζητήσουν ειρηνικές λύσεις στις συγκρούσεις.

- **Οικονομικά Ζητήματα.** Η Ελλάδα αντιμετώπισε οικονομικές προκλήσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και οι ηγέτες της αναγνώρισαν τα πιθανά οφέλη της οικονομικής συνεργασίας και του εμπορίου. Αν και η οικονομική αλληλεξάρτηση δεν ήταν κυρίαρχο θέμα στην ελληνική εξωτερική πολιτική, υπήρχε η κατανόηση ότι η οικονομική σταθερότητα θα μπορούσε να συμβάλει στη συνολική σταθερότητα και ειρήνη στην περιοχή.
- **Ανησυχίες για την ασφάλεια.** Η περιοχή των Βαλκανίων χαρακτηριζόταν από ένα περίπλοκο δίκτυο συμμαχιών και εντάσεων και η Ελλάδα δεν αποτελούσε εξαίρεση. Ενώ ορισμένα στοιχεία της φιλελεύθερης άποψης έδιναν έμφαση στη συνεργασία και στους διεθνείς θεσμούς, το περιβάλλον ασφαλείας στα Βαλκάνια απαιτούσε μερικές φορές μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουμε περιφερειακές δυνάμεις όπως η Τουρκία και η Βουλγαρία.

Πιο αναλυτικά, η ιδεολογία του Φιλελευθερισμού παρέμενε είτε απύσχα είτε περιθωριακή σε αυτές τις πρώιμες αναζητήσεις εναλλακτικών λύσεων στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Αυτό είχε να κάνει πολύ με την αρχική εντύπωση ότι ο Φιλελευθερισμός ήταν ένα φαινόμενο της χώρας και επομένως ξένο και άσχετο με την Ελλάδα ως λύση (Μακρής, 2013). Με την αξιοσημείωτη εξαίρεση της ελληνικής κομμουνιστικής αριστεράς που υιοθέτησε τον όρο με μια γενική έννοια από την αρχή, κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1920 οι αναφορές σε αυτή την ιδεολογία χρησιμοποιούσαν συχνά την ακριβή μετάφραση της ορολογίας (Δασκαρόλης, 2012: 64). Ακόμη και όταν αυτές οι αναφορές ήταν ορθές, ο χαρακτηρισμός «φιλελεύθερος» χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει μια διαφορά στο πλαίσιο μεταξύ των δύο χωρών που καθιστούσε έναν μιμητικό ελληνικό φασισμό ακατάλληλο και ανεπιθύμητο. Βεβαίως, αντιμετώπιζε με την προοπτική μιας ταπεινωτικής ήττας στη Μικρά Ασία και μια επακόλουθη πολιτική κατάρρευση το καλοκαίρι του 1922, ορισμένες δεξιές εφημερίδες ζήτησαν ένα είδος ελληνοφασιστών, ως αμυντική δύναμη ενάντια στους αντιληπτούς εχθρούς της (Δασκαρόλης, 2012: 67).

Αντίθετα, απέπνεαν έναν θαυμασμό για τους φασίστες ως ένθερμους νέους πατριώτες απρόθυμους να ζήσουν με πολιτική στάση και αποφασισμένοι να πάρουν

στα χέρια τους την υπεράσπιση του έθνους ενάντια σε αντιληπτούς εχθρούς, εξωτερικούς αλλά και εσωτερικούς, απέναντι στην πολιτική του κράτους. Μια τέτοια κριτική αξιολόγηση του φασισμού ως ξένης ιδεολογίας και ριζοσπαστικού κινήματος διατηρήθηκε και στη δεκαετία του 1930. Δεν σταμάτησε, ωστόσο, έναν αυξανόμενο αριθμό αντιφρονούντων σχολιαστών να προκαλούν θαυμασμό και να επαινούν τα πολιτικά του αποτελέσματα. Με τις κομματικές διαιρέσεις να γίνονται όλο και πιο σκληρές στις αρχές της δεκαετίας του 1930, νέα σχέδια που επιδίωκαν κάποιου είδους ελληνικό τρίτο δρόμο κέρδισαν έλξη, τροφοδοτώντας μια αίσθηση συνεχιζόμενης δυσαρέσκειας με το statusquo της Δεύτερης Δημοκρατίας και ολοένα μιας μεγαλύτερης επιθυμίας για κάποιου είδους ρήξη (Mikelis, 2015: 27).

Μέχρι εκείνη την εποχή ο Φιλελευθερισμός είχε παρεισφρήσει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο σε αυτές τις συζητήσεις, μια πολύ εξέχουσα πολιτική δύναμη για να αγνοηθεί ή να παραμεριστεί. Αν και υπήρξαν πολύ λίγες προσπάθειες ή εκκλήσεις για άμεση μίμηση, ένας αυξανόμενος αριθμός κατά τα άλλα επικριτικών παρατηρητών ήταν πλέον πιο πρόθυμοι να του αποδώσουν κάποιο βαθμό πολιτικής χρησιμότητας. Το 1933 ένα νέο περιοδικό με τίτλο «Idea» έκανε την εμφάνισή του ως φωνητικός υποστηρικτής μιας τρίτης κατάστασης που υποτίθεται ότι θα έδινε τέλος στους κοινωνικοπολιτικούς διαχωρισμούς και την αντιληπτή πολιτιστική παρακμή της σύγχρονης Ελλάδας (Δασκαρόλης, 2012: 77-80).

Το περιοδικό δεν ασκούσε κάποιο είδος προπαγάνδας με τη στενή έννοια της λέξης. Στη συντακτική του ομάδα συμμετείχαν ο δημοσιογράφος Μελάς, ο πεζογράφος Θεοτοκάς και ο στοχαστής Οικονομίδης. Ωστόσο, οι τρεις εκδότες είδαν το περιοδικό ως μια πλατφόρμα μέσω της οποίας προωθούσαν ένα νέο όραμα για τη χώρα, φέρνοντας μια αναταραχή ανάμεσα στις υπάρχουσες ιδεολογικές ή κομματικές-πολιτικές διχοτομίες. Στην προσωπική του αλληλογραφία με τον ποιητή Θεοτοκά υποστήριξε ότι το περιοδικό ήταν μια πράξη ιδεαλιστικής τριτοβάθμιας αταξίας. Αυτό που ακριβώς εννοούσε ο Θεοτοκάς με τον όρο μεσαιωνική βαρβαρότητα ήταν ο κομμουνισμός τόσο ως διεθνές φαινόμενο όσο και ως σαφώς ελληνικό πρόβλημα. Παρά τις προσπάθειες των συντακτών να παρουσιάσουν το περιοδικό ως μια εντελώς νέα φωνή και όραμα για την Ελλάδα του Μεσοπολέμου, το είδος του τρίτου αντιφρονηματικού λόγου που εξέφραζε η συντακτική ομάδα της Idea βρισκόταν κατά τα άλλα σε έναν ένθερμο αντικομμουνιστικό πολιτικό χώρο. Μια

τέτοια κατηγορηματική απόρριψη του υλισμού παρείχε στον τρίτο δρόμο τον λόγο των συντακτών του ένα αρνητικό σημείο αναφοράς (Δασκαρόλης, 2012: 77-80).

Ο Οικονομίδης εξέφρασε ανοιχτά έναν βαθμό θαυμασμού για τον Μουσολίνι και το ιταλικό φασιστικό πείραμα. Επαίνεσε πτυχές του ιταλικού φασισμού ως πολύτιμες για τις πολιτικά ανώριμες χώρες. Σημείωσε επίσης ότι ο φασισμός απέκτησε, με την πάροδο του χρόνου, αξιοθαύμαστη ιδεολογική και πολιτική συνοχή, σε σημείο που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως καθολική πολιτική ιδεολογία και πρότυπο. Αντίθετα, ο Θεοτοκάς ήταν επικριτικός τόσο για τον κομμουνισμό όσο και για τον φασισμό, καθώς ισχυριζόταν ότι βασίζονταν σε μια φανατική απόρριψη της ατομικής ελευθερίας. Πίστευε, όπως και ο Οικονομίδης, στη δύναμη των νεαρών αντιφρονούντων διανοουμένων να χαράξουν ριζικά νέα μονοπάτια για το μέλλον που υπόσχονταν να απελευθερώσουν τη χώρα από τα φαντάσματα του παρελθόντος (Δασκαρόλης, 2012: 85).

Ξεκινώντας από την υπεράσπιση των αρχών του αστικού φιλελευθερισμού και του κοινοβουλευτισμού, γινόταν όλο και πιο ανυπόμονος με τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε το κοινοβουλευτικό σύστημα στη χώρα και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όχι μόνο ήταν πέρα από τη μεταρρύθμιση αλλά στην πραγματικότητα εμπόδιζε τον δρόμο προς τις νέες αναγεννητικές κινήσεις που ευαγγελίστηκε. Σε αυτό το σημείο, ωστόσο, άρχισε να καταρρέει η φαινομενικά ίση απόσταση του από τον κομμουνισμό και τον φασισμό. Οι ενέργειες των αντιφρονούντων που μπορούσε να δει στη φασιστική Ιταλία κατέστησαν κατά την άποψή του τον φασισμό μια πιο δελεαστική πηγή ριζοσπαστικής έμπνευσης (Δασκαρόλης, 2012: 87).

Ο εορτασμός του για την ελληνικότητα ως τη μοναδική παραγωγική πηγή για την επανάσταση μπορεί να τον εμπόδισε να αγκαλιάσει πλήρως τα ξένα μοντέλα και απέρριπτε άλλους σύγχρονους τρίτους λόγους που προέρχονταν από ανοιχτά φιλοφασιστικές ή φιλελεύθερες σοσιαλιστικές εκλογικές ομάδες της ελληνικής δεξιάς του Μεσοπολέμου. Ο Μελάς ζήτησε επίσης μια «επανάσταση» που θα πηγάζει από τις νεαρές δυνάμεις του ελληνικού πνεύματος. Εξήγησε ότι ούτε ο κομμουνισμός ούτε ο φασισμός θα μπορούσαν να εισαχθούν με νόημα στην Ελλάδα επειδή ήταν ξένοι στο ελληνικό πνεύμα και την ιστορία. Αντίθετα, η επανάστασή του ήταν το έργο μιας νέας δημιουργίας.

Ωστόσο, η τρίτη σκέψη του συχνά αναφερόταν στο ιταλικό προηγούμενο, φανερώνοντας την επιθυμία για ένα ελληνικό αντίστοιχο του ιταλικού φασισμού. Ακόμη και όταν ο φασισμός επινοήθηκε με κάποιο είδος θετικής έννοιας, αυτό συνέβη επειδή, όπως ισχυρίστηκε, ο φασισμός είχε αποδειχθεί αποτελεσματικός, και ευεργετικός στην αντιμετώπιση των τοπικών προκλήσεων και στην αποκατάσταση της τάξης. Θα μπορούσε επομένως να είναι χρήσιμο ως μέρος μιας νέας ενδιάμεσης πολιτικής στρατηγικής αλλά συνοδευόταν επίσης από περιορισμούς, ελαττώματα και κινδύνους. Από αυτή την οπτική γωνία, η διαδικασία του τρίτου τρόπου περιλάμβανε την προσαρμογή της φασιστικής εμπειρίας μεταφράζοντας και επανατοποθετώντας τις πτυχές της ώστε να ταιριάζουν σε διαφορετικές τοπικές συνθήκες προκειμένου να μετριαστούν τα αντιληπτά αρνητικά στοιχεία και να μεγιστοποιηθούν τα αντιληπτά πλεονεκτήματά της (Δασκαρόλης, 2012: 92).

Στην Ελλάδα, αυτό το υποσύνολο των διαδικασιών που έβλεπαν στον φασισμό ως χρήσιμο πολιτικό εργαλείο για τη στερέωση του status quo χαρτογραφήθηκε εύκολα σε δύο από τις κύριες πολιτικές ρωγμές του μεσοπολέμου, κυρίως τη βενιζελική/αντιβενιζελική πολιτική διχοτόμηση και, αργότερα τη συζήτηση κοινοβουλευτισμού-δικτατορίας. Οι προηγούμενες θετικές αναφορές του κινήματος του φασισμού ως έμπνευσης για την αναζωπύρωση του ελληνικού πατριωτικού ακτιβισμού εξαφανίστηκαν και σταδιακά αντικαταστάθηκαν από μια ολοένα και πιο θετική αξιολόγηση του φασισμού στην εξουσία ως αποτελεσματικό και επιτυχημένο πρότυπο για την αποκατάσταση της τάξης, συντρίβοντας την αριστερά, ενώνοντας τη χώρα και επιδιώκοντας το εθνικό μεγαλείο (Mikelis, 2015).

Η υποστήριξη για μια αυταρχική παρένθεση διέσχισε τόσο το συντηρητικό-φιλελεύθερο όσο και το βασιλικό-ρεπουμπλικανικό πολιτικό ρήγμα, κυρίως επειδή αυτή η λύση επινοήθηκε ως μια χρήσιμη στρατηγική για τη στήριξη της τύχης του ενός στρατοπέδου ενάντια στο άλλο. Το πιο εντυπωσιακό, ωστόσο, είναι ο βαθμός της δημόσιας συναίνεσης από ένα ευρύ φάσμα κυρίαρχων πολιτικών παραγόντων σχετικά με τη χρήση της δικτατορικής εξαίρεσης ως τελευταίας «θεραπείας» για τα δεινά του κοινοβουλευτικού συστήματος. Ο ίδιος ο Βενιζέλος υπερασπίστηκε πτυχές του φασιστικού εναγκαλισμού της δικτατορίας στην Ιταλία, με την απαραίτητη επιφύλαξη ότι τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν πολύ διαφορετικά για να δικαιολογήσουν μια παρόμοια δικτατορική λύση (Δασκαρόλης, 2012: 98).

Το κύριο πρόβλημα με τον φασισμό, σύμφωνα με τον Βενιζέλο, ήταν η ασυμβατότητά του με τη σύγχρονη ελληνική πολιτική κουλτούρα που υποτίθεται ότι στηριζόταν στην αποδοχή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Ωστόσο, τόνισε επίσης την πολιτική χρησιμότητα τουλάχιστον ορισμένων από τις φασιστικές μεθόδους σε εξαιρετικές περιστάσεις, ως μια σκληρή αλλά υποτιθέμενη αναγκαία προσωρινή διόρθωση στις δυσλειτουργίες της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Σε παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξε και ο Οικονομίδης σε άρθρο που δημοσίευσε η Idea στα τέλη του 1933 αλλά ακολουθώντας μια πολύ διαφορετική λογική. Για αυτόν ο φασισμός είχε επιτύχει ένα αξιοσημείωτο αναγεννητικό έργο που προσέλκυσε πολύ θαυμασμό εκτός Ιταλίας ακόμη και από εκείνους που κατά τα άλλα απέρριπταν τις τρομοκρατικές μεθόδους που χρησιμοποίησε ο Μουσολίνι ως δικτάτορας. Ωστόσο, ακόμη και ένας φασισμός απαλλαγμένος από τέτοιες ακραίες μεθόδους δεν θα μπορούσε να είναι η κατάλληλη θεραπεία για την ελληνική κατάσταση, επειδή ο Οικονομίδης ήταν πεπεισμένος ότι ο φασισμός λειτουργούσε μόνο σε πολιτικά ανώριμες κοινωνίες και επομένως ήταν ακατάλληλος για μια χώρα όπως η Ελλάδα με μια υποτιθέμενη μακρά και μοναδική παράδοση και σεβασμό στη δημοκρατία και την ελευθερία(Δασκαρόλης, 2012).

Σε μια από τις κλασικές αφηγήσεις του φασισμού του μεσοπολέμου, ο Baldwin(1995) υποστήριξε ότι οι φασίστες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια ουσιαστική υπόθεση για την πολιτική ιδιαιτερότητα και τη ριζοσπαστική καινοτομία των κινήσεών τους με βάση τον υπολογισμό των δύο κυρίαρχων ιδεολογιών της δεξιάς και της αριστεράς εκείνη την εποχή - του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού αντίστοιχα. Στην πρώτη περίπτωση, το τριαδικό σχήμα του Baldwin (1995: 145) καθιέρωσε τον φασισμό ως χαρτογράφηση ενός defacto ριζοσπαστικού τρίτου δρόμου μεταξύ και πέρα από το δυαδικό αριστερά-δεξιά.

Ωστόσο, στη συνέχεια προχώρησε στη διάκριση μεταξύ δύο διαφορετικών ρευμάτων μέσα στην οικογένεια των φασισμών του Μεσοπολέμου. Αυτή η διάκριση αντανάκλασε τη θεμελιώδη πολιτική διαίρεση μεταξύ της αναθεώρησης ως συνέχειας, από τη μια και ριζική αναχώρηση προς μια εντελώς νέα τάξη από την άλλη. Για τον Baldwin ωστόσο, υπήρχε ένας ξεχωριστός φασιστικός τρίτος δρόμος. Αυτός ήταν ένα είδος τρίτου δρόμου μέσα στο φασισμό του ως ριζική μεσολάβηση και σύνθεση μεταξύ γνωστών διχογνωμιών όπως ατομικό-συλλογικό, επαναστατικό-αντεπαναστατικό, δημοκρατία-δικτατορία, εθνικισμός-διεθνισμός, κεφάλαιο-εργασία.

Η γοητεία του τρίτου δρόμου στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου επηρεάστηκε από όλες αυτές τις εντάσεις, που είχαν τις ρίζες τους στις ιδιαιτερότητες του τοπικού ιστορικού πλαισίου και υποβλήθηκαν σε εξωτερικά ερεθίσματα που αλληλεπιδρούσαν με τις εγγενείς τάσεις για να ανοίξουν νέες, προηγουμένως ανεξιχνίαστες ή απρόσιτες ιδεολογικές και πολιτικές δυνατότητες. Ο Payne(1995) σχολίασε ότι η Ελλάδα «είχε την πιο διαταραγμένη πολιτική ιστορία από οποιαδήποτε άλλη χώρα στην Ευρώπη κατά τις αρχές του εικοστού αιώνα (Lawson, 2015: 448-455). Η σύγκρουση μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' και του φιλελεύθερου πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου που χώρισε τη χώρα στη μέση από κάθε άποψη είχε αφήσει μια κληρονομιά πικρής πολιτικής και κοινωνικής πόλωσης, φέρνοντας τους Φιλελεύθερους Βενιζελικούς εναντίον των Συντηρητικών-Βασιλικών Αντιβενιζελικών.

Ωστόσο, ήταν η ταπεινωτική καταστροφή των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στη Μικρά Ασία το 1922 που επανέφερε τις πολιτικές προσδοκίες και δημιούργησε ένα οριστικό τέρμα στην ελληνική ιστορία του Μεσοπολέμου. Από πολλές απόψεις ο πόλεμος για την Ελλάδα δεν τελείωσε με τη νίκη του 1918 αλλά με την ήττα στη Μικρά Ασία το 1922 που έβαλε τέλος στις μακροχρόνιες φαντασιώσεις της εδαφικής επέκτασης και του εθνικού μεγαλείου που εκτεινόταν μέχρι τη «Μεγάλη Ιδέα» του δέκατου ένατου αιώνα. Πίσω από μια φαινομενική συνέχεια, η περίοδος που ακολούθησε και διήρκεσε μέχρι το πραξικόπημα του Μεταξά το 1936, η λεγόμενη Δεύτερη Δημοκρατία, 1924–1935, ήταν επίσης γεμάτη εντάσεις και πικρές πολικότητες, γεμάτη από εξερευνήσεις και δυνατότητες τρίτου δρόμου (Δασκαρόλης, 2012: 111).

Η βενιζελική/αντιβενιζελική πόλωση συνέχισε να είναι ένα από τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της πολιτικής σκηνής τη δεκαετία του 1920, με το κόμμα των Φιλελευθέρων να κυριαρχεί στις περισσότερες εκλογές και με τον Βενιζέλο να επιστρέφει στην εξουσία το 1928-1932 και το αντιπολιτευόμενο συντηρητικό Λαϊκό κόμμα να γίνεται ολοένα και πιο εχθρικό προς το Φιλελεύθερο κόμμα. Ωστόσο, η αγριότητα της διχοτομίας κόμματος-πολιτικού περιείχε δύο ακόμη κρίσιμες πολικότητες στην καρδιά της ελληνικής πολιτικής στον Μεσοπόλεμο. Το πρώτο ήταν το συνταγματικό ζήτημα, μοναρχία εναντίον δημοκρατίας, που επιλύθηκε επίσημα με το δημοψήφισμα του Απριλίου 1924 με νίκη 70% των αντιμοναρχικών δυνάμεων.

Η διχοτόμηση μοναρχίας/δημοκρατίας χαρτογραφήθηκε σε σημαντικό βαθμό στη γραμμή βενιζελικού/αντιβενιζελικού ρήγματος, αλλά υπήρχαν αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, συμπεριλαμβανομένης της ομάδας δυσαρεστημένων βενιζελικών αξιωματικών του στρατού που ηγήθηκαν ενός αποτυχημένου φιλοβασιλικού πραξικοπήματος το 1923 και των προσπαθειών του αντιβενιζελικού Τύπου για να αποστασιοποιηθεί από τον ατιμασμένο βασιλιά Κωνσταντίνο Α'. Το πραξικόπημα ήταν μόνο μία από τις πολλές, επιτυχημένες και αποτυχημένες, στρατιωτικές/δικτατορικές απόπειρες να παρέμβει δυναμικά στην πολιτική διαδικασία κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 (Δασκαρόλης, 2012: 115).

Αυτό τονίζει η δεύτερη θεμελιώδης πολικότητα της ελληνικής πολιτικής του Μεσοπολέμου, το ζήτημα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας έναντι της δικτατορίας. Αυτός ο διχασμός χαρτογραφήθηκε σε οποιαδήποτε άλλη πολιτική διάσπαση, με σκληρούς επικριτές του κοινοβουλευτισμού και υποστηρικτές της δικτατορικής απόκλισης που ανήκουν τόσο βενιζελικά όσο και αντιβενιζελικά στρατόπεδα καθώς και βασιλικές και ρεπουμπλικανικές πολιτικές εκλογικές περιφέρειες. Αλλά αυτή ήταν επίσης μια πολικότητα που ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητη σε διεθνή ερεθίσματα, συμπεριλαμβανομένης της κρίσης των δημοκρατικών-κοινοβουλευτικών καθεστώτων σε άλλα μέρη της Ευρώπης (Δασκαρόλης, 2012: 121).

Στο πλαίσιο των σκληρών κατηγοριών για τη διαχείριση της στρατιωτικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία που είχε δυσφημήσει τον αντιβενιζελικό συνασπισμό στην εξουσία κατά την περίοδο 1920-1922, μια σειρά από νέα πολιτικά κινήματα εμφανίστηκε στην πολιτική σκηνή σε μια προσπάθεια να επανεκκινήσει την αντιβενιζελική πολιτική υπόθεση και να την κάνει επίκαιρη στη νέα πραγματικότητα μετά το 1922. Αντιμέτωποι με μια αυξανόμενη λαϊκή οργή για την κακή διαχείριση του πολέμου με την Τουρκία και φοβούμενοι μια νέα εποχή κυριαρχίας του Βενιζέλου και του Φιλελεύθερου κόμματός του, εξέχουσες αντιβενιζελικές προσωπικότητες υποστήριζαν ότι μόνο ο μέγιστος βαθμός εθνικής ενότητας θα μπορούσε να υπερασπιστεί τα εθνικά συμφέροντα σε εκείνη την κρίσιμη καμπή για την ταπεινωμένη και βαθιά διχασμένη Ελλάδα (Blagden, Levy, & Thompson, 2011).

Σε αυτό το πλαίσιο το όνομα του Μεταξά εμφανίστηκε ως μια πιθανή λύση τρίτου δρόμου ικανή να αποτρέψει την πολιτική εξάλειψη του αντιβενιζελικού στρατοπέδου. Από πολλές απόψεις ο απόστρατος στρατηγός ήταν απίθανος

υποψήφιος για οποιαδήποτε πρωτοβουλία τρίτου δρόμου, δεδομένου του πόσα είχε επενδύσει στην φιλομοναρχική αντιβενιζελική πολιτική της προηγούμενης δεκαετίας. Η απόφασή του, ωστόσο, να αποστασιοποιηθεί από το αντιβενιζελικό κατεστημένο το 1920-1922 και η κριτική του για τη στρατιωτική εκστρατεία στην Ανατολία σήμαιναν ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί αξιοσέβαστος. Η λύση Μεταξά απέκτησε δυναμική τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο του 1922, αλλά αμφισβητήθηκε από τους βενιζελικούς και καταδικάστηκε από τους αντιβενιζελικούς ως απόπειρα διαίρεσης της δεξιάς. Αυτή η εξέλιξη έπεισε τον Μεταξά να εγκαινιάσει το κόμμα του ως μια τρίτης οδού πολιτική λύση που προσπάθησε να αποκρύψει την πικρή κληρονομιά της πολιτικής πόλωσης. Ενώ παρέμενε πιστός στις βασιλικές πεποιθήσεις του, βλέποντας τη μοναρχία ως τον υπέρτατο θεματοφύλακα της εθνικής ενότητας και συνέχειας, υποστήριξε μια μέση λύση μεταξύ μοναρχικής και λαϊκής κυριαρχίας (Δασκαρόλης, 2012: 126-130).

Είναι ενδιαφέρον σε όλη αυτή την πρώιμη συζήτηση το παράδειγμα του ιταλικού φασιστικού κινήματος που επινοήθηκε και απορρίφθηκε ως το λάθος μοντέλο λαϊκής κινητοποίησης ενάντια στο status quo που η ελληνική εναλλακτική τρίτης οδού έπρεπε να αποτρέψει. Ο Γεώργιος Καφαντάρης, ένας επιφανής φιλελεύθερος που διετέλεσε πρωθυπουργός το 1924 και στη συνέχεια υπουργός Εξωτερικών και Οικονομικών, ίδρυσε το δικό του κόμμα το 1928 (Προοδευτικοί Φιλελεύθεροι ή απλά Προοδευτικοί). Ο Καφαντάρης ήταν ένθερμος υποστηρικτής της δημοκρατικής συνταγματικής τάξης στη δεκαετία του 1920, αλλά παρέμεινε μια ανεξάρτητη φωνή επικριτική για τα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησης του Βενιζέλου (1928-1933).

Αφοσιωμένος βουλευτής, υποστήριξε πολιτικές πρωτοβουλίες για να ξεπεραστούν οι διχαστικές κληρονομίες της Εθνικής Διχόνοιας και να επιτευχθεί, μέσω της σύνθεσης ενός ευρέος φάσματος διαφορετικών απόψεων, μια νέα πολιτική πραγματικότητα που θα εξαφάνιζε τα παλιά κόμματα και τις κουρασμένες ηγεσίες τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο επέλεξε να συνεργαστεί με πρόσωπα πέρα από το πολιτικό χάσμα συμπεριλαμβανομένου του Μεταξά, ως μέρος των υπουργικών συμβουλίων εθνικής ενότητας κατά καιρούς, όταν το κοινοβούλιο ήταν πολύ κατακερματισμένο και διχασμένο για να δώσει σαφή εντολή σε οποιοδήποτε μεμονωμένο κόμμα ή ακόμη και συνασπισμό (Recchia & Urbinati, 2009).

Το 1932 απάντησε στην άρνηση του Βενιζέλου να δεχτεί μια παρόμοια λύση ενότητας και σε ένδειξη διαμαρτυρίας ίδρυσε ένα νέο κόμμα. Όπως και ο Μεταξάς μια δεκαετία νωρίτερα, ο Καφαντάρης υπερεκτίμησε την ελκυστικότητα της εναλλακτικής τρίτης πολιτικής του πρότασης για ένα οικτρά διχασμένο εκλογικό σώμα, καθώς το κόμμα του δεν κατάφερε να επιτύχει εκλογική πρόοδο στην πολωμένη ατμόσφαιρα γύρω από τις εκλογές 1932-1933. Και πάλι, όπως ο Μεταξάς, όμως, δεν μπόρεσε να συλλάβει έναν τρίτο δρόμοπου συνεπαγόταν μια ρήξη από τις πολιτικές του καταβολές στην περίπτωση του, από το βενιζελικό εκλογικό στρατόπεδο στο οποίο ανήκε πάντα (Recchia&Urbinati, 2009).

Ένας άλλος, αν και πολύ διαφορετικόςπράκτορας ήταν ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Ήταν επίσης ένα βασικό πρόσωπο του βενιζελικού στρατοπέδου, αλλά ακολούθησε τη δική του εκδοχή ενός τρίτου δρόμου προσφεύγοντας στην πιο αριστερή, μη μαρξιστική εκλογική περιφέρεια του ευρύτερου βενιζελικού εκλογικού σώματος. Ο Παπαναστασίου υποστήριξε κάθε πρωτοβουλία για ένα υπουργικό συμβούλιο εθνικής ενότητας τη δεκαετία του 1920, υποστηρίζοντας τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους και της οικονομίας, ενώ παράλληλα ασκούσε έντονη κριτική στην επιστροφή του Βενιζέλου στο πολιτικό προσκήνιο(Δασκαρόλης, 2012).

Ως αρχηγός του Εργατικού και Αγροτικού Κόμματος αναδείχθηκε ως ένας από τις πιο εύγλωττες φωνές ενός είδους προοδευτικού αντιβενιζελικού, ρεπουμπλικανικού και δημοκρατικού, κάτι που εξηγεί τη σφοδρή αντίθεσή του στη βενιζελική απόπειρα πραξικοπήματος του 1935, αλλά ταυτόχρονα προσπαθεί να επαναλάβει τη λειτουργία του φιλελεύθερου-κοινοβουλευτικού συστήματος ως δύναμη πολιτική συναίνεση, διαιτησία και άμβλυνση των κοινωνικών εντάσεων(Blagden, Levy, &Thompson, 2011).Ο τρίτος ορίζοντας του ήταν περιεκτικός και συνθετικός. Σχηματιζόμενος στα κενά της παραδοσιακής ελληνικής πολιτικής, ο Παπαναστασίου προσπάθησε να χαράξει μια ξεχωριστή διαδρομή μεταξύ ενός εσωστρεφούς, επεκτατικού ελληνικού εθνικισμού, από τη μια πλευρά, και των οικουμενιστικών φιλοδοξιών που επενδύθηκαν σε σύγχρονες πολιτικές ιδεολογίες, όπως ο φιλελευθερισμός ή ο δημοκρατικός σοσιαλισμός, από την άλλη(Recchia&Urbinati, 2009).

Συμπερασματικά, αξίζει να αναφερθεί ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου επηρεάστηκε επίσης από παράγοντες πέρα από τη φιλελεύθερη προοπτική, όπως ιστορικά παράπονα, εδαφικές διαφορές, εθνικιστικά αισθήματα και την εξελισσόμενη δυναμική ισχύος στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Ως αποτέλεσμα, ενώ ορισμένες πτυχές της φιλελεύθερης θεώρησης των Διεθνών Σχέσεων ήταν παρούσες στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, ήταν συχνά συνυφασμένες με άλλες εκτιμήσεις που αντανάκλούσαν την πολυπλοκότητα της εποχής. Συγκρίνοντας την Ευρώπη και την Ελλάδα, είναι σαφές ότι ενώ και οι δύο μοιράζονταν ορισμένες πτυχές της φιλελεύθερης άποψης, όπως η υποστήριξη των διεθνών θεσμών και οι διπλωματικές λύσεις, οι συγκεκριμένες ιστορικές και γεωπολιτικές συνθήκες της Ελλάδας συχνά οδηγούσαν σε μια πιο ρεαλιστική και μερικές φορές λιγότερο ιδεαλιστική προσέγγιση. Η εστίαση σε εδαφικές διαφορές, ανησυχίες για την ασφάλεια, ζητήματα μειονοτήτων και περίπλοκες συμμαχίες διαμόρφωσαν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας με τρόπους που μερικές φορές απέκλινε από τις ευρύτερες φιλελεύθερες τάσεις στην Ευρώπη κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η φιλελεύθερη σκέψη δεν ήταν απλώς προϊόν της νεωτερικότητας, αλλά και ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της. Η άνοδος της επιστήμης, της τεχνολογίας και η εκβιομηχάνιση, οι προκλήσεις για την αυταρχική θρησκευτική και πολιτική εξουσία και η ανάπτυξη του καπιταλισμού κινούνταν παράλληλα με ένα σύνολο ιδεών που προωθούσαν νέους τρόπους σκέψης για τον κόσμο όπως αυτός προέκυψε από τη μεσαιωνική περίοδο. Οι φιλελεύθερες ιδέες του ατομικισμού, η ελευθερία, η ισότητα, η ανεκτικότητα και η πρόοδος είχαν βαθιά επίδραση σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής σκέψης τόσο στην Ευρώπη όσο και γενικότερα στο σύνολο του Δυτικού Κόσμου. Σε διεθνές επίπεδο, η φιλελεύθερη πολιτική οικονομία προώθησε το δόγμα του ελεύθερου εμπορίου, ενισχύοντας την αντίληψη ότι το ελεύθερο εμπόριο θα αποφέρει θετικά οικονομικά οφέλη σε όλους ενώ αμέσως συνδέθηκε με την ιδέα της προώθησης ειρηνικών πολιτικών σχέσεων μέσω αμοιβαία επωφελών εμπορικών σχέσεων (Lawson, 2015: 181).

Η αποτελεσματικότητα των Διεθνών Σχέσεων του Μεσοπολέμου υπό το πρίσμα του φιλελευθερισμού είναι μέχρι σήμερα μια περίπλοκη και μικτή εικόνα. Ενώ τα φιλελεύθερα ιδανικά όπως η συνεργασία, η διπλωματία και η επιδίωξη της ειρήνης έπαιξαν σημαντικό ρόλο, η εποχή αντιμετώπισε επίσης πολυάριθμες προκλήσεις που περιόρισαν την πλήρη υλοποίηση αυτών των αρχών. Οι Διεθνείς Σχέσεις του μεσοπολέμου επηρεάστηκαν από φιλελεύθερα ιδανικά όπως η διπλωματία, η συνεργασία και η επιδίωξη της ειρήνης. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των ιδανικών περιορίστηκε από την αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών, τις οικονομικές δυσκολίες, την άνοδο των αυταρχικών καθεστώτων και το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των φιλελεύθερων φιλοδοξιών και της περίπλοκης πραγματικότητας της εποχής αναδεικνύει τόσο τις δυνατότητες όσο και τις προκλήσεις της εφαρμογής φιλελεύθερων αρχών στη διεθνή σκηνή (Bull, 2012: 122).

Μέσω της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε ότι κατά την περίοδο μεταξύ του Πρώτου και του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου δεν υπήρξε το πολιτικό, διπλωματικό και ιδεολογικό κενό που συχνά πιστεύεται πως δημιουργήθηκε. Στις αρχές της δεκαετίας του 1940, ήταν προφανές ότι ο τομέας των Διεθνών Σχέσεων βρισκόταν σε μια μετάβαση, η οποία αποδεικνύεται καλύτερα από

το επιχείρημα ότι η μελέτη της διεθνούς πολιτικής έπρεπε να αντικαταστήσει τον διεθνή οργανισμό ως το επίκεντρο του πεδίου. Με την αυγή της πυρηνικής εποχής, η διεθνής πολιτική έπρεπε να ερμηνευθεί διαφορετικά από πριν, αλλά αυτό δεν δείχνει ότι η προηγούμενη γενιά μελετητών απέτυχε να αντιμετωπίσει τις δικές της πραγματικότητες ότι μπορούν να απορριφθούν ως ιδεαλιστές. Μια προσεκτική ανασύνθεση της διαμορφωτικής ιστορίας του πεδίου αποκαλύπτει ότι υπήρχε μεγαλύτερη συνέχεια μεταξύ του λόγου των Διεθνών Σχέσεων πριν και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο από ό,τι πολλοί υποθέτουν (Ashworth, 2002: 33-51).

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, η φιλελεύθερη θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων εμφανίστηκε ως μια επιτακτική ιδεολογία που στόχευε στην αναμόρφωση του παγκόσμιου τοπίου μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτή η κοσμοθεωρία, ριζωμένη στις αρχές της συνεργασίας, της διπλωματίας, των διεθνών θεσμών και της επιδίωξης ειρήνης, υποσχόταν την έναρξη μιας νέας εποχής διεθνούς αρμονίας και σταθερότητας. Ενώ η φιλελεύθερη άποψη παρουσίαζε στιγμές αισιοδοξίας και πρωτοβουλιών με στόχο την πρόληψη μελλοντικών συγκρούσεων, η αποτελεσματικότητά της τελικά μετριάστηκε από μια σειρά περίπλοκων προκλήσεων και πολύπλοκων δυναμικών. Η άνοδος αυταρχικών καθεστώτων, κυρίως του γερμανικού ναζισμού και του ιταλικού φασισμού, αμφισβήτησε την υπόθεση του φιλελεύθερου οράματος ότι η δημοκρατική διακυβέρνηση και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκτιμώνται παγκοσμίως. Οι επεκτατικές ατζέντες που επιδίωκαν αυτά τα καθεστάτα, σε συνδυασμό με την πολιτική του κατευνασμού, τόνισαν την απογοητευτική πραγματικότητα ότι οι διπλωματικές παραχωρήσεις από μόνες τους δεν μπορούσαν να αποτρέψουν επιθετικές δυνάμεις που οδηγούνται από άλλα κίνητρα (Schmidt, 1998: 311).

Ουσιαστικά, η φιλελεύθερη θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου ενσάρκωνε ευγενείς φιλοδοξίες για έναν κόσμο που θα διέπονταν από λογική, συνεργασία και ειρηνική συνύπαρξη. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητά της μετριάστηκε από τους περιορισμούς των διεθνών θεσμών, την πολυπλοκότητα των πολιτικών εξουσίας, τις οικονομικές ανατροπές και την εμφάνιση ιδεολογιών που απέκλιναν από τα φιλελεύθερα ιδανικά. Ενώ η περίοδος του Μεσοπολέμου παρουσίασε τόσο τις δυνατότητες όσο και τις προκλήσεις της εφαρμογής των φιλελεύθερων αρχών σε παγκόσμια κλίμακα, εντούτοις έθεσε τις βάσεις για την

επανεκτίμηση αυτών των ιδανικών ενόψει των θυελλωδών γεγονότων που θα ακολουθούσαν πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Garando, 2005: 105).

Η αλλαγή της εχθρικής στάσης των Φιλελεύθερων απέναντι στις παρεμβάσεις του κράτους κατά τις αρχές του 20ου αιώνα, κυρίως από την μεγάλη αμερικανική οικονομική κρίση και μετά, ενίσχυσε την επικράτηση φιλελεύθερων ιδεολογιών. Πρώτη συνέπεια αυτής της κρίσης ήταν η εξάπλωση μιας καθολικής επανάστασης στις επιστήμες της Οικονομίας με κύριους άξονες τον ορθολογισμό, την αρμονική υποστήριξη των συμφερόντων των ατόμων, τη δημιουργία σύγχρονων κρατών δικαίου, τη συνεργασία, ενισχύοντας έτσι τις Διεθνείς Σχέσεις, καθώς και την ανάγκη ελεγχόμενων κυβερνήσεων. Συμπερασματικά αυτό που διαφαίνεται από την παρατήρηση του βαθμού αποτελεσματικότητας των Διεθνών Σχέσεων όταν αυτές βασίζονται στον Φιλελευθερισμό είναι ότι η προσέγγιση και εφαρμογή του τελευταίου ταιριάζει καλύτερα στη διαχείριση των διεθνών οικονομικών, παρά στη ρύθμιση πολιτικών και διεθνών διπλωματικών ζητημάτων. Ειδικά όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, στην οποία κατά την έναρξη της περιόδου του Μεσοπολέμου θριάμβευε ο Βενιζελισμός, η παραπάνω θέση έγινε ιδιαίτερα αισθητή. Οι πληγές των Βαλκανικών Πολέμων, του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της Μικρασιατικής Καταστροφής έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην μεταστροφή της πολιτικής του φιλελεύθερου βενιζελικού κόμματος και στη διαμόρφωση του μεγέθους του κρατικού παρεμβατισμού. Η ανάγκη αφομοίωσης των νέων πληθυσμών και εδαφών, μέσω της εξάλειψης των ανομοιογενών στοιχείων, έφερε στην επιφάνεια το άλλο πρόσωπο του Βενιζελισμού, αυτού που παρέμβαινε στην πολιτική και οικονομική ανάπτυξη και εμπόδιζε τον αστικό εκσυγχρονισμό.

Μέχρι σήμερα, ο κεντρικός άξονας του φιλελεύθερου διεθνισμού βασίζεται στη «δημοκρατική ειρήνη, δηλαδή στο φαινόμενο της «ξεχωριστής ειρήνης» μεταξύ των δημοκρατικών χωρών λειτουργώντας ως πρότυπο για μία μελλοντική παγκόσμια ειρήνη, με την προϋπόθεση όλα τα κράτη να μεταλλαχθούν σε φιλελεύθερεςπλουραλιστικές δημοκρατίες. Σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο και σε σχέσεις μεταξύ πλουραλιστικών δημοκρατιών,σπανίως οι κρίσεις κορυφώνονται σε τέτοιο σημείο, ώστε να οδηγήσουν σε παγκόσμια ένοπλη αντιπαράθεση, και αυτό,αν γινόταν, συνέβαινε, όπως εξετάστηκε και παραπάνω,μέχρι και την περίοδο του Μεσοπολέμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashworth, L. M. (2002). Did the realist-idealist great debate really happen? A revisionist history of international relations. *International Relations*, 16, 33-51.

Afshin, Z. (2008). *Political Science: Knowledge of International Relations (Objective, Subject, Method)*, Tehran: Ministry of Science, Research and Technology, Deputy Minister of Culture and Social Affairs, Office of Social Planning and Cultural Studies.

Baldwin, D. (1995). Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics* 48, 117-141.

Banks, M. (1986). The International Relations Discipline: Asset or Liability for Conflict Resolution? In *International Conflict Resolution: Theory and Practice*, edited by E. Azar and J. Burton, 5-27. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Blagden, D. W., Levy, J. S., & Thompson, W. R. (2011). Sea Powers, Continental Powers, and Balancing Theory. *International security*, 36(2), 190-202.

Bordeaux, G. (1998). *Liberalism*. Translated by Abdul Wahab Ahmadi, Tehran: Ney Publishing.

Borchard, E. M. (1924). Political Theory and International Law. In *A History of Political Theories: Recent Times*, edited by C. Merriam and E. M. Barnes, 120-140. New York: Macmillan.

Braudel, F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II*. New York: Harper & Row.

Bryce, J. (1922). *International Relations*. Port Washington, WA: Kennikat Press.

Bull, H. (2012). *The anarchical society: a study of order in world politics*. Macmillan International Higher Education.

Carr, E. H. (1964). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Harper & Row.

Cavallar, G. (1999). *Kant and the theory and practice of international right*. Chicago: University of Chicago Press.

- Δασκαρόλης, Ι. (2012). *Στρατιωτικά κινήματα στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922–1935)*, Αθήνα, Γνωμών
- Dickinson, G. L. (1926). *International Anarchy, 1904-1914*. New York: Century Co.
- Doyle, M. (1983). Kant, liberal legacies, and foreign affairs: Part II. *Philosophy and Public Affairs*, 12(4), 323-353.
- Doyle, M. (1997). *Ways of war and peace*. New York: W. W. Norton.
- Doyle, M. (2006). The ethics of multilateral intervention. *Theoria*, 53, 28-48.
- Ferguson, Y., and R. Mansbach (1988). *The Elusive Quest: Theory and International Politics*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Garando, M (2005). *Liberalism in the History of Western Thought*, translated by Abbas Bagheri (2005), Tehran, Ney Publishing.
- Goldman, K. (1988). The Concept of Realism as a Source of Confusion. *Cooperation and Conflict* 23, 1-14.
- Ikenberry, G. J. (2001). *After victory: Institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Krasner, S. (1995). Compromising Westphalia. *International Security* 20, 115-151.
- Knutsen, T. (1992). *A History of International Relations Theory*. Manchester, England: Manchester University Press.
- Lawson, S. (2015). *Theories of International Relations*. Wiley.
- Long, D. (1996). *Towards a New Liberal Internationalism: The International Theory of J. A. Hobson*. Cambridge: Cambridge University Press
- Luban, D. (1980). Just war and human rights. *Philosophy and Public Affairs*, 9(2), 160-181.
- MacMillan, J. (2006). *Immanuel Kant and the democratic peace*. In B. Jahn (Ed.), *Classical theory in international relations* (chap. 3). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

- Μακρής, Σπ. (2013). *Ιστοριογραφία και πολιτική φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων στην Ελλάδα*. Ημεταθεωρητική συζήτηση. Αθήνα: Σακκούλας.
- Μακρής, Σπ. (2007). Φιλελευθερισμός: Φιλοσοφικές απαρχές και σύγχρονες τάσεις – από τον Αριστοτέλη στον John Rawls . Αθήνα: Σιδέρης.
- Μακρής, Σπ. (2017). Πολιτική Επιστήμη: Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Θεωρίες της Δημοκρατίας. Αθήνα: Σιδέρης
- Maliniak, D (2011). International Relations in the US Academy. *International Studies Quarterly* (55).
- Mikelis, K. (2015). Realist Stronghold in the Land of Thucydides? Appraising and Resisting a Realist Tradition in Greece. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 4(4), 15-32.
- Μικέλης, Κ. (2016). Αυτό-Αναστοχασμός ως τα άκρα: Η ανάλυση του λόγου στη Διεθνή Θεωρία και στην ιστοριογραφία της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, 8, 137-161.
- Milner, H., and Moravcsik, A. (Eds.). (2009). *Power, interdependence, and 11011state actors in world politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Moravcsik, A. (1993). Armaments Among Allies: Franco-German Weapons Cooperation, 1975–1985 In *Double-Edged Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics*, edited by Peter Evans, Harold Jacobson, and Robert Putnam, 128–68. Berkeley: University of California Press.
- Olson, W., and N. Onuf (1985). The Growth of a Discipline: Reviewed. In *International Relations: British and American Perspectives*, edited by S. Smith, 1-28. Oxford: Basil Blackwell.
- Osiander, A. (1998). Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited, *International Studies Quarterly*, 42. 3, 409-432
- Owen, M. (1994). How Liberalism Produces Democratic Peace, *International Security* 19(2), 89.
- Palmer, N. (1980). The Study of International Relations in the United States. *International Studies Quarterly* 24, 343-364.

- Pocock, J.G.A. (1975). *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton: Princeton University Press
- Rawls, J. (1999). *The law of peoples*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Recchia, S., and Urbinati, N. (2009). *Giuseppe Mazzini's international political thought*. In S. Recchia & N. Urbinati (Eds.), *A cosmopolitanism of nations: Giuseppe Mazzini's writings on democracy, nation building, and international relations* (pp. 1-30). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schmidt, B. (1998). *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*. New York: State University of New York Press.
- Streit, C. (1938). *Unionnow: A proposal for a federal union of the leading democracies*. New York: Harper.
- Vasquez, J. (1983). *The Power of Power Politics: A Critique*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Walzer, M. (1977). *Just and unjust wars: A moral argument with historical illustrations*. New York: Basic Books.
- Zacher, M. W., and R. A. Matthew (1992). *Liberal International Theory: Common Threads, Divergent Strands*. Paper presented at the 88th Annual Meeting of the American Political Science Association, September, Chicago, Ill.
- Zimmern, A. (1936). *The League of Nations and the Rule of Law 1918-1935*. London: Macmillan
- Zimmern, A. (1928). *Learning And Leadership*. Oxford: Humphrey Milford & Oxford University Press